

Міністерство освіти і науки України
Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Формування медіаграмотності учнів 11 класу на уроках історії
України як засіб протидії дезінформації та історичним міфам**

Виконала:

Студентка 4 курсу, група СОІ-41

Спеціальність 014 Середня освіта (Історія)

Мочернюк Вікторія Василівна

Керівник:

Дрогомирецька Людмила Романівна,

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Єгрешій Олег Ігорович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади формування медіаграмотності в шкільній історичній освіті.....	7
1.1 Сутність та структура поняття «медіаграмотність» у сучасній педагогічній науці	7
1.2 Державна освітня політика та стандарти інтеграції медіаосвіти у навчальний процес старшої школи.....	7
РОЗДІЛ 2. Історичні міфи та дезінформація як інструмент маніпулятивного впливу та виклик шкільному курсу історії України для 11 класу	20
2.1. Теоретичні засади історичних міфів і дезінформації.	20
2.2. Соціально-психологічні чинники вразливості молоді до впливу історичних міфів та дезінформації.	26
2.3. Механізми функціонування сучасних пропагандистських наративів у цифровому медіапросторі.....	31
РОЗДІЛ 3. Педагогічний інструментарій медіаграмотності у розвитку критичного мислення старшокласників.....	38
3.1. Критичне мислення як базис стійкості здобувачів освіти до інформаційних маніпуляцій	38
3.2. Критичний аналіз медіаджерел як метод верифікації суперечливих подій історії України 11 класу.	43
РОЗДІЛ 4. Методика використання педагогічних технологій формування медіаграмотності здобувачів освіти як засобу протидії історичним міфам та дезінформації у навчанні історії України в 11 класі.....	49
4.1. Алгоритми деконструкції історичних міфів за допомогою методів фактчекінгу в роботі з історичними наративами	48
4.2. Реалізація інтерактивних форм навчання: використання кейс-стаді, веб-квестів та ігрових симуляцій.	55
4.3. Стратегії підвищення рівня медіаграмотності здобувачів освіти у навчанні історії України в 11 класі	70
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81
ДОДАТКИ	98

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному інформаційному суспільстві важливого значення набуває формування медіаграмотності учнів, адже молодь щодня стикається з великим обсягом інформації з різних джерел, серед яких значна частина може містити неправдиві або маніпулятивні відомості. Особливо гостро ця проблема постає в умовах інформаційної війни та поширення дезінформації, спрямованої на викривлення історичних фактів, нав'язування історичних міфів і пропагандистських наративів. Саме тому школа має відігравати важливу роль у формуванні в учнів критичного мислення, вміння аналізувати інформацію та перевіряти її достовірність. Особливе місце у цьому процесі займають уроки історії України, оскільки саме історичний матеріал найчастіше стає об'єктом маніпуляцій, фальсифікацій та інформаційного впливу. Формування медіаграмотності на уроках історії дає змогу не лише поглибити знання учнів про історичні події, але й навчити їх працювати з різними джерелами інформації, аналізувати факти, виявляти ознаки пропаганди, розпізнавати фейки та критично оцінювати повідомлення в медіапросторі. Особливо це актуально для учнів 11 класу, які перебувають на етапі активного формування громадянської позиції та світогляду.

Сучасна освіта орієнтується на компетентнісний підхід, який передбачає розвиток навичок критичного мислення, інформаційної культури та медіаграмотності. Використання елементів медіаосвіти на уроках історії України сприяє підвищенню зацікавленості учнів навчальним процесом, формує навички самостійного пошуку й аналізу інформації, а також допомагає учням усвідомлювати важливість історичної правди та національної пам'яті. Попри актуальність проблеми, питання формування медіаграмотності учнів на уроках історії України ще недостатньо висвітлене у практиці шкільного навчання. У багатьох випадках робота з медіаматеріалами має фрагментарний характер, а методичні підходи до розвитку навичок критичного аналізу інформації потребують подальшого вдосконалення. Тому дослідження особливостей та методики формування медіаграмотності учнів 11 класу на уроках історії України є важливим і відповідає потребам сучасної освіти.

Метою курсової роботи є дослідження особливостей формування медіаграмотності учнів 11 класу на уроках історії України як засобу протидії дезінформації та історичним міфам.

Виходячи з поставленої мети автором курсової роботи визначено наступні **завдання**:

- дослідити теоретико-методологічні засади формування медіаграмотності в шкільній історичній освіті;
- висвітлити тему історичних міфів та дезінформації як інструмент маніпулятивного впливу та виклик шкільному курсу історії України для 11 класу;
- розглянути педагогічний інструментарій медіаграмотності у розвитку критичного мислення старшокласників;
- дослідити методiku використання педагогічних технологій формування медіаграмотності здобувачів освіти як засобу протидії історичним міфам та дезінформації у навчанні історії України в 11 класі.

Об'єктом дослідження є процес формування медіаграмотності учнів 11 класу на уроках історії України.

Предметом є педагогічні особливості, методи та закономірності розвитку медіаграмотності здобувачів освіти як ефективного засобу протидії історичним міфам, фейкам та дезінформації.

Стан наукової розробки теми. Дослідженням теми медіаграмотності займалися наступні дослідники Руденко Ю., Овчаренко В. «Аналіз закордонного досвіду формування медіаграмотності молоді», автори досліджують міжнародні підходи до розвитку медіаосвіти, аналізують досвід європейських країн і США у сфері формування критичного сприйняття інформації та підкреслюють важливість інтеграції медіаграмотності у навчальний процес сучасної школи [57]. Соціально-психологічні аспекти медіакультури розглядають О. Баришполець та Л. Найдьонова у праці «Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід». Дослідниці аналізують вплив медіа на формування світогляду особистості, її цінностей та моделей поведінки. Особливу увагу вони приділяють ролі медіа у соціалізації молоді та необхідності розвитку критичного ставлення до інформації.

[68]. Проблематику дезінформації та інформаційних маніпуляцій досліджує С. М. Брайчевський у праці «Дезінформація як нелінійний ефект взаємодії інформаційних тематичних потоків». Автор аналізує механізми поширення дезінформації в сучасному інформаційному просторі, способи впливу пропаганди на суспільну свідомість та особливості функціонування інформаційних потоків у медіасередовищі [11]. Питання розвитку критичного мислення як основного завдання медіаосвіти висвітлює М. Антонченко в статті «Розвиток критичного мислення як головне завдання медіаосвіти». Дослідниця наголошує, що сучасна освіта повинна не лише передавати знання, а й формувати в учнів уміння аналізувати інформацію, відрізняти факти від суджень, розпізнавати маніпуляції та самостійно оцінювати достовірність джерел [5]. Важливе місце у вивченні медіаосвіти займають праці В. Іванова та Т. Іванової. У роботі «Медіаосвіта і медіаграмотність як актуальні тенденції виховання сучасної молоді» автори розглядають медіаграмотність як необхідну складову сучасної освіти та підкреслюють її значення для формування активної громадянської позиції, інформаційної безпеки та стійкості молоді до дезінформації [26].

Отже, аналіз наукової літератури свідчить про зростання уваги дослідників до проблем медіаграмотності, розвитку критичного мислення та протидії дезінформації. Водночас питання використання педагогічних технологій формування медіаграмотності як засобу деконструкції історичних міфів у навчанні історії України потребує подальшого наукового й методичного опрацювання.

Методологічну основу дипломної роботи становлять фундаментальні положення сучасної педагогіки та методики навчання історії щодо розвитку критичного мислення та медіаосвіти. У роботі застосовано комплекс методів дослідження: *теоретичні* (аналіз наукових джерел, нормативно-правової бази освіти, системний аналіз навчальних програм); *емпіричні* (вивчення й узагальнення педагогічного досвіду формування медіаграмотності) та *спеціально-історичні* (історико-компаративний та критичний методи для деконструкції історичних міфів і дезінформації).

Науковою новизною дипломної роботи є спроба систематизувати та актуалізувати методичні підходи до формування медіаграмотності та методи застосування алгоритму протидії історичним міфам та фейкам учнів 11 класу на уроках історії України в умовах сучасного інформаційного простору. Наукову новизну визначити через призму методичних рекомендацій для вчителів.

Практичне значення дипломної роботи полягає у розробці та впровадженні ефективних методів формування медіаграмотності учнів під час викладання історії України у школі. Результати дослідження можуть бути використані для створення навчальних матеріалів, розробки практичних завдань та впровадження елементів медіаосвіти на уроках історії задля розвитку критичного мислення, уміння аналізувати інформацію та протидіяти дезінформації. Матеріали роботи можуть бути корисними для педагогів, студентів педагогічних спеціальностей, а також під час підготовки семінарських занять, курсових і бакалаврських робіт.

Структуру дипломної роботи складає: вступ, 4 розділи, висновки, список використаних джерел та літератури (110 позицій).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ОСВІТІ

1.1 Сутність та структура поняття «медіаграмотність» у сучасній педагогічній науці

Технологічна революція спричинила стрімке поширення та розвиток інформації й медіа в сучасному світі. Вони мають значний вплив на формування суспільної думки, політичні процеси, культуру та розвиток особистості. Однак неоднозначність інформаційного простору – зокрема існування недостовірної інформації, дезінформації та фальсифікації – суттєво ускладнює роботу з медіа. Це, з одного боку, породжує численні виклики, проблеми та можливості для маніпулювання свідомістю людей, а з іншого – підкреслює нагальну потребу в опануванні медіаграмотності [27, с. 44]. Медіаграмотність являється однією із вагомих навичок ХХІ століття, тому що допомагає людині орієнтуватися у безмежному потоці інформації та допомагає розвивати критичне мислення свідомого та активного громадянина сучасного суспільства.

Термін «медіа» безе своє коріння від слова латинського походження «medium», що означає «посередник» і використовується для позначення засобів передачі, збереження та відтворення інформації. Починаючи із середини ХІХ століття поняття «медіа» набуло сучасного значення – поширення інформації за допомогою спеціального технічного обладнання для зв'язку, таких як пошта та телеграф [39, с. 342]. А вже поняття медіаграмотність сформувалося на основі термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Також його часто вживають поряд з такими поняттями, як «технологічна компетентність» і «комп'ютерна грамотність» [52, с. 297].

Медіаграмотність – комплекс знань, умінь і навичок, які допомагають учню аналізувати, критично сприймати та створювати повідомлення для різних видів медіа. Вона також охоплює здатність розуміти принципи функціонування медіа в суспільстві та усвідомлювати їхній вплив на людей і громадську думку [102].

Медіакультура має тісний зв'язок з іншими важливими навичками сучасної людини, серед яких цифрова, інформаційна та візуальна грамотність. Цифрова

компетентність передбачає вміння користуватись електронними гаджетами та цифровими платформами. Інформаційна компетентність охоплює здатність знаходити необхідну інформацію, перевіряти її достовірність, аналізувати та правильно використовувати. Ці компетентності є важливою основою для формування медіаграмотності, адже робота з медіа неможлива без базових навичок користуватися цифровими ресурсами так критичного оцінювання даних. Візуальна компетентність, своєю чергою, полягає у вмінні розуміти та тлумачити візуальний контент – фото, відео, інфографіку, презентації та інші зображення, що також є важливою частиною медіаграмотності [71, с 10- 11]. Медіаграмотність постає як комплексна характеристика сучасної особистості, що інтегрує цифрову, інформаційну та візуальну компетентності для ефективного використання технологій, критичного опрацювання даних та глибокого розуміння візуальних образів у медіапросторі.

Медіаграмотність полягає в умінні усвідомлено сприймати, використовувати та аналізувати інформацію, представлену у текстовій, візуальній і звуковій формах. Медіаграмотність передбачає здатність людини критично оцінювати медіаконтент і створювати власні повідомлення в різних варіаціях [27, с. 46]. На нашу думку, у сучасному інформаційному суспільстві медіаграмотність є необхідною навичкою, яку потрібно розвивати ще зі шкільних років.

Основна мета медіаграмотності полягає у формуванні критичного мислення під час споживання медіаконтенту. Завдяки цьому суспільство може вчасно помічати маніпулятивний вплив і розуміти, як засоби масової інформації впливають на формування суспільної думки. Користувачі інформаційного простору мають уважно та критично ставитися до повідомлень у медіа, а також перевіряти інформацію на достовірність у різних джерелах, щоб убезпечити себе від фейків та неправдивої інформації [25, с. 48].

Медіаграмотність проявляється через практичні вміння та стає важливою складовою способу життя людини. Медіаграмотна особистість повинна володіти відповідними компетентностями, уміти розпізнавати неправдиву інформацію та критично оцінювати отриману інформацію, як зазначає Д. Плахта [91].

Застосування елементів медіаграмотності під час уроків історії сприяє розвитку в учнів навичок аналізу та критичного сприйняття інформації з різних джерел, допомагає розвивати логічне мислення, підвищує мотивацію до вивчення предмета й забезпечує зв'язок між теоретичним матеріалом і повсякденним життям. Робота з медіатекстами на уроках історії дає змогу вивчати теми сучасності та розвінчувати історичні міфи, долати стереотипи та зануритися в історичну дійсність і показати, що з часу виникнення масової комунікації комунікатори намагалися створювати та поширювати медіатексти на різні цільові аудиторії, зокрема, задля маніпуляції масовою свідомістю. Апогей маніпуляції – інформаційна війна [43, с. 45].

Під час формування медіакомпетентності на уроках історії важливими завданнями є розвиток навичок сприйняття та розуміння медіатекстів, тренування уваги й зорової пам'яті, а також формування критичного, логічного, творчого та інтуїтивного мислення. Значна увага приділяється й розвитку практичних творчих умінь у роботі з медіаматеріалами. Саме медіаосвіта сприяє розвитку здатності аналізувати й критично оцінювати медіатексти, створювати власний медіаконтент та визначати джерела інформації, враховуючи їхній соціальний, політичний і культурний характер. Важливою складовою є здатність висловлювати власні судження, розуміти зміст медіаповідомлень і правильно їх тлумачити. Як свідчить практика, учні з розвиненою інформаційною грамотністю краще усвідомлюють вплив медіа та способи подання інформації, отримують нові знання про навколишній світ, створюють власні повідомлення та демонструють критичне мислення [71, с. 9].

О. Федоров зазначав, що медіаграмотний учень здатний свідомо оцінювати медіатексти та протистояти маніпулятивному впливу. Навчання медіаграмотності має сприяти розвитку вміння аналізувати способи формування реальності в медіа, а також розумінню їхнього соціального, культурного, політичного й економічного значення. Важливо формувати навички оцінювання та естетичного сприйняття медіатекстів, уміння їх «розшифровувати» та виявляти закладені ідеї й цінності. Окрім того, учні повинні опановувати технічні засоби створення медіаконтенту та

розуміти, що медіатексти створюються під впливом різних мотивів — економічних, політичних, соціальних чи культурних, тому їх сприйняття потребує обов'язкового критичного аналізу [71, с. 10 -11]. Інтеграція медіаграмотності в уроки історії є стратегічно важливим інструментом, який не лише розвиває навички критичного аналізу та логічного мислення учнів, а й формує в них стійкість до маніпуляцій та інформаційних війн через глибоке розуміння механізмів впливу медіатекстів на суспільну свідомість.

У різних країнах існують різноманітні підходи до трактування понять медіаосвіта та медіаграмотність. У США терміни «медіаосвіта» і «медіаграмотність» зазвичай використовується як взаємопов'язані та застосовуються паралельно. У Канаді основним поняттям є «вивчення медіа» («media studies»), тоді як в Австралії перевагу надають терміну «медіаосвіта» [58, с. 49].

Водночас українські науковці вважають, що медіаграмотність є невід'ємною складовою медіаосвіти. Л. Найдьонова вважає, що медіаграмотність, як-от виокремлення достовірних джерел і критичне ставлення до інформації з недостовірних джерел, є важливим складником медіаосвіти [46, с. 17].

Українські дослідники у галузі медіаосвіти В. Іванов і Т. Іванова визначають медіаграмотність як поєднання мотивації, знань, умінь і практичних можливостей, які дають змогу ефективно знаходити, критично осмислювати, аналізувати, оцінювати та передавати медіатексти в різних формах і жанрах [26, с. 10]. О. Баришполець та Л. Найдьонова наголошують, що медіаграмотність — це не тільки вміння користуватися засобами масової інформації та взаємодіяти через них, а й здатність виділяти головну інформацію серед другорядної, відсіювати зайве, розуміти приховані значення та правильно тлумачити підтексти повідомлень [69, с.75]. І. Янкович вважає, що медіаграмотність є важливою складовою сучасної освіти, оскільки вона допомагає учням критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та протидіяти негативним інформаційним впливам. На його думку, розвиток медіаграмотності потребує використання ефективних методів,

форм навчання та освітніх технологій, які сприяють формуванню критичного мислення школярів [77, с. 53].

Враховуючи те, що медіаграмотність є безперервним процесом розвитку особистості, автор виокремлює вісім основних рівнів її формування. Першим етапом є досягнення базових положень, що полягає в розумінні того, що певні події чи інформація не завжди стосуються людини особисто. Наступним рівнем є усвідомлення мови, коли людина починає розпізнавати мовлення та розуміти значення слів і повідомлень. Подальший розвиток медіаграмотності пов'язаний з усвідомленням змісту інформації, тобто здатністю відрізняти вигадані елементи від реальних фактів і розпізнавати рекламні чи маніпулятивні повідомлення. Важливим етапом є розвиток скептицизму, який проявляється в умінні критично оцінювати достовірність інформації, розрізняти власне ставлення до повідомлення та помічати приховану іронію чи маніпуляцію. Інтенсивний розвиток медіаграмотності характеризується формуванням мотивації до самостійного пошуку інформації, визначенням власних інформаційних пріоритетів та усвідомленням практичної користі отриманих знань. Наступний рівень — емпіричне опрацювання — передбачає вміння знаходити різні способи подання інформації, аналізувати її інтерпретації та виявляти нові емоційні й моральні реакції. Критичне оцінювання полягає у здатності аналізувати повідомлення в контексті історичних, економічних і культурних умов, порівнювати різні джерела інформації, визначати їхні сильні та слабкі сторони й помічати особливості подачі матеріалу. Найвищим рівнем є соціальна відповідальність, що передбачає усвідомлення впливу медіа на суспільство, розуміння значення власної думки та здатність конструктивно впливати на суспільні процеси [71, с. 13-14].

Таким чином, ключові завдання медіаграмотності полягають у формуванні «медіаімунітету» особистості, що дає змогу протидіяти впливу агресивного інформаційного середовища та зберігати психологічну рівновагу під час взаємодії з медіа. Це передбачає розвиток медіаобізнаності, уміння відбирати необхідний контент, уникати інформаційного «сміття» та захищатися від потенційно шкідливої інформації, враховуючи як явні, так і приховані впливи. Важливими є також

рефлексія та критичне мислення, які забезпечують свідоме споживання медіа, орієнтацію в інформаційному просторі, усвідомлення власних потреб і глибоке оцінювання змісту та форми медіаповідомлень [71, с.20].

1.2. Державна освітня політика та стандарти інтеграції медіаосвіти у навчальний процес старшої школи

Вивчення теоретичних і практичних напрацювань у сфері медіаосвіти свідчить, що провідна роль у її розвитку на міжнародному рівні належить ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization). Ця організація першою впорядкувала підходи до визначення медіаосвіти, окреслила її основні засади та ініціювала програми спрямовані на розвиток медіаграмотності на світовому рівні. Згідно з підходом ЮНЕСКО у науково-педагогічному спрямуванні, медіаосвіта є структурованим процесом формування в особистості знань, умінь і навичок для свідомого, критичного та розумного використання медіа. Вона поєднує теоретичне розуміння принципів роботи засобів масової інформації з практичними вміннями аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент, що сприяє активній участі людини в інформаційному суспільстві. Медіаосвіта також розглядається як самостійний напрям педагогіки, спрямований на розвиток критичного мислення, комунікативних навичок і свідомої взаємодії з медіасередовищем [32, с. 187].

На сьогоднішній день медіаосвіта є важливою частиною нової школи. У сучасних умовах учням необхідно володіти інформаційною та медійною грамотністю, а також набувати навичок ефективної роботи в інформаційному просторі. Оскільки шкільна історична освіта відіграє значну роль у формуванні особистості, впровадження медіаосвіти в навчальний процес є особливо актуальним. Це пов'язано з потребою суспільства у розвитку критичного мислення та формуванні стійкості до маніпулятивних впливів і пропаганди [42, с. 164].

Історія як навчальний предмет має значний потенціал у напрямі розвитку медіаосвіти, адже, по-перше, передбачає використання різних типів джерел під час вивчення минулого; по-друге, сприяє розвитку в учнів умінь критично оцінювати інформаційні джерела, що відповідає завданням медіаосвіти; по-третє, дозволяє

легко інтегрувати знання про історію розвитку медіа, які є важливою складовою медіаосвітнього процесу [35, с. 314].

Інтеграція є однією з ключових умов розвитку сучасної науки та цивілізації в цілому. Це поняття має загальнонауковий характер і широко використовується в дидактиці. У науковому розумінні інтеграція означає процес поєднання, взаємопроникнення та узгодження знань, який водночас співіснує з протилежним процесом — їх розчленуванням, диференціацією та розмежуванням [2]. Інтеграція медіаосвіти в курс історії не є просто механічним додаванням нових тем, а виступає як закономірний процес синтезу історичного методу дослідження з сучасними інструментами аналізу інформації, що дозволяє учням сприймати минуле та сучасне як єдиний, логічно пов'язаний медіапростір.

Початком активного впровадження медіаосвіти в Україні вважають 2010 рік, коли було затверджено відповідну Концепцію. У ній наголошується, що швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій і системи масмедіа вимагає цілеспрямованої підготовки людини до їх безпечного та ефективного використання. Також підкреслюється, що медіа суттєво впливають на формування молоді й часто виступають провідним чинником її соціалізації. Водночас надмір інформації, поширення низькоякісного контенту та сумнівних цінностей знижують рівень захисту суспільства від негативних інформаційних впливів [2].

Основною метою Концепції є створення в Україні дієвої системи медіаосвіти, яка забезпечує всебічну підготовку дітей і молоді до безпечної та ефективної взаємодії із сучасними медіа. Вона спрямована на розвиток у здобувачів освіти медіаобізнаності, медіаграмотності та медіакомпетентності відповідно до їхнього віку та індивідуальних особливостей [2].

У Концепції подано основні терміни, зокрема: «медіаосвіта», «медіапедагоги», «медіакультура», «медіаобізнаність», «медіаграмотність», «медіакомпетентність» та «медіаосвітній рух». Визначено мету медіаосвіти — формування медіакультури особистості в середовищі значущих для неї спільнот. Також окреслено її завдання, серед яких: сприяння розвитку медіаімунітету

особистості, формування рефлексії та критичного мислення, розвиток здатності до медіаторчості, а також опанування спеціалізованих аспектів медіакультури.

До основних принципів медіаосвіти віднесено «особистісний підхід», «перманентне оновлення змісту», «орієнтацію на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій», «пошанування національних традицій», «пріоритет морально-етичних цінностей», «громадянську спрямованість», «естетичну наснаженість» і «продуктивну мотивацію» [37, с. 101].

Окремо визначено пріоритетні напрями розвитку медіаосвіти, а саме: «створення системи шкільної медіаосвіти», «розроблення стандартів фахової підготовки медіапедагогів і медіапсихологів для системи освіти», «організація за участю громадських об'єднань і медіавиробників різних форм позашкільної освіти», а також «налагодження повноцінного суспільного діалогу з метою оптимізації медіаосвітньої діяльності самих медіа». Також у Концепції визначено форми медіаосвіти: «медіаосвіта дошкільна», «медіаосвіта шкільна», «медіаосвіта позашкільна», «медіаосвіта у вищій школі», «батьківська медіаосвіта», «медіаосвіта дорослих» та «медіаосвіта засобами медіа» [60, с. 28].

Також Концепцією передбачено три етапи її реалізації протягом десяти років.

Перший — експериментальний (2010–2013 рр.), у межах якого різні форми шкільної медіаосвіти впроваджувалися у 250 закладах загальної середньої освіти, де навчалося близько 40 тисяч учнів. Другий етап (2014–2016 рр.) був спрямований на поступове впровадження медіаосвіти в освітню практику та уніфікацію вимог. Третій етап (2017–2020 рр.) передбачав подальший розвиток медіаосвіти та завершення її широкого впровадження в систему освіти [60, с.28-29].

У 2016 році Президія Національної академії педагогічних наук України затвердила оновлену редакцію цієї Концепції [1]. Структура оновленої Концепції в цілому відповідає попередній редакції: вона також містить базові терміни, мету та завдання медіаосвіти. Разом із тим текст був уточнений, актуалізований і доповнений. Зокрема, до основних понять включено «медіаінформаційну грамотність», «медіаінформаційну безпеку особистості» та «деструктивний медіаінформаційний вплив» [1, с.5-6].

Медіаграмотність має стати невід'ємною складовою політики у сфері інформаційного споживання та бути доступною для всіх верств населення. У зв'язку з цим важливе значення має ініціатива «Вивчай та розрізняй» (Learn to Discern), метою якої є впровадження навичок критичного мислення та медіаграмотності через вивчення різних шкільних предметів. Проєкт презентувала у лютому 2018 року міністерка освіти і науки України Лілія Гриневич. Його реалізація здійснюється спільно Міністерством освіти і науки України, організацією IREX, Академією української преси та проєктом StopFake [37, с.101].

Створення та реалізація Концепції провадження медіосвіти в Україні є важливим кроком у процесі оновлення освіти, що сприятиме розвитку інформаційного суспільства, економіки, знань і активного громадянського середовища [1, с. 5]. Впровадження медіосвіти в Україні є не просто освітньою реформою, а стратегічним питанням національної безпеки та інтелектуальної незалежності, оскільки формування медіаграмотного покоління дозволяє перетворити пасивних споживачів інформації на свідомих громадян.

Медіосвіта має відігравати провідну роль у забезпеченні відкритості освітньої системи до сучасних змін у сфері знань і в адаптації змісту освіти до практичних потреб людини у повсякденному житті [1, с. 5-6].

Упровадження елементів медіаграмотності у викладання історії є важливим чинником підвищення ефективності освітнього процесу та розвитку в молоді навичок критичного мислення й умінь орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі. На відміну від традиційного навчання, яке здебільшого зосереджується на запам'ятовуванні фактів, сучасні підходи спрямовані на формування в учнів умінь аналізувати, перевіряти та інтерпретувати інформацію. Це сприяє не лише глибшому засвоєнню історичних знань, а й розумінню їхнього зв'язку із сучасними суспільними явищами та процесами [54, с. 11].

Медіосвіта охоплює кілька взаємопов'язаних складових:

По-перше, важливим елементом є критичне мислення, яке полягає в умінні аналізувати інформацію, ставити до неї запитання та помічати логічні невідповідності чи приховані смисли. По-друге, значну роль відіграють навички

перевірки джерел, зокрема здатність використовувати різні методи й інструменти для підтвердження або спростування фактів, а також порівнювати відомості з кількох незалежних джерел. По-третє, важливою складовою є вміння розпізнавати маніпуляції, які можуть проявлятися у вибіркового поданні фактів, нав'язуванні однобічних оцінок, використанні емоційно забарвленої лексики чи візуальних засобів впливу на свідомість людини [42, с. 166-167].

На думку фахівців Національної академії педагогічних наук України, розвиток ефективної системи медіаосвіти в Україні передбачає кілька пріоритетних напрямів. Важливим є впровадження елементів медіаосвіти в навчальні програми різних предметів і створення факультативних курсів для підлітків. Окремий напрям становить запровадження курсу медіакультури з урахуванням профільного навчання, а також розвиток гурткової роботи та творчих студій (фото-, відео-, анімаційних тощо) як позакласних форм медіаосвітньої діяльності. Не менш важливим є розроблення стандартів підготовки медіапедагогів і медіапсихологів, а також спеціальних курсів для їхньої підготовки та підвищення кваліфікації на базі педагогічної й психологічної освіти. Крім того, необхідно посилювати співпрацю між закладами вищої освіти, що готують фахівців у сфері медіа та мистецтва, забезпечуючи обмін досвідом і кадрову підтримку викладання спеціальних дисциплін. Також важливим є підвищення професійної компетентності працівників молодіжних медіа та покращення якості дитячих і молодіжних програм [71, с. 20-21].

Особливо помітним є зростання ролі здобувачів освіти в навчальному процесі: вони стають не лише споживачами інформації, а й активними учасниками її аналізу та інтерпретації. Водночас інтеграція медіаграмотності у викладання історії має певні труднощі. Серед них — різний рівень підготовки й мотивації здобувачів освіти, обмежені часові рамки навчального процесу та нестача якісних методичних матеріалів і цифрових ресурсів для практичної роботи. Важливим аспектом є також професійний розвиток педагогів, адже ефективне використання сучасних методик потребує спеціальної підготовки та методичної підтримки. Крім того, необхідно поєднувати традиційні підходи до навчання з новітніми методами

так, щоб медіаграмотність стала органічною складовою освітнього процесу. Подолання цих викликів сприятиме підвищенню якості історичної освіти в умовах цифрового суспільства [54, с. 13]. Уроки історії сьогодні — це не про зазубрювання дат, а про вміння не дати себе обманути; ми маємо навчити учнів розбирати кожне джерело чи новину «на деталі», щоб вони розуміли, де правда, а де маніпуляція, перетворюючи історію на реальний інструмент захисту від інформаційного сміття.

Для більш чіткого розуміння варто виокремити основні проблеми викладання історії в умовах інформаційних маніпуляцій. Однією з них є спотворення історичної інформації та суб'єктивне трактування подій залежно від політичних чи ідеологічних поглядів. Важливою проблемою також є надлишок інформації, через який учням складно відрізнити правдиві факти від фейків і пропаганди. Ситуацію ускладнює низький рівень медіаграмотності серед учнів і студентів, а також недостатнє забезпечення викладачів сучасними методичними засобами. Крім того, історія часто використовується у маніпулятивних і пропагандистських цілях для впливу на суспільну думку та формування потрібних наративів. Усі ці чинники сприяють формуванню спрощеного або викривленого уявлення про минуле, яке може використовуватися в маніпулятивних цілях. Усвідомлення зазначених проблем дозволяє окреслити основні напрями вдосконалення методики викладання історії, зокрема шляхом впровадження елементів медіаграмотності як дієвого засобу протидії дезінформації та пропаганді [54, с. 9] (див. Додаток А).

Не менш значущим є навчання виявленню фейків і маніпуляцій, особливо в умовах інформаційної війни та поширення недостовірної інформації [54, с.10]. Важливим етапом в цьому процесі є залучення учнів до опрацювання першоджерел і медіатекстів, що сприяє формуванню вмінь працювати з історичними документами та сучасними інформаційними матеріалами, а також навчає розрізняти фактичні дані від оціночних суджень і пропагандистських елементів. Порівняння різних джерел дозволяє усвідомити багатогранність історичних подій та сформулювати власну обґрунтовану позицію. Важливими дидактичними засобами виступають проєктна діяльність, обговорення та дебати, які активізують участь учнів в освітньому процесі, формують уміння аргументовано відстоювати власну

думку та працювати з достовірними джерелами. Практичні завдання з пошуку, перевірки й аналізу інформації допомагають розвивати навички медіаграмотності. Поєднання таких підходів перетворює історію не лише на предмет вивчення минулого, а й на інструмент формування інформаційної культури та захисту від маніпулятивного впливу [54, с. 11].

Сьогодні процес соціалізації школярів значною мірою здійснюється через медіа, тому шкільний підручник з історії має використовувати засоби медіаосвіти для формування в учнів відповідних компетентностей, необхідних для життя в умовах сучасного демократичного суспільства [42, с.166]. Більшість знань про світ школярі отримують із соцмереж і якщо підручник не навчить їх аналізувати цей потік, він програє конкуренцію за увагу учня.

Сучасний учень має вільно користуватися паперовими, наочними та цифровими джерелами інформації для різноманітних потреб. Важливо не лише оперувати понятійним апаратом медіасфери, а й усвідомлювати, що будь-який контент несе в собі певний смисловий посил. Процес навчання передбачає розвиток навичок «розшифрування» та критичного розбору медіапродуктів з урахуванням історичних і суспільних обставин [42, с. 166]. Медіаграмотність — це не тільки про критику чужого, а й про вміння самому створювати якісний контент, аргументувати свою думку та вести цивілізовану дискусію.

Впровадження медіаграмотності в курс історії не має на меті давати дітям готові відповіді чи шаблони. Головний акцент робиться на розвитку дослідницьких навичок. Учні вчаться сприймати медіа як невід’ємну частину сучасної культури, задіюють критичне мислення та опановують вміння самостійно вирішувати складні пізнавальні завдання [42, с. 167].

У висновку ми можемо сказати, що у сучасних умовах медіаграмотність є важливою складовою освітнього процесу, особливо під час вивчення історії. Сьогодні учні щодня отримують величезну кількість інформації з інтернету, соціальних мереж, телебачення та інших медіа, тому вміння критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність і розрізняти факти та маніпуляції стає необхідним для кожної людини. Саме уроки історії мають значний потенціал для

розвитку таких навичок, адже робота з історичними джерелами, документами та медіатекстами допомагає учням аналізувати події, порівнювати різні точки зору та формувати власну позицію.

У процесі дослідження було з'ясовано, що медіаграмотність тісно пов'язана з розвитком критичного мислення, інформаційної культури та громадянської свідомості. Важливу роль у впровадженні медіаосвіти в Україні відіграє державна освітня політика, зокрема Концепція впровадження медіаосвіти, яка визначає основні напрями розвитку цієї сфери. Інтеграція елементів медіаграмотності у викладання історії дає можливість зробити уроки більш сучасними, цікавими та практично спрямованими.

Разом із тим існують певні труднощі у впровадженні медіаосвіти, серед яких недостатня кількість методичних матеріалів, різний рівень підготовки учнів і потреба в професійному розвитку педагогів. Проте, незважаючи на ці проблеми, медіаграмотність є важливим інструментом захисту молоді від дезінформації, пропаганди та маніпулятивного впливу медіа, особливо в умовах сучасної інформаційної війни.

Таким чином, використання елементів медіаграмотності на уроках історії сприяє не лише кращому засвоєнню навчального матеріалу, а й формуванню активної, свідомої та відповідальної особистості, здатної орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі та критично сприймати інформацію.

РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ МІФИ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ТА ВИКЛИК ШКІЛЬНОМУ КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ДЛЯ 11 КЛАСУ

2.1. Теоретичні засади історичних міфів і дезінформації

Проблема формування медіаграмотності здобувачів освіти набуває особливої гостроти в контексті шкільної історичної освіти. Курс історії України в 11 класі охоплює період від початку Другої світової війни до сьогодення (включно з розпадом СРСР, відновленням незалежності, Майданами та сучасною російсько-українською війною) [3, 91-102]. Це найбільш вразливий для маніпуляцій пласт історії, оскільки він безпосередньо пов'язаний із живою пам'яттю поколінь (батьків, дідусів та бабусь учнів), яка часто є суб'єктивною та міфологізованою. Окрім того, події цього періоду є головною мішенню сучасної російської пропаганди, що транслюється через цифрові канали (TikTok, Telegram, YouTube), де переважно й споживають інформацію одинадзятикласники. Як наслідок, учні повсякчас стикаються з масштабними радянськими та новітніми російськими геополітичними міфами.

Для ефективної протидії цим деформаціям у шкільному курсі історії необхідно чітко розмежувати теоретичну сутність, структуру та механізми дії історичних міфів і дезінформації. У науковому дискурсі історичний міф розглядається як штучно сформоване уявлення про минуле, яке конструюється державою або певними політичними й інтелектуальними елітами з метою трансляції в суспільство потрібних смислів. Він містить стійкі образи героїв і антигероїв, сакралізовані дати та канонічні схеми розвитку народу, через які закріплюється колективна пам'ять, національна свідомість і почуття солідарності [85]. Українські дослідники деталізують цей феномен. Зокрема, І. Гирич визначає міф як створене за допомогою ідеологічної машини держави або групи інтелектуалів-політиків і впроваджене для широкого загалу уявлення про минуле, що маркує національну самоідентифікацію та вирізняє спільноту з-поміж інших [84]. О. Ясь інтерпретує історичний міф як особливу, спотворену форму історичної свідомості, де знання про минуле передаються через емоційно-інтуїтивні образи та

символи, заступаючи раціональні пояснення вибірковими й упередженими елементами, що можуть викривлювати реальне бачення історії [58, с. 170].

При цьому процес міфотворчості є безперервним: кожне наступне покоління, спираючись на наявну колективну пам'ять, продукує нові міфологічні нашіарування [49, с. 36].

У межах шкільного навчання важливо продемонструвати учням, що міфи, створені «зверху» владними інституціями, є інструментами ідеологічного контролю. В українському соціокультурному просторі тривалий час штучно експлуатувалися міфологеми про «фундаментальний розкол між західняками та східняками», конотації навколо «російської мови» чи маргіналізація «УПА та українських націоналістів», що провокувало внутрішні суперечності [49, с. 37].

Такі міфи характеризуються двома ознаками: вони чітко підпорядковані панівній ідеології (або псевдоідеології) та тиражуються через спеціальні пропагандистські канали на замовлення політичних еліт [49, с. 36].

З метою оптимізації аналізу історичного матеріалу в 11 класі доцільно спиратися на функціональну класифікацію міфів, розподіляючи їх на власне міфи, контр-міфи та анти-міфи. Власне міфи є позитивно забарвленими уявленнями, які підкреслюють сильні сторони та цінності народу, солідаризуючи суспільство навколо спільного майбутнього. Прикладом цього в курсі 11 класу є трактування відновлення української державності у 1991 році як закономірного, історично невідворотного процесу, або наратив про генетичну незламність українського народу, який навіть у найтяжчі часи репресій зберігав свою мову, культуру та традиції. Навалу зовнішніх викривлень стримують контр-міфи, що виникають як реакція на негативні або спотворені уявлення про народ і спрямовані на їх спростування та захист національного Я-образу. У новітній історії це проявляється в науковому обґрунтуванні добровільного та законного перебування Криму у складі України до 2014 року, деконструкції пропагандистських тверджень про «випадковий подарунок», а також у наголошенні на консолідації українського суспільства попри регіональні відмінності. Натомість анти-міфи є негативними конструктами, які створюються зовнішніми чинниками для дискредитації та

руйнації державності. Одинадятикласники постійно фіксують такі анти-міфи у російських наративах про «штучність української нації», у твердженнях, нібито Крим — це територія без історичної належності Україні, або у тезах про ментальний розкол України на Схід і Захід як націй із принципово різними ідентичностями [49, с. 36; 3]. Усі ці типи міфів формуються під впливом спільних чинників, серед яких першочергову роль відіграють усталені стереотипи в суспільстві, колективна історична пам'ять та особливості національної ментальності.

Проблематика аналізу історичних міфів, пропагандистських кліше та дезінформації безпосередньо відповідає змістовим орієнтирам навчальної програми з історії України для 11 класу, затвердженої Міністерством освіти і науки України. Зокрема, під час опрацювання тем новітньої історії України учням можна запропонувати проєкт «Російські пропагандистські кліше та їх спростування: від історичних міфів до сучасної інформаційної війни». У межах цього проєкту одинадятикласники досліджують поширені пропагандистські наративи, зокрема стереотипи на кшталт «бандерівці», «українацисти», «штучність української державності», «українська держава — фейк» аналізують механізми їх створення та поширення, а також формують аргументовані способи їх спростування на основі історичних джерел [3, с. 102]. Таким чином, сучасний шкільний курс історії України не лише забезпечує засвоєння фактологічних знань, а й орієнтує учнів на розвиток критичного мислення, медіаграмотності та здатності розпізнавати маніпулятивні інтерпретації історичних подій.

Такий формат роботи сприяє розвитку критичного мислення, навичок аналізу інформації, вміння розрізняти історичні факти, міфи та маніпуляції, що є особливо актуальним в умовах сучасної інформаційної війни.

Поряд із міфом, деструктивним чинником сучасного інформаційного суспільства виступає дезінформація. Маючи глибоке історичне коріння — від появи терміна «газетна качка» у XVII столітті до тотальних пропагандистських кампаній Третього Рейху та Радянського Союзу у XX столітті для приховування

власних дій і впливу на суспільну свідомість — сьогодні вона набула статусу провідної загрози [45, с. 58].

У науковій літературі дезінформація визначається як форма навмисного психологічного та комунікативного впливу, що полягає у поширенні неправдивих, викривлених або неповних відомостей задля введення об'єкта в оману й досягнення політичних, воєнних, економічних чи ідеологічних цілей [23, с. 56].

Варто зауважити, що в чинному законодавстві України, зокрема в Законі «Про інформацію», дефініція «дезінформація» наразі позбавлена вичерпної юридичної конкретики [4]. Водночас держава досить чітко регулює механізми державного втручання в інформаційну сферу та заходи, спрямовані на протидію поширенню деструктивних інформаційних впливів [23, с. 57].

Головне призначення дезінформації полягає у формуванні хибного або маніпулятивного сприйняття певної ситуації, події чи особи для безпосереднього впливу на громадську думку, поведінку людей чи ухвалення ними рішень [62, с. 74].

Методично важливо навчити одинадцятикласників розрізняти міф та дезінформацію за їхньою інтенцією та цілепокладанням. Якщо міф виступає тривалим соціокультурним наративом, який за допомогою символів та образів структурує світогляд і не має на меті безпосереднє маніпулювання свідомістю, то дезінформація — це завжди утилітарне, ситуативне й усвідомлене спотворення фактів, що мімікрує під правду заради маніпулювання аудиторією [45, с. 58]. З точки зору семіотики, дезінформація виконує специфічні функції, серед яких провідними є маніпулятивна та символічна [62, с. 75]. Спираючись на сучасні медіадослідження, неправдивий контент за критерієм наміру автора доцільно поділяти на три фундаментальні категорії: місінформацію, дезінформацію та малінформацію. Місінформація є помилковим або оманливим контентом, який розповсюджується без деструктивного умислу, наприклад, через брак компетентності чи неуважність, хоча його наслідки все одно можуть бути негативними. Дезінформація є завідомо неправдивою інформацією, що створюється і тиражується абсолютно навмисно з метою завдання шкоди,

отримання політичної чи економічної вигоди та дезорієнтації суспільства. Малінформація, у свою чергу, базується на реальних, переважно особистих чи конфіденційних фактах, які оприлюднюються з виразно ворожим наміром, аби зруйнувати чиюсь репутацію або завдати шкоди організації [88].

Попри наявність багатьох класифікацій дезінформації у науковому середовищі, як-от теорія Клер Ворлд про сім типів контенту (від сатири чи пародії до маніпулятивного та повністю вигаданого вмісту), така схема не є цілісною, оскільки ґрунтується на різнорідних критеріях — змісті повідомлення, способі подання та намірах автора [34, с. 287–288]. Подібно до цього, у класифікації Інни Мудрої, де за способом поширення розрізняються масмедійні фейки та мережеві чутки, а за формою — фотофейки, відеофейки та фейкові журналістські матеріали, недостатньо чітко розмежовано канали комунікації, роль соціальних медіа та специфіку сучасного мережевого середовища [44, с. 185].

Для шкільної практики найбільш затребуваним є прикладний аналіз конкретних маніпулятивних форматів, з якими учні 11 класу постійно стикаються під час опрацювання тем новітньої історії України. Яскравим прикладом сфабрикованого контенту, тобто повністю вигаданих повідомлень, є російські фейки про нібито таємні військово-біологічні лабораторії США в Україні, які ворог використовував для виправдання агресії. Іншим поширеним видом маніпуляції є використання справжніх фото, відео чи фактів у перекрученому вигляді або применшення їхніх масштабів, що ілюструє поведінка радянської влади після аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році, коли дані про рівень радіації маніпулятивно занижувалися.

Подібним чином працює і неправдивий контекст, коли автентичний матеріал супроводжується хибними тлумаченнями [96]. Це помітно на прикладі радянських та російських інтерпретацій рішення 1954 року про передачу Криму до складу УРСР, яке пропаганда поширювала під виглядом міфу про «незаконність» або «випадковість» цього акту [88]. Контент, що вводить в оману, часто частково базується на реальних фактах, але подається так, щоб сформувати викривлене уявлення про події. Саме так під час Помаранчевої революції російські медіа

активно просували тезу про виключно «зовнішнє управління Україною Заходом». Прийоми хибного зв'язку, коли заголовки або ілюстрація не відповідають змісту матеріалу, регулярно використовувалися проросійськими ресурсами, які тиражували фотографії з інших конфліктів, подаючи їх як докази «злочинів української армії» на Донбасі [88].

У цифровому просторі окремою формою дезінформації виступає сатира або пародія, яка без відповідного пояснення може сприйматися як реальна новина, а також клікбейт — сенсаційні заголовки, створені для штучного збільшення переглядів, хоча зміст матеріалу не підтверджує заявлених тверджень [88]. Важливим інструментом тривалого ідеологічного впливу залишається пропаганда як систематичне поширення інформації з політичною метою [88]. У радянський період членів Організації українських націоналістів та воїнів Української повстанської армії офіційна пропаганда зображала виключно як «зрадників» і «фашистів», і саме ці застарілі наративи після 2014 року почали активно використовуватися щодо сучасної України. До новітніх цифрових форм дезінформації належать фейки, прихована політична реклама (так звана джинса) та діпфейки [88]. У 2022 року для дезорієнтації суспільства поширювалися фальшиві повідомлення про нібито втечу Володимира Зеленського з Києва. Найбільш технологічно небезпечним явищем стали діпфейки — підроблені відео чи аудіоматеріали, створені за допомогою штучного інтелекту [88]. Прикладом став сфабрикований у 2022 році ролик, де штучно створений образ Президента України закликав українців скласти зброю [109].

Таким чином, у сучасному інформаційному суспільстві історичні міфи та дезінформація еволюціонували з пасивних деформацій суспільної пам'яті у динамічні, технологічні інструменти політичного та інформаційного впливу. Особливо актуально ця проблема постала для України в умовах російсько-української війни, де інформаційний фронт є не менш важливим, ніж військовий. Дезінформація є цілеспрямованим способом викривлення реальності з метою маніпуляції громадською думкою. На відміну від міфу, який часто формується історично та культурно, дезінформація має чіткий намір — ввести людину в оману

та вплинути на її поведінку чи політичні погляди. У сучасному цифровому середовищі масштаби поширення дезінформації значно зросли завдяки соціальним мережам, анонімним телеграм-каналам, фейковим новинам та новітнім технологіям, зокрема дипфейкам. Це створює серйозну загрозу для інформаційної безпеки держави та суспільства.

Для учнів 11 класу, які опановують складні та живі сторінки новітньої історії України, теоретичне розуміння цих явищ є критично важливим. Освітнє завдання сучасного шкільного курсу історії України полягає не в регенерації нових міфів, а в послідовній деконструкції наявних маніпуляцій через розвиток історичної компетентності, медіаграмотності та стійких навичок критичного аналізу будь-яких інформаційних джерел.

2.2. Соціально-психологічні чинники вразливості молоді до впливу історичних міфів та дезінформації

Дезінформація суттєво впливає на молодь, оскільки через брак життєвого досвіду їм складніше відрізнити правду від неправди. Вона формує викривлене сприйняття реальності, що може призводити до хибних переконань і рішень. Молоді люди частіше довіряють інформації з соціальних мереж, не перевіряючи її достовірність. У результаті це може впливати на їхні цінності, поведінку та ставлення до важливих суспільних питань.

Агресор і надалі атакує Україну, використовуючи головний інструмент — маніпуляцію масовою свідомістю через штучно створені міфи та фейки. Водночас значну роль у поширенні неправдивої інформації відіграють самі люди [13, с. 529]. Метою дезінформації є психологічний вплив на цивільне населення. Це негативно позначається на їхньому емоційному стані, викликаючи гнів, відчуття небезпеки, стрес, тривогу, постійну настороженість і навіть паніку чи розпач [13, с. 529-530].

Фейкові новини, як правило, розповсюджуються швидше за інший контент, оскільки вони апелюють до сильних емоцій. Через це дезінформація стрімко передається між друзями та знайомими, а також у соціальних мережах і месенджерах. Багато людей прагнуть першими поділитися новиною, попередити

або застерегти інших. Однак при цьому вони часто не перевіряють достовірність отриманої інформації [88].

Найбільш уразливими до дезінформації є люди з низьким рівнем медіаграмотності, молодь, а також ті, хто перебуває у складних життєвих обставинах. Серед основних психологічних механізмів, що забезпечують ефективність інформаційного впливу, варто виділити декілька з них. По-перше, це емоційний тиск - використання страху, паніки, відчуття загрози та безсилля є одним із найпоширеніших інструментів інформаційної війни. Маніпулювання темами втрат, руйнувань і насильства посилює вразливість цивільного населення, а наративи страху, ненависті та безпорадності ще більше загострюють емоційну реакцію. По-друге, когнітивні упередження сприяють формуванню викривленого сприйняття реальності. Поширення неправдивої або частково правдивої інформації впливає на мислення людей, які схильні до спрощень і помилок. Зокрема, діє ефект підтвердження — прагнення сприймати лише ту інформацію, що відповідає власним переконанням; ілюзія правди — чим частіше повторюється повідомлення, тим більш правдивим воно здається; а також ефект першості, коли перша отримана інформація визначає подальше сприйняття. По-третє, соціально-психологічні механізми спрямовані на послаблення суспільної єдності. Поширення інформації, що провокує конфлікти між різними групами, підриває соціальні зв'язки. У таких умовах проявляється «спіраль мовчання», коли люди не висловлюють власної думки через страх суперечити більшості, а також посилюється поділ на «своїх» і «чужих», що загострює напруженість у суспільстві [8, с. 695].

Більшість молоді, отримує інформацію переважно через соціальні мережі, зокрема Facebook, Instagram, TikTok, Telegram і Twitter. Ці платформи стали основними джерелами новин, однак їхньою особливістю є відсутність суворої перевірки достовірності контенту. Алгоритми соцмереж формують поведінку та ставлення до подій, підбираючи інформацію відповідно до інтересів користувача. У результаті це може посилювати радикалізацію поглядів і створювати так звані «інформаційні бульбашки», де людина бачить лише те, що підтверджує її переконання [56, с. 7–8]. В умовах вікової потреби у самоствердженні та пошуку

групи підтримки, випускники стають схильними до "ефекту підтвердження", довіряючи фейкам, які резонують з їхніми емоційними переживаннями або страхами. Відсутність сформованого механізму психологічного захисту від маніпуляцій призводить до того, що дезінформація сприймається не як викривлений факт, а як частина особистої картини світу.

Платформа TikTok, орієнтована на підліткову аудиторію, стає інструментом м'якого впливу через використання розважальних форматів. Зокрема, через механізми віральних трендів поширюється проросійський контент, який легітимізує агресію. Для учнів випускних класів, які через вікові особливості схильні до наслідування популярних медіамоделей, такі відео стають прихованою формою політичної маніпуляції, що розмиває їхню громадянську позицію [31, с. 7].

Засоби масової інформації відіграють ключову роль у процесі соціалізації молоді, впливаючи на формування особистості, громадянської позиції та моделей поведінки. В умовах інформаційної війни цей вплив стає ще вагомішим, адже молоді люди часто опиняються під дією маніпулятивних інформаційних потоків, спрямованих на зміну їхнього світогляду та політичних поглядів [56, с. 8]. Засоби масової інформації мають значний вплив на масову культуру, формуючи у молоді спотворене бачення світу та життєвих цінностей. Це може призводити до зміни моральних орієнтирів і поступового послаблення етичних норм [29, с. 158].

Сприйняття фейкової інформації значною мірою ґрунтується на механізмі когнітивного конформізму, коли люди схильні приймати ті повідомлення, що узгоджуються з їхніми попередніми переконаннями або соціальними нормами, навіть якщо їхнє джерело є сумнівним. Це явище тісно пов'язане з так званим «інформаційним коконом», у межах якого людина отримує переважно однорідну за змістом інформацію, що обмежує критичне мислення та підвищує навіюваність. Така вразливість посилюється в умовах стресу, тривоги чи соціальної невизначеності, коли зростає потреба в простих і зрозумілих поясненнях [33, с. 55]. Молоді люди перебувають на початку життєвого шляху, намагаються зрозуміти себе, визначитися з майбутньою професією та власним місцем у суспільстві. Через недостатній життєвий досвід і велику кількість інформації в соціальних мережах

підліткам часто складно відрізнити правду від маніпуляції. Саме тому вони можуть легко піддаватися емоційному впливу, пропаганді чи нав'язаним стереотипам. У таких умовах особливого значення набуває розвиток медіаграмотності та навичок критичного аналізу інформації серед молоді.

З огляду на те, що соціалізація українських дітей і молоді нині відбувається в умовах гібридної війни з активним використанням інформаційних впливів, постає потреба у формуванні дієвої державної інформаційної політики. Вона має бути спрямована на протидію пропаганді, подолання гуманітарного розриву між громадянами, які живуть по різні боки лінії розмежування, а також на утвердження цінностей громадянського суспільства. У цьому контексті важливим є розвиток молодіжного патріотизму, зокрема інформаційного, що реалізується через медіапсихологію — вивчення впливу медіа на людину — та медіаосвіту, яка формує навички критичного сприйняття інформації. Отже, сучасні форми патріотизму тісно пов'язані з інноваційними підходами до його розвитку та зміцнення [56, с. 8-9].

Молодіжний вік (зазвичай у межах 14–22 років, хоча ці межі можуть змінюватися) є одним із найдинамічніших етапів становлення особистості. У цей період відбувається активний пошук власної ідентичності, формуються ціннісні орієнтири та визначаються напрями професійного й особистого розвитку. Часто у підлітків з'являється фект групового мислення (groupthink) виникає тоді, коли людина починає погоджуватися з думкою більшості, навіть якщо вона не збігається з її власними переконаннями. Це часто пов'язано з бажанням уникнути конфліктів або соціального відторгнення. У соціальних мережах, де реакції на контент є відкритими (лайки, коментарі, поширення), цей ефект ще більше посилюється, оскільки користувачі відчувають тиск відповідати «загальноприйнятій думці» в онлайн-середовищі. Ефект авторитету також має значний вплив: інформація, яку поширюють відомі особи, зокрема інфлюенсери чи лідери думок, часто сприймається як достовірна без додаткової перевірки. Це створює можливості для маніпуляцій, коли через образ авторитетної особи поширюється емоційно забарвлений або викривлений контент [50, с. 227].

Спілкуючись із підлітками, можна відзначити, що вони значно рідше звертаються до традиційних медіа, які були більш звичними для старших поколінь. Натомість основним джерелом інформації для них є соціальні мережі та блогери, оскільки там вони відчують емоційну близькість і більшу залученість [90]. Через вікову потребу в емоційній близькості та пошуку авторитетів, учні 11-х класів схильні виявляти вищу лояльність до персоналізованого контенту блогерів, ніж до офіційних джерел, оскільки сприймають їх як «своїх» і зрозумілих радників. У результаті парасоціальна взаємодія з інфлюенсерами витісняє раціональну перевірку фактів, що робить випускників вразливими до фейків, замаскованих під суб'єктивну, але «щиру» думку популярної особистості.

Водночас помітно, що рівень довіри підлітків до медіа загалом є невисоким. Вони часто критично ставляться до інформації, навіть якщо вона походить з офіційних джерел. У результаті іноді більшу довіру викликають блогери або лідери думок, з якими вони мають емоційний зв'язок, ніж традиційні авторитетні засоби масової інформації [90]. Підлітки часто бояться висловлювати власну думку, яка відрізняється від позиції більшості, через страх осуду, нерозуміння або неприйняття з боку однолітків.

Для зменшення негативного впливу засобів масової інформації на процес соціалізації молоді та посилення їхньої інформаційної стійкості необхідно реалізувати комплекс дій на різних рівнях — державному, суспільному, освітньому та індивідуальному. Насамперед ідеться про розвиток медіаграмотності, навчання молоді критично аналізувати інформацію, перевіряти факти та розпізнавати маніпулятивні прийоми у медіа. Важливим також є підвищення поінформованості щодо методів інформаційного впливу, підтримка якісних медіаресурсів, розвиток незалежної журналістики та систем перевірки фактів, а також створення платформ для поширення достовірних даних. Окрім цього, необхідне регулювання інформаційного простору, зокрема з боку держави та міжнародних організацій, для протидії поширенню неправдивих новин і впровадження механізмів обмеження доступу до дезінформаційних ресурсів. Важливо також формувати інформаційну культуру молоді, заохочувати відповідальне ставлення до поширення відомостей та

активно залучати молодих людей до створення якісного й позитивного контенту [56, с. 8–9].

Сучасні підлітки частіше сприймають інформацію на емоційному рівні та все менше звертаються до традиційних джерел новин — телебачення, газет чи офіційних інформаційних платформ. Основну частину інформації вони отримують із соціальних мереж, де повідомлення нерідко публікуються без належної перевірки. Через це молодь стає більш вразливою до фейків, маніпуляцій і недостовірного контенту.

2.3. Механізми функціонування сучасних пропагандистських наративів у цифровому медіапросторі

У сучасному цифровому суспільстві інформація стала одним із найважливіших ресурсів впливу на громадську думку. Соціальні мережі, новинні сайти та онлайн-платформи створили умови, за яких повідомлення поширюються миттєво та охоплюють величезну аудиторію. У цих умовах особливого значення набувають пропагандистські наративи — цілеспрямовано сформовані повідомлення, що впливають на сприйняття подій, явищ або історичних фактів. Сучасні пропагандистські стратегії активно використовують можливості цифрового медіапростору: алгоритми рекомендацій, емоційно забарвлений контент, візуальні образи та інформаційні мережі. Завдяки цьому такі наративи можуть швидко поширюватися, маскуватися під достовірні джерела та впливати на різні групи населення, зокрема молодь.

Соціальні мережі та різні онлайн-платформи, зокрема канали, групи, чати та спільноти, сьогодні часто використовуються як простір для поширення інформації, у тому числі й недостовірної. Великої популярності набуває «шок-контент» на YouTube, TikTok, Instagram, а також у месенджерах Viber і Telegram. Відомі блогери та медійні особи з великою аудиторією інколи поширюють певні повідомлення за винагороду або під впливом зацікавлених сторін. Окрім соціальних мереж, важливу роль у поширенні інформації відіграють різні сайти та онлайн-ресурси, які можуть містити спотворені факти або маніпулятивні матеріали [31, с. 7].

Поширення дезінформації здійснюється за допомогою спеціальних методів і технологій. Одним із таких підходів є використання «класифікаторів» — системи, за якою неправдиві повідомлення групують відповідно до визначених ознак або ключових слів. До кожної теми підбираються відповідні фейкові повідомлення чи наративи, що дозволяє швидко адаптувати дезінформацію до певної ситуації або аудиторії. Іншим важливим елементом є так звана «сітка» — мережа Telegram-каналів, які працюють під спільним керівництвом та мають єдину концепцію діяльності. До такої структури можуть входити власник, куратор, головний редактор, PR-менеджер, дизайнер, автори текстів і технічні працівники, які забезпечують створення та поширення контенту. В українському інформаційному просторі існує значна кількість анонімних Telegram-каналів, що поширюють неперевірену інформацію політичного чи військового характеру, а також суб'єктивні оцінки міжнародних подій. Такі ресурси часто взаємодіють між собою через репости та можуть бути частиною спільних мереж, створених для швидкого впливу на громадську думку й поширення дезінформації серед різних аудиторій [23 с. 59].

Розглянемо основні інструменти дезінформації. Дезінформація часто використовує різні психологічні та інформаційні прийоми для впливу на аудиторію. Одним із таких методів є риторичне запитання — подання неперевіреної або викривленої інформації у формі питання, яке фактично не потребує відповіді, але підштовхує людей до певного висновку. Подібним способом працює і принцип психологічного шоку, коли інформація про надзвичайні або трагічні події викликає сильні емоції та послаблює критичне мислення, через що аудиторії легше нав'язати певні ідеї. Ще одним поширеним методом є принцип контрасту, коли негативну інформацію намагаються приховати за допомогою іншої, більш емоційної чи резонансної події. Так само використовується перекладання відповідальності, коли провину за певні події навмисно переносять на інших, щоб уникнути критики та сформуванню вигідного для певної сторони ставлення.

У пропагандистських кампаніях часто застосовують і такі механізми, як «заговорювання», тобто надмірне обговорення теми для викликання втоми та

втрата інтересу до неї. «Ефект первинності» базується на тому, що перша отримана інформація зазвичай запам'ятовується найкраще та сприймається як правдива. «Буденна розповідь» подає трагічні події у нейтральному тоні, щоб знизити емоційну реакцію людей. Також використовуються методи «удару на випередження», коли неправдиву інформацію поширюють заздалегідь для формування потрібної реакції, та «хибної аналогії», що полягає у порівнянні явищ, які насправді не мають спільної основи. «Констатація факту» подає неперевірені дані як достовірні, а «обхід з флангу» поєднує правдиву інформацію з прихованими пропагандистськими повідомленнями. Іншими поширеними прийомами є «створення проблеми», коли штучно привертають увагу до одних тем і відволікають від інших, а також «керований коментар», де інформація подається вже з готовою оцінкою подій. «Ефект ореолу» переносить одну характеристику людини або явища на загальне враження про них, а «відволікання уваги» допомагає переключити суспільний інтерес на другорядні події. Водночас метод «переконання» впливає на свідомість через логічні аргументи та вже наявні переконання аудиторії [23, с. 59- 60].

Інструменти пропаганди та дезінформації у медійному просторі є надзвичайно різноманітними та спрямованими на вплив на суспільну думку. Одним із найпоширеніших проявів є вибіркове подання інформації, коли поширюються лише ті відомості, які відповідають інтересам і цілям певної сторони, тоді як інші важливі факти замовчуються або ігноруються. Важливу роль також відіграє апеляція до емоцій, адже такі матеріали часто викликають страх, обурення чи співчуття, що послаблює критичне мислення аудиторії та впливає на її сприйняття інформації. Для підвищення довіри до повідомлень нерідко використовують посилання на авторитети — відомих людей, експертів або нібито надійні джерела. Окрім цього, пропаганда та дезінформація активно застосовують різноманітні маніпулятивні прийоми, які спотворюють реальність, викривляють факти та вводять аудиторію в оману з метою формування потрібної громадської думки. Під час створення дезінформаційних матеріалів зазвичай застосовують кілька ключових стратегій: використання технічно продуманих повідомлень, які мають

коротку форму, вирізняються емоційною насиченістю та високою маніпулятивною точністю поширення масових дезінформаційних текстів із простою структурою та шаблонною лексикою, орієнтованою на широку аудиторію [89].

У дезінформаційних матеріалах активно використовуються різноманітні стилістичні засоби, зокрема алегорія, гіпербола, іронія, метафора, метонімія, уособлення, перифраз, синекдоха, порівняння, епітети, а також широкий спектр фразеологізмів [62, с.76-77].

У зв'язку з тим, що поняття пропаганди дедалі частіше набуває негативного забарвлення, її методи маскуються під більш гнучкі комунікаційні технології, такі як паблік рилейшнз, іміджмейкінг або новинний менеджмент. Поява та поширення цих підходів також зумовлені зниженням ефективності традиційних, жорстких форм пропаганди в умовах відкритого суспільства. Натомість більш дієвими стають інструменти так званої «м'якої сили» або «м'якої влади», які передбачають вплив як на раціональні (прагматичні) інтереси аудиторії, так і на її ірраціональні потреби — зокрема, прагнення до видовищності та емоційно насиченої комунікації [14, с. 27].

Одним із найсерйозніших засобів поширення дезінформації сьогодні є синтетичний медіаконтент, зокрема підроблені зображення, відео та аудіозаписи, створені за допомогою технологій штучного інтелекту, таких як deepfake. Ці інструменти дають змогу змінювати зовнішність або голос людини, створюючи переконливі, але неправдиві матеріали. У результаті такі фальсифікації можуть використовуватися для дискредитації публічних осіб, спотворення фактів або провокування панічних настроїв у суспільстві [22, с. 35]. Поєднання схильності громадян до довіри з інструментами маніпуляції, обману та створення ілюзій, які активно використовуються сучасними медіа, формує сутність сучасної пропаганди. Це поєднання робить її особливо ефективною, оскільки вплив відбувається непомітно й часто сприймається аудиторією як об'єктивна реальність.

Психологічні аспекти впливу дезінформації в соціальних медіа відіграють надзвичайно важливу роль. Контент із яскравим емоційним забарвленням, апеляція до упереджень і страхів, а також використання когнітивних викривлень (зокрема

ефекту підтвердження) істотно підвищують результативність дезінформаційних кампаній. Безперервний потік негативної або спотвореної інформації може спричиняти стрес, тривожність, зниження довіри до суспільних інститутів і оточення, а також формування викривленого сприйняття реальності [38, с. 203-204].

Ще одним важливим інструментом є мікротаргетинг пропагандистських повідомлень, який передбачає збір і аналіз даних користувачів соціальних мереж з метою виявлення їхніх інтересів, страхів і вразливих місць, а також подальше спрямування на них спеціально адаптованих маніпулятивних повідомлень. Такий підхід дозволяє значно підвищити ефективність впливу на конкретні цільові групи. Водночас помітною є специфіка використання різних цифрових платформ. Telegram став одним із ключових каналів для оперативного поширення новин, анонімних витоків інформації та дезінформаційних матеріалів, часто без належного контролю. Facebook і Instagram активно використовуються для розповсюдження візуального контенту та таргетованої реклами. X (Twitter) виконує роль платформи для швидкого обміну короткими повідомленнями та формування інформаційного порядку денного серед окремих аудиторій. TikTok широко застосовується для поширення коротких відео, зокрема маніпулятивного характеру, орієнтованих переважно на молодіжну аудиторію. YouTube залишається важливим каналом для розміщення довготривалого відеоконтенту, включаючи пропагандистські матеріали та псевдодокументальні фільми [65, с. 72].

Одним із поширених інструментів є застосування ботоферм, мереж контрольованих акаунтів (тролів) і фальшивих профілів для штучного підсилення певних наративів. Це дозволяє створювати ілюзію широкої підтримки проросійських позицій, дискредитувати українську владу, Збройні Сили України та міжнародних партнерів, а також здійснювати інформаційні атаки на журналістів і громадських активістів [65, с. 71].

Як слушно зазначає С. М. Брайчевський, вплив дезінформації на демократичні процеси має комплексний характер. По-перше, вона підриває довіру до виборчих інститутів через цілеспрямоване поширення неправдивої інформації про кандидатів, процедури голосування або результати виборів. По-друге,

дезінформація деформує громадську думку, посилюючи суспільну поляризацію та провокуючи конфлікти. По-третє, вона здатна впливати на політичний дискурс, змінюючи інформаційний порядок денний і нав'язуючи суспільству вигідні наративи. Зрештою, делегітимізація державних інституцій через системні інформаційні атаки призводить до кризи довіри, що негативно позначається на стабільності політичної системи [11, с. 91-92].

Підсумовуючи, можна сказати, що історичні міфи та дезінформація сьогодні є важливими інструментами впливу на суспільну свідомість, особливо в умовах гібридної та інформаційної війни. Вони часто взаємопов'язані, оскільки і міфи, і дезінформація можуть формувати спотворене уявлення про історію, події та сучасну реальність, впливаючи на колективну пам'ять і національну ідентичність.

У роботі показано, що історичні міфи не є просто вигаданими історіями, а складною системою уявлень, яка може як об'єднувати суспільство, так і використовуватись для маніпуляцій. У свою чергу дезінформація має більш цілеспрямований і практичний характер, оскільки її головною метою є вплив на поведінку, емоції та рішення людей через викривлення фактів.

Окремо варто враховувати особливості психічного сприйняття інформації підлітками. У цьому віці мислення ще формується, тому емоційна складова часто переважає над критичним аналізом. Підлітки більш схильні довіряти яскравим, емоційно насиченим повідомленням і думці авторитетів або блогерів, з якими вони себе ідентифікують. Також на сприйняття впливає прагнення до соціального схвалення, через що інформація з соціальних мереж часто приймається без достатньої перевірки. Алгоритми платформ додатково підсилюють цей ефект, створюючи "інформаційні бульбашки", де користувач бачить переважно подібні погляди.

Особливу увагу варто звернути на роль цифрового середовища, зокрема соціальних мереж і Telegram-каналів, які значно пришвидшують поширення як фейкової інформації, так і пропагандистських наративів. Це підсилюється психологічними чинниками - моційністю сприйняття, когнітивними

упередженнями та впливом соціального оточення, що робить особливо вразливою молодь.

Отже, протидія цим явищам потребує не лише державних заходів, але й розвитку медіаграмотності, критичного мислення та відповідального ставлення до інформації з боку кожної людини. Лише за таких умов можна зменшити вплив дезінформації та міфів і сформувати більш стійке до маніпуляцій інформаційне суспільство.

РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ МЕДІАГРАМОТНОСТІ У РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

3.1. Критичне мислення як базис стійкості здобувачів освіти до інформаційних маніпуляцій

У сучасну цифрову добу, коли інформаційний простір стрімко й безперервно розширюється, навички критичного мислення та медіаграмотності стають надзвичайно важливими для кожної людини. Отримання й поширення даних сьогодні відбувається дуже швидко завдяки широкому доступу до інтернету та соціальних мереж, однак разом із цим зростає небезпека поширення неправдивих повідомлень, маніпулятивного контенту та недостовірної інформації. Українська система освіти повинна зробити суттєвий внесок у вирішення цієї проблеми. Формування в молодого покоління вміння аналізувати інформаційні джерела, оцінювати їхню надійність і перевіряти факти стає одним із ключових завдань, що потребує розвитку критичного підходу до мислення, здатності ставити запитання, розглядати альтернативні погляди та уникати поспішних, емоційно зумовлених висновків [36, с. 333].

У сфері медіа та медіатекстів критичне мислення є складним процесом осмислення, що поєднує асоціативне сприйняття, аналіз, синтез і оцінювання ролі медіа в суспільстві, а також повідомлень, які ми отримуємо через засоби масової комунікації [47, с.116]. Навички критичного мислення не слід вважати «універсальним захистом», проте без них людина фактично залишається вразливою перед витонченими формами обману та маніпуляціями з боку численних недостовірних медіа, які нерідко спираються на напівправду. Це особливо важливо сьогодні, у воєнний час, коли засоби масової інформації можуть використовуватися як інструмент впливу на суспільну думку [63, с.62].

Розвиток критичного мислення є постійною складовою медіаосвіти, а не її кінцевим результатом. Опановуючи медіаосвіту, людина вчиться свідомо відбирати медіатексти, їх аналізувати та правильно інтерпретувати, оцінювати надійність інформації, виявляти приховані смисли й спроби маніпуляції, формулювати власні

судження щодо медіаконтенту та творчо використовувати отримані знання. Такі навички притаманні людям із високим рівнем медіаграмотності [36, с. 339].

Саме тому в умовах сучасного цифрового середовища вміння критично мислити та орієнтуватися в медіапросторі стають надзвичайно важливими для розвитку суспільства й освітньої сфери. Вони сприятимуть тому, щоб заклади освіти створювали умови, за яких учні та студенти зможуть самостійно обирати інформацію, яку вони сприймають, і усвідомлено її трактувати. Це дозволить молодому поколінню брати відповідальність за використання медіаконтенту, який вони отримують із різних джерел. Розвиваючи такі компетентності, ми перетворюємо освіту на потужний інструмент позитивних суспільних змін [36, с. 344].

Критичне мислення — це вміння людини неупереджено аналізувати інформацію, оцінювати переконливість аргументів, перевіряти достовірність фактів, встановлювати логічні зв'язки та робити обґрунтовані висновки. Воно дає змогу уникати когнітивних помилок, розрізняти факти й судження, протистояти маніпуляціям та ухвалювати виважені рішення. Простими словами, критичне мислення — це здатність свідомо підходити до сприйняття інформації, не приймаючи її беззастережно, а аналізуючи та осмислюючи. Тобто це вміння мислити усвідомлено й самостійно, а не діяти автоматично чи шаблонно [83]. Тому критичне мислення сьогодні — це не просто освітня навичка, а елемент інформаційної гігієни та національної безпеки, що дозволяє кожному з нас зберігати холодний розум і не ставати інструментом у чужих інформаційних війнах

На думку О. Пометун, критичне мислення є специфічним типом мислення, який характеризується активністю, спрямованістю на мету, самостійністю, системністю та здатністю до рефлексії [55, с. 94].

Критичне мислення та аналіз проявляється у здатності людини неупереджено оцінювати власні погляди, ретельно аналізувати прийняті рішення, не піддаватися чужому впливу та враховувати різні аргументи й позиції. Воно не обмежується чіткими схемами чи шаблонними підходами й не ґрунтується на стереотипах. Сучасний світ дедалі більше потребує не просто ерудованої людини, а особистості,

яка вміє самотійно навчатися, відмовлятися від усталених шаблонів мислення та орієнтуватися у великих потоках інформації. Динамічні умови сьогодення вимагають гнучкого, творчого та нестандартного підходу до розв'язання актуальних проблем і завдань. Саме тому на перший план поступово виходить не лише людина-теоретик, а людина-новатор, здатна створювати нові ідеї та знаходити оригінальні рішення [16, с. 7].

Розвиток критичного мислення відбувається поступово — від елементарного оцінювання до здатності здійснювати складний багаторівневий аналіз. Виділяють чотири рівні критичного мислення: нижчий рівень — уміння формувати просте оцінне судження на основі безпосереднього сприйняття об'єкта чи явища; середній рівень — здатність розглядати проблему з двох протилежних позицій, які можуть бути неприйнятними, та знаходити між ними компромісне рішення; високий рівень — уміння виявляти слабкі місця в твердженнях шляхом зіставлення їх із загальноприйнятими нормами, принципами та положеннями; найвищий рівень — здатність до всебічного й глибокого аналізу явищ, підходів і принципів. Під час такого аналізу враховуються всі можливі фактори та умови впливу, визначається їх значущість, а також простежуються зміни у важливості окремих чинників: раніше малопомітні можуть ставати визначальними, тоді як важливі раніше — втрачати своє значення [5, с.19].

Сам термін «критичне» у понятті «критичне мислення» вже містить елемент оцінювання. Однак така оцінка має бути конструктивною й охоплювати не лише негативні, а й позитивні аспекти. Критично мислячи, людина аналізує результати власної розумової діяльності: чи було прийнято правильне рішення, чи успішно виконано завдання тощо. Критичне мислення ґрунтується на таких вміннях: здійснювати усвідомлений вибір; оцінювати твердження, факти, дії тощо; аргументувати; визначати критерії аналізу; відділяти факти та коментарі; формулювати адекватні запитання; продукувати нові рішення; встановлювати логічні зв'язки; виявляти докази [17, с. 13].

Для критичного мислення характерні усвідомленість і сформовані навички, які дають змогу аналізувати та оцінювати як власну, так і чужу інформацію — текстову, аудіальну чи візуальну [21, с.10].

Критичне мислення сприяє формуванню нових знань на основі вже набутого досвіду. Знання не є незмінними — вони постійно розвиваються та доповнюються. Людині не потрібно щоразу починати пізнання з нуля, адже нові ідеї та висновки виникають завдяки опорі на попередні знання. Ознайомлюючись із новою інформацією, ми інтегруємо її у власну систему уявлень і таким чином розширюємо розуміння світу. Знання є індивідуальним станом усвідомлення, притаманним конкретній особистості, яким можна обмінюватися у процесі спілкування. Саме вже наявні знання допомагають людині осмислювати нову інформацію, тому процес пізнання має активний психічний характер [17, с. 13]. Тому навчання не має зводитися до пасивного запам'ятовування фактів. Учень не повинен бути просто «контейнером» для інформації — він має виступати активним дослідником, який осмислює нові знання крізь призму власного досвіду. Лише так знання перетворюються на інструмент для розв'язання реальних життєвих завдань, а не залишаються набором завчених формулювань.

Критичне мислення допомагає людині виявляти пропаганду й уникати її впливу, аналізувати хибні аргументи, розпізнавати можливі маніпуляції, оцінювати достовірність джерел інформації, а також уважно й обґрунтовано підходити до виконання завдань і прийняття рішень [17, с. 13].

У медіаграмотності критичне мислення розглядають як сукупність важливих умінь і якостей, які допомагають людині правильно сприймати та оцінювати інформацію. Однією з головних рис є допитливість і прагнення до пізнання, адже людина не обмежується поверхневими поясненнями, а намагається отримати більше фактів і глибше зрозуміти зміст повідомлення. Не менш важливим є дослідницький підхід, що передбачає вміння аналізувати, перевіряти та оцінювати інформацію незалежно від того, чи збігається вона з власними поглядами. Важливу роль також відіграє помірний скептицизм, який допомагає помічати приховані мотиви, припущення та можливі маніпуляції в медіатекстах. Критично мисляча

людина цінує аргументованість, тобто вміє відрізняти факти від суджень, знаходити докази та робити логічні висновки. Крім того, важливою ознакою є гнучкість мислення та відкритість до нових ідей, адже людина готова переглядати власні переконання під впливом нових доказів і враховувати інформацію з різних джерел [17, с. 15–16].

Критичне мислення характеризується кількома важливими ознаками. Насамперед воно є самостійним, адже людина формує власні погляди та висновки на основі особистого досвіду, знань і аналізу інформації. Водночас інформація виступає лише основою для роздумів, оскільки самі знання ще не гарантують критичного осмислення. Для того щоб дійти обґрунтованої думки, необхідно опрацювати значну кількість фактів і відомостей. Критичне мислення також тісно пов'язане з умінням ставити запитання та визначати проблеми, які потребують вирішення. Саме пошук відповідей допомагає людині оцінювати різні ідеї, погляди та способи поведінки. Важливою рисою критичного мислення є здатність аргументовано відстоювати власну позицію: людина аналізує докази, порівнює можливі варіанти розв'язання проблеми та враховує інші точки зору. Завдяки цьому вона менше піддається маніпуляціям і впливу стереотипів. Крім того, критичне мислення має соціальний характер, оскільки під час спілкування, дискусій та обміну думками людина може уточнювати свої переконання, глибше осмислювати власні погляди та вдосконалювати їх [74, с. 5–6].

Отже, критичне мислення є ключовою складовою стійкості здобувачів освіти до інформаційних маніпуляцій у сучасному цифровому середовищі. Воно забезпечує здатність аналізувати, оцінювати та перевіряти інформацію, відрізняти факти від суджень і виявляти маніпулятивні впливи. Розвиток критичного мислення формує медіаграмотну особистість, яка здатна свідомо працювати з інформаційними потоками, приймати обґрунтовані рішення та захищати себе від дезінформації й пропаганди. Таким чином, критичне мислення виступає необхідною умовою безпечного й відповідального функціонування людини в інформаційному суспільстві.

3.2. Критичний аналіз медіаджерел як метод верифікації суперечливих подій історії України 11 класу

Більшість дослідників вважають, що цифрова трансформація істотно змінює те, як люди сприймають і використовують інформацію. Разом із цим з'являються нові труднощі: зростає обсяг даних, вони дуже швидко поширюються та зберігаються, а також підвищується ризик поширення неправдивого або шкідливого контенту. Тому важливо навчати молодь критично оцінювати інформацію та аналізувати її джерела [36, с. 343]. Тому важливо навчати молодь критично оцінювати інформацію та аналізувати її джерела. Розвиток медіаграмотності стає не просто допоміжною навичкою, а необхідним інструментом виживання в сучасному цифровому світі, що дозволяє відрізнити факти від маніпуляцій.

Медіаграмотність разом із критичним аналізом розвиває вміння перевіряти надійність джерел, розуміти мотиви створення й поширення інформації, а також виявляти можливі упередження [65, с. 3]. Окрім цього, історичне мислення та критичний аналіз допомагають учням краще розуміти історичні події, формувати аргументовані судження та робити обґрунтовані висновки [24, с 46].

Верифікація (verification) — це процес перевірки та підтвердження точності даних і всіх етапів події чи явища, про які йдеться. Її результатом є доведення того, що певний факт справді мав місце, тобто наявність аргументів, які підтверджують достовірність інформації. Попередня перевірка даних перед їх поширенням допомагає усунути неточності та підтримує репутацію медіа [66, с. 150].

У таких умовах критичне мислення не можна розуміти лише як критику повідомлень у ЗМІ. Це, радше, комплексний аналіз інформації з використанням різних — як протилежних, так і взаємодоповнювальних — способів мислення. Вони дозволяють оцінювати інформацію з погляду об'єктивності, неупередженості та її відповідності реальності [15, с.11].

Метод критичного аналізу медіатекстів передбачає критичне оцінювання повідомлень із новинних ресурсів, соціальних мереж чи телебачення за такими критеріями, як: надійність джерела, наявність фактів або припущень, використання

емоційного впливу, а також мета створення контенту [12, с. 226]. Отже, критичний аналіз медіатекстів виступає фундаментальним компонентом медіаосвіти, забезпечуючи інтелектуальний захист особистості від деструктивних інформаційно-психологічних впливів.

Одним із ефективних способів розвитку критичної медіаграмотності є аналіз новин, статей або дописів у соціальних мережах за допомогою спеціальної системи запитань [62, с. 184]. Система запитань була розроблена для вчителів і учнів з метою допомогти їм якісно аналізувати медіاپовідомлення, критично ставитися до будь-яких тверджень, фактів чи інформації. Такий підхід сприяє поглибленню знань щодо аналізу й обговорення сучасних засобів масової інформації. Наприклад, учням можна запропонувати дослідити медіاپовідомлення в текстах або історичних документах, показати, як медіа використовувалися в різні історичні періоди та як вони впливають на формування громадської думки.

Медіатексти створюються конкретними людьми або організаціями, тому важливо розуміти, хто є автором контенту та які цілі він переслідує. Це допомагає побачити, як формуються повідомлення та який вплив на них мають погляди й інтереси авторів. Кожен медіатекст створюється за допомогою мовних, візуальних і технічних засобів. Слова, зображення, музика чи монтаж допомагають передати певний зміст і зробити його доступним для аудиторії. Водночас різні люди можуть по-різному сприймати одне й те саме повідомлення залежно від власного досвіду та поглядів. Медіа часто відображають певні цінності, ідеї та політичні позиції, впливаючи на думку суспільства. Крім того, кожен медіатекст створюється з певною метою: для інформування, реклами, розваги чи впливу на аудиторію. Медіакультура не є нейтральною, адже вона може підтримувати або руйнувати стереотипи. Тому важливо аналізувати, для кого створено текст, кому він вигідний і як він впливає на людей та суспільство [61, с. 184-185].

У контексті вивчення розділу 6 «Європейський вибір України. Російсько-українська війна» навчальної програми з історії України для 11 класу особливого значення набуває аналіз ролі російської пропаганди у формуванні викривлених уявлень про Україну та виправданні воєнної агресії. Зміст навчально-пізнавальної

діяльності учнів передбачає розгляд російської пропаганди як інструменту підбурювання війни та поширення деструктивних ідеологічних наративів, зокрема ідеологеми «денацифікація України». Вивчення цієї проблематики спрямоване на розуміння механізмів створення пропагандистських міфів, аналіз способів поширення дезінформації та формування навичок критичного сприйняття інформації [3, с.101].

На нашу думку систематичне застосування цих критеріїв стає основою персональної інформаційної гігієни, що мінімізує вплив фейків та пропаганди на свідомість індивіда в умовах інформаційного перенасичення. Для критичного аналізу медіатекстів важливими є вміння розрізняти підтверджені факти та інформацію, що потребує перевірки, оцінювати достовірність джерел, визначати обґрунтовані й необґрунтовані судження, відокремлювати головне від другорядного, виявляти упередженість у твердженнях, помилкові аргументи та логічні суперечності.

В. Іванов, О. Волошенюк та О. Мокрогуз розглядають критичний аналіз текстів як один із ключових методів формування медіаграмотності. На їхню думку, цей підхід спрямований на розвиток в учнів умінь усвідомлено сприймати інформацію, розпізнавати маніпулятивні прийоми та аналізувати медіатексти з різних джерел. Дослідники підкреслюють, що критичний аналіз текстів допомагає учням відрізняти факти від оціночних суджень. Це, своєю чергою, дає змогу виявляти фейкову інформацію та дезінформацію, аналізувати новинні заголовки, рекламні повідомлення й політичні заяви, а також сприяє підвищенню рівня інформаційної безпеки. О.Шуневич поряд із критичним аналізом наголошує на важливості проведення дискусій на актуальні теми, розгляду та обговорення медіаситуацій, що фактично можна визначити як ситуативний аналіз [67, с. 143].

Тому важливого значення набувають критичне мислення, уміння працювати з різними джерелами інформації, здійснювати їх порівняльний аналіз, а також встановлювати міжпредметні та міжмистецькі зв'язки. Зокрема, варто порівнювати факти, подані в історичних документах, із тим, як їх інтерпретує автор художнього твору: чи згадуються події лише побіжно як тло, чи, навпаки, детально

відтворюються з дотриманням історичної достовірності. Важливим є також з'ясування того, чи спирався автор на документи або був безпосереднім свідком подій. Особливу увагу варто звертати на те, як події подаються у засобах масової інформації — газетах, журналах, публічних промовах, інтернет-виданнях, мемуарній літературі та інших джерелах. Важливе значення мають також екранізації, історичні реконструкції, портретний живопис, скульптура та інші мистецькі способи відтворення реальності [51, с.50].

Досвід аналізу прикладів із медіа поступово формує в учнів стійку та усвідомлену систему знань, переконань і навичок, необхідних для безпечного орієнтування в медіапросторі, споживання інформації з надійних джерел та уникнення інформаційних загроз [51, с. 53]. Такий підхід трансформує споживача інформації з пасивного об'єкта впливу на активного учасника комунікації, здатного до самостійного відбору якісного контенту.

У профільній середній освіті (10–12 класи) відбувається перехід до дослідницької та проєктної діяльності, де учні виступають як активні дослідники медіа. Використання цифрових технологій у навчанні реалізується через роботу з медіапроєктами, даними та алгоритмами в комплексному форматі [59, с. 15]. Одним із головних завдань педагога є заохочення учнів до критичного осмислення, перевірки та аналізу інформації, а також розвиток уміння виокремлювати головне й об'єктивне серед великого обсягу даних [24, с. 49]. Така робота вчить учнів не просто "споживати" інтернет-контент, а розуміти, як він влаштований.

У контексті вивчення розділу 3 «Україна в період системної кризи Союзу Радянських Соціалістичних Республік» важливим напрямом є аналіз історичних міфів, сформованих радянською пропагандою, та їхнього впливу на сучасне сприйняття українського минулого. Учням 11 класу доцільно запропонувати виконання спільного дослідницького проєкту на тему «Степан Бандера і «бандерівщина»: (де)конструкція імперського міфу», оскільки С. Бандера є дуже суперечливою постаттю, не лише в Україні, а й за її межами [3, с. 96].

Наприклад, в 11 класі згідно навчальної програми під час теми Чорнобильської катастрофи, учні можуть застосовувати метод верифікації та

критичний аналіз медіаджерел [3, с. 97]. Для цього вони порівнюють офіційні повідомлення радянської влади, сучасні історичні дослідження, спогади очевидців, новинні матеріали та документальні фільми. Для критичного аналізу подій на Чорнобильській АЕС та перевірки правдивих і фейкових даних можна використовувати різні джерела інформації. Важливими є спогади та свідчення очевидців, зокрема інтерв'ю ліквідаторів аварії, спогади евакуйованих мешканців Прип'яті та усні історії працівників ЧАЕС. Також корисними є історичні та медійні матеріали: архівні повідомлення радянських ЗМІ, сучасні статті українських і міжнародних медіа, документи про евакуацію населення, фото- та відеоматеріали з місця подій. Для кращого розуміння теми можна звернутися до документальних і художніх фільмів, таких як Аврора, Чорна квітка, Земля забуття та Чорнобиль 22 [84]. Результатом такої роботи може стати презентація, інформаційний плакат або відеопроєкт

Для аналізу відеоматеріалів важливо звертати увагу на автора або творця відео, визначати, чи є запис оригінальним і без монтажу, чи в нього були внесені зміни за допомогою музики, спецефектів або вставок. Необхідно також з'ясувати, чи є це документальне відео або художній твір, коли й за яких обставин його було створено. Важливо визначити аудиторію, для якої призначене відео, а також мету його створення та поширення. Аналізуючи відео, потрібно замислюватися над тим, кому воно може бути вигідним, які емоції викликає та як впливає на сприйняття подій [74, с. 29]. Під час аналізу фотографій важливо спочатку уважно розглянути зображення, не роблячи поспішних висновків. Потрібно описати людей, предмети та дії на фото, звернути увагу на розташування об'єктів, передній і задній план, центральні деталі знімка. Також варто визначити, що саме відбувається на фотографії, хто можуть бути зображені люди та до якого історичного періоду належить фото. Окрему увагу слід приділити написам, плакатам або іншим текстовим елементам, а також визначити, чи є фото спонтанним або постановочним [74, с. 33].

Для перевірки власних висновків потрібно оцінити, наскільки вони є логічними та обґрунтованими. Важливо враховувати можливість інших пояснень і

перевіряти, чи справді висновки випливають із наявних фактів та доказів. Аналізуючи інформацію, слід замислюватися над тим, які аргументи підтверджують певну думку, чи існують альтернативні трактування подій та який висновок є найбільш переконливим з урахуванням усіх доступних даних [40, с. 465].

Отже підсумовуючи все вищесказане в сучасних умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та надмірного інформаційного потоку критичне мислення набуває особливого значення як базова компетентність особистості, що забезпечує її стійкість до інформаційних маніпуляцій. Воно виступає не лише інструментом аналізу медіаповідомлень, а й важливим чинником формування медіаграмотності, інформаційної культури та відповідальної громадянської позиції здобувачів освіти.

Проведений аналіз засвідчує, що критичне мислення є складним багаторівневим процесом, який включає аналіз, синтез, оцінювання, рефлексію та аргументацію. Воно дозволяє людині не тільки сприймати інформацію, а й активно взаємодіяти з нею: ставити запитання, перевіряти джерела, виявляти приховані смисли, розрізняти факти й судження, а також розпізнавати маніпулятивні технології, що використовуються в медіапросторі.

Особливої актуальності розвиток критичного мислення набуває в умовах воєнного стану та інформаційних загроз, коли медіа можуть використовуватися як інструмент впливу на суспільну думку, емоційний стан та поведінку людей. У таких умовах здатність здобувачів освіти критично оцінювати інформацію, перевіряти її достовірність і не піддаватися емоційним маніпуляціям стає необхідною умовою їхньої інформаційної безпеки.

Важливу роль у формуванні критичного мислення відіграє освітній процес, який має бути спрямований на розвиток у здобувачів освіти навичок аналізу медіатекстів, роботи з різними джерелами інформації, порівняння позицій, аргументованого висловлення власної думки та прийняття усвідомлених рішень. Використання методів критичного аналізу, зокрема системи запитань до медіатекстів, аналізу відеоматеріалів, новин, соціальних мереж, сприяє формуванню стійких навичок медіаграмотності. Крім того, критичне мислення є не

статичною, а динамічною компетентністю, яка постійно розвивається протягом життя. Воно ґрунтується на допитливості, дослідницькому підході, здоровому скептицизмі та здатності до логічного аргументування. Завдяки цьому особистість отримує можливість не лише споживати готову інформацію, а й самостійно її осмислювати, інтерпретувати та створювати нові знання на основі вже набутих.

Таким чином, критичне мислення є невід'ємною складовою сучасної освіти та важливим чинником формування інформаційно грамотного суспільства. Його розвиток у здобувачів освіти сприяє підвищенню рівня їхньої інформаційної культури, захисту від маніпуляцій, формуванню самостійного мислення та здатності до відповідального вибору в умовах складного та динамічного інформаційного середовища. Саме тому розвиток критичного мислення має розглядатися як стратегічний пріоритет сучасної освіти, спрямований на підготовку свідомих, активних і компетентних громадян.

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЯК ЗАСОБУ ПРОТИДІЇ ІСТОРИЧНИМ МІФАМ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У НАВЧАННІ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В 11 КЛАСІ

4.1. Алгоритми деконструкції історичних міфів за допомогою методів фактчекінгу в роботі з історичними наративами

Використання педагогічних технологій формування медіаграмотності у навчальному процесі сприяє розвитку критичного мислення, навичок аналізу історичних наративів та усвідомленого сприйняття інформації. Застосування методів фактчекінгу дає можливість не лише перевіряти достовірність історичних фактів, а й виявляти маніпуляції, фейки та пропагандистські повідомлення у різних видах медіаконтенту. Саме тому розробка алгоритмів деконструкції історичних міфів є важливим елементом сучасної методики навчання історії України.

До слова фактчекінг — це напрям журналістських розслідувань, який займається перевіркою фактів у публічних висловлюваннях політиків, експертів, державних діячів та лідерів думок, а також виявленням фейків, маніпуляцій, пропаганди й дезінформації. На відміну від традиційної розслідувальної журналістики, фактчекінг спирається лише на відкриті та офіційно підтверджені джерела. Думки експертів можуть використовуватися лише як додаткове підтвердження, а інсайдерська інформація чи дані, що залежать від людського фактору, не вважаються надійними доказами [72, с. 70]. У сучасному інформаційному просторі фактчекінг активно розвивається та застосовується не тільки для перевірки текстової інформації, а й для аналізу фото- та відеоматеріалів. Особливу увагу приділяють використанню виключно офіційних джерел [10, с. 166].

Розвиток практичних умінь перевіряти інформацію шляхом створення власного алгоритму фактчекінгу відповідає потребам старшокласників у формуванні самостійного мислення, уміння критично оцінювати цифрові джерела та здатності до незалежної роботи. Завдання повинні враховувати вікові особливості старшокласників, сприяючи розвитку їхньої когнітивної самостійності, творчого підходу до розв'язання проблем, критичної роботи з цифровими джерелами

інформації, а також навичок ведення соціально зрілих діалогів, що відповідає потребам їхнього інтелектуального та комунікативного зростання [18, с. 5]. Фактчекінг є важливим елементом медіаграмотності, адже допомагає відрізнити достовірну інформацію від фейків, маніпуляцій і пропаганди. У сучасному інформаційному просторі люди щодня стикаються з великою кількістю повідомлень, тому критичне мислення стає необхідною навичкою для аналізу новин і медіаконтенту.

Одним із головних принципів фактчекінгу є недовіра лише до заголовків. Дослідження у сфері медіакомунікацій показують, що емоційні та сенсаційні заголовки швидше привертають увагу аудиторії та впливають на її сприйняття. Саме тому пропагандистські ресурси часто використовують однакові наративи в різних країнах, поширюючи твердження про «розпад ЄС», «слабку армію» чи «зовнішнє втручання». Їхня мета полягає не в об'єктивному інформуванні, а у формуванні потрібних емоцій та маніпулюванні громадською думкою. Важливим правилом є перевірка джерел інформації [98].

Під час перевірки інформації важливо ставити собі основні запитання: де можна знайти підтвердження, з ким варто додатково проконсультуватися та чи є матеріал об'єктивним і збалансованим. Також слід перевіряти, чи відповідає заголовок змісту тексту. Не менш важливо звертати увагу на деталі: дати, імена, правопис, цифри та статистичні дані. Ознаками фейкового матеріалу можуть бути відсутність доказів, посилання на невідомі джерела, надмірно емоційний стиль або драматичний зміст. Надійна інформація зазвичай підтверджується кількома авторитетними джерелами, офіційними повідомленнями та фактами, які можна перевірити. Також необхідно звертати увагу на дату публікації, контекст подій та історію самого ресурсу. Сайти без інформації про авторів, редакцію чи контакти нерідко використовуються для поширення дезінформації. Якісні медіа дотримуються журналістських стандартів: перевіряють інформацію перед публікацією, посилаються на джерела, уточнюють факти та виправляють помилки у разі їх виявлення. Саме тому медіаграмотність і фактчекінг сьогодні вважаються важливими інструментами інформаційної безпеки та захисту суспільства від дезінформації [98].

Перевірка фото- та відеоматеріалів є важливою складовою сучасного фактчекінгу, оскільки цифровий контент часто використовується для маніпуляції громадською думкою. У наукових дослідженнях з медіаграмотності зазначається, що візуальна інформація має високий рівень емоційного впливу на аудиторію, через що користувачі нерідко сприймають її як беззаперечний доказ. Саме тому перевірка автентичності фото та відео є необхідним елементом інформаційної безпеки. Фотофейки можна розпізнати за допомогою спеціальних методів цифрової верифікації. Одним із найпоширеніших інструментів є функція зворотного пошуку зображень у браузері Google Chrome — «Знайти це зображення в Google». Вона дозволяє встановити першоджерело фотографії, дату її появи в мережі та можливі випадки використання в іншому контексті. Також ефективним методом є використання розділу «Зображення» у пошуковій системі Google, де можна завантажити фото для аналізу та пошуку схожих матеріалів. Такий підхід допомагає визначити, чи було зображення змінене, вирване з контексту або використане для маніпуляції аудиторією [79].

Сучасні технології дозволяють змінювати зображення, монтувати відео або виривати їх із контексту. Саме тому фактчекери аналізують геолокацію, погодні умови, архітектуру, дорожні знаки, одяг людей та інші деталі, які допомагають встановити справжній час і місце подій. Для перевірки цифрових матеріалів також використовують аналіз метаданих файлів, дату публікації та порівняння з іншими джерелами [98].

Перевірка відеофейків є складнішим процесом, оскільки відеоматеріали можуть бути змонтованими, обрізаними або поданими без належного контексту. У методичних рекомендаціях фактчекінгових ресурсів, зокрема StopFake, наголошується на необхідності аналізу першоджерела відео. Якщо відео розміщене на сторонньому сайті, доцільно перейти безпосередньо на платформу YouTube та перевірити дату публікації, опис, автора каналу й коментарі користувачів. Під час аналізу відео рекомендується звертати увагу на деталі: назви об'єктів, номерні знаки автомобілів, вуличні таблички, погодні умови, архітектурні особливості та місце зйомки. Одним із ефективних методів перевірки є створення скриншотів із відеоматеріалу та їх

подальший аналіз за допомогою зворотного пошуку зображень. Це дозволяє встановити, чи використовувалися окремі кадри раніше в іншому інформаційному контексті. Подібні методи верифікації широко застосовуються у професійній журналістиці, цифровій криміналістиці та дослідженнях інформаційних маніпуляцій [79].

Для здійснення фактчекінгу використовуються також спеціалізовані цифрові інструменти та онлайн-ресурси. Зокрема, платформа ProZorro надає можливість перевіряти інформацію про державні закупівлі та тендери, що сприяє прозорості публічних фінансів. Ресурс FactCheck.org спеціалізується на аналізі та перевірці англomовних новин і політичних заяв. Інструмент SunCalc використовується для визначення часу зйомки за положенням сонця та тіней на фото або відео. Крім того, вебресурс Snopes є одним із найвідоміших міжнародних сайтів з перевірки фактів та спростування дезінформації. Для аналізу відеоматеріалів застосовується сервіс YouTube Data Viewer, який допомагає визначити дату завантаження відео та знайти ключові кадри. Інструмент InVID використовується для детального аналізу відео, перевірки метаданих та пошуку зміненого контенту. Також важливу роль у геолокації та перевірці місця подій відіграє сервіс Google Maps. Таким чином, використання методів цифрової верифікації та спеціалізованих інструментів фактчекінгу дозволяє ефективно протидіяти поширенню дезінформації, забезпечувати достовірність інформації та формувати критичне мислення в умовах сучасного інформаційного суспільства [80].

Вебархіви дають змогу переглядати старі або видалені сторінки сайтів. Вони допомагають перевіряти інформацію та знаходити фейки, адже деякі ресурси можуть видаляти неправдиві матеріали після викриття. Одним із найвідоміших вебархівів є Wayback Machine, який зберігає старі версії сайтів і показує, як вони змінювалися з часом. Це допомагає учням краще аналізувати інформацію та перевіряти її достовірність [80].

Алгоритм фактчекінгу для учнів 11 класу передбачає послідовну перевірку інформації з метою визначення її достовірності. Насамперед необхідно ознайомитися з новиною та визначити її основний зміст. Після цього слід перевірити заголовок: чи

відповідає він тексту та чи не містить емоційних або маніпулятивних висловів.

Важливим етапом є аналіз джерела інформації. Потрібно з'ясувати автора матеріалу, місце публікації та надійність ресурсу. Далі перевіряються основні факти: дата, місце події, імена, статистичні дані та цитати. Для підвищення достовірності інформацію варто порівнювати з іншими незалежними джерелами або офіційними повідомленнями. Окрему увагу необхідно приділяти фото- та відеоматеріалам. Зображення можна перевіряти через Google Images, а місце події — за допомогою Google Maps. Також доцільно використовувати вебархіви для пошуку старих версій сайтів або видалених сторінок. Завершальним етапом є оцінка матеріалу на наявність пропаганди, маніпуляцій та емоційного впливу. Після аналізу потрібно зробити висновок, визначивши, чи є інформація правдивою, частково правдивою або фейковою [80].

Оскільки фактчекінгом здебільшого користуються журналісти можна запропонувати учням можна запропонувати роль журналістів-фактчекерів, які отримали завдання перевірити достовірність історичної інформації та викрити можливі міфи й маніпуляції. Учні об'єднуються в свої журналістські групи та, досліджують окремі історичні періоди: 1950–1980-ті роки, 1991–2004 роки, 2004–2013 роки та 2014–2026 роки. Кожна група аналізує історичні міфи свого періоду, визначає методи маніпуляції, способи поширення інформації та підбирає факти, що спростовують пропагандистські твердження. Результати оформлюються у вигляді таблиці «Міф — Факти — Джерела доказів». Така діяльність формує навички роботи з історичними джерелами та інформаційної верифікації.

Іншим інтерактивним завданням є рольова гра, у якій клас об'єднується у три команди: пропагандистів, фактчекерів та істориків-експертів. Команда пропагандистів створює фейковий матеріал із використанням маніпулятивних прийомів, фактчекери перевіряють інформацію за алгоритмом верифікації, а історики-експерти оцінюють достовірність аргументів і визначають використані методи пропаганди. Подібний формат роботи дозволяє учням краще зрозуміти механізми інформаційного впливу та значення доказової бази.

Доцільним є також використання порівняльної таблиці «Анатомія фейку», у якій аналізується історичний міф Історичний міф - «Революція Гідності 2014 року — це "державний переворот, організований і профінансований Заходом (США)", а Крим і Донбас "самі вирішили відокремитися" без жодного втручання російських військ». (Ключовий міф, на якому будувалася вся агресія РФ з 2014 по 2026 рік) [97]. Учні заповнюють таблицю за схемою: «об'єкт перевірки — наратив пропаганди — інструмент перевірки — реальний факт / офіційне джерело». Це сприяє формуванню навичок аналізу дезінформації та роботи з офіційними джерелами.

Ефективним методом є й порівняння історичних документів із сучасними публікаціями в соціальних мережах. Учні визначають, які факти збігаються, які перекручені або замовчуються, а також аналізують емоційний вплив тексту на аудиторію. Такий підхід допомагає розвивати критичне ставлення до інформації.

Особливу зацікавленість учнів викликають творчі завдання, зокрема створення відео у форматі «Антифейк-TikTok». Учні демонструють приклади фейків, спростовують їх та пояснюють способи перевірки інформації. Актуальною темою може бути розпізнавання діпфейків і фотофейків. Практична діяльність та навчання через створення власного контенту сприяють кращому засвоєнню знань і розвитку медіаграмотності (див. Додаток Б).

4.2. Реалізація інтерактивних форм навчання: використання кейс-стаді, веб-квестів та ігрових симуляцій

Кейс-стаді — це педагогічний метод, який виник у Гарвардській школі бізнесу на початку ХХ століття. Походження цього поняття дослідники пояснюють по-різному: одні пов'язують його зі значенням «портфель» або «невелика валіза», інші — зі значенням «складний» чи «заплутаний випадок». Обидва тлумачення частково передають сутність методу, адже він передбачає надання здобувачам освіти комплексу завдань або ситуацій, що не мають єдиного правильного розв'язку [28, с. 78]. Кейс-метод — це метод активного навчання, що ґрунтується на аналізі реальних ситуацій і спрямований не лише на засвоєння конкретних знань та навичок, а й на розвиток інтелектуальних і комунікативних здібностей студентів під час вивчення іноземної мови. Навчальні ситуації можуть мати різний обсяг і форму: від кількох

речень чи запитань до розгорнутих текстів на кілька сторінок [7, с.1]. Кейс-стаді поєднує різні освітні технології, методи та прийоми, засновані на аналізі й вирішенні конкретних проблемних ситуацій. Застосування цього методу сприяє активній взаємодії всіх учасників освітнього процесу, зокрема й викладача [28, с. 78].

Основною метою застосування методу кейс-стаді у процесі вивчення історії є формування в учнів умінь розв'язувати складні та неоднозначні проблеми, пов'язані зі змістом історичної освіти. У педагогічній практиці цей метод розглядається як ефективний інструмент розвитку аналітичного та критичного мислення, самостійності й зацікавленості учнів у пошуку нової інформації. Крім того, кейс-стаді сприяє вдосконаленню комунікативних навичок, умінь аргументовано висловлювати власну позицію та брати участь у дискусії. Основою для створення кейсів можуть бути історичні джерела, реальні проблемні ситуації, історичні події та факти. Робота з такими матеріалами дозволяє учням аналізувати історичні процеси, порівнювати різні точки зору та робити обґрунтовані висновки [28, с. 79].

Серед основних переваг кейс-методу варто виділити його практичну спрямованість, оскільки учні мають можливість застосовувати теоретичні знання у ситуаціях, наближених до реального життя. Метод також сприяє розвитку аналітичного мислення: школярі навчаються аналізувати складні ситуації, визначати можливі шляхи розв'язання проблем і приймати аргументовані. Важливою особливістю кейс-стаді є активна участь учнів в обговоренні. Колективна робота розвиває навички співпраці, конструктивного діалогу та вміння працювати в команді. Одночасно формується критичне мислення, адже учні вчаться оцінювати ситуації з різних позицій, розглядати альтернативні варіанти та прогнозувати наслідки прийнятих рішень [82]. Кейс-метод також допомагає розвивати навички розв'язання проблем, оскільки учні повинні визначати ключові питання, знаходити способи їх вирішення та застосовувати результати аналізу на практиці. Використання реальних прикладів підвищує навчальну мотивацію, робить процес навчання більш цікавим і демонструє практичну цінність історичних знань. Крім того, під час виконання кейсів школярі навчаються раціонально планувати свою діяльність, ефективно використовувати час і доступні ресурси.

Уроки історії із застосуванням методу кейс-стаді мають чітку структуру, що забезпечує послідовне досягнення освітніх, розвивальних і виховних цілей навчання. Організаційний етап — психологічна підготовка учнів до роботи, об'єднання в групи за потреби, розподіл обов'язків і ролей між учасниками. Уроки історії із застосуванням методу кейс-стаді мають чітку структуру, що забезпечує послідовне досягнення освітніх, розвивальних і виховних цілей навчання. На організаційному етапі відбувається підготовка учнів до роботи, об'єднання в групи та розподіл ролей між учасниками. Далі учні ознайомлюються з кейсом — проблемною ситуацією або завданням, яке потребує аналізу. Наступним етапом є пошук та опрацювання інформації, під час якого учні добирають необхідні факти, історичні джерела та матеріали для розв'язання поставленої проблеми. Після цього проводиться колективне обговорення, де учасники аналізують ситуацію, обмінюються думками та виробляють спільне рішення. Завершальним етапом є підбиття підсумків: представлення результатів роботи, аргументований захист позиції груп та порівняння запропонованих рішень [28, с.80].

Метод кейс-стаді виступає не лише способом навчання, а й особливим типом мислення, що сприяє творчому підходу, аналізу та пошуку нестандартних рішень. Його основною метою у вивченні історії є формування в учнів умінь розв'язувати складні та суперечливі проблеми, пов'язані зі змістом історичної освіти. Метод сприяє розвитку аналітичного й критичного мислення, самостійності, комунікативних навичок та вміння аргументовано висловлювати власну позицію [28, с. 78-79].

Для учнів 11 класу можна запропонувати практичний кейс, присвячений аналізу російських пропагандистських наративів про Україну, учні виступають у ролі молодих аналітиків Українського інституту національної пам'яті та Центру протидії дезінформації. Методологічною основою цього кейсу слугує аналітична стаття Радіо Свобода «П'ять міфів російської пропаганди про Україну», у якій детально аналізуються ключові дезінформаційні тези, зокрема концепт «держави, що не відбулася», міф про «громадянську війну», маніпуляції навколо теми «нацизму» в Україні, а також спекуляції щодо нібито системних «утисків російськомовного населення» [85].

Під час практичних занять учні працюють у малих групах, досліджуючи окремі пропагандистські міфи за чітко визначеним триетапним алгоритмом. На першому етапі вони здійснюють ідентифікацію інформаційної загрози, визначаючи, які саме ідеї та установки намагається сформулювати пропаганда в аудиторії та якою є кінцева мета конкретної маніпуляції. На другому етапі школярі переходять до активного пошуку історичних, статистичних і соціологічних аргументів, що науково спростовують дезінформаційні твердження. Третій етап передбачає формулювання узагальнюючих висновків щодо того, як саме сучасна Україна на практиці демонструє хибність пропагандистських наративів. Підсумковим продуктом цієї колективної роботи стає створення «Картки медіагігієни», яка чітко фіксує тезу пропаганди, приховану мету маніпуляції та контраргументи, підтверджені історичними фактами або статистичними даними [103]. Завершується цей кейс дискусією про значення інформаційної безпеки як невід'ємної складової національної оборони держави.

Другий кейс спрямований на безпосередній аналіз історичних міфів та сучасних інформаційних маніпуляцій у цифровому просторі [93]. У межах цього завдання учні 11 класу виступають у ролі незалежних аналітиків і фактчекерів, які досліджують сучасні інформаційні вкиди за допомогою методів історичного аналізу та перевірки фактів. Основною метою кейсу є розвиток критичного мислення, уміння працювати з мультимедійними джерелами інформації та розпізнавати приховані пропагандистські наративи. Для дослідження учням пропонуються два відеоматеріали, які активно поширюються у соціальних мережах: у першому відео емоційний спікер стверджує, що «Україною керують бандерівці та нацисти», використовуючи кадри воєнної хроніки та емоційні заклики, а у другому відео демонструються кадри лабораторій і супутникові знімки з твердженнями про «секретні біолабораторії НАТО в Україні», причому в коментарях до відео поширюються панічні реакції та суперечки, що підсилює загальний деструктивний інформаційний вплив на аудиторію [93].

Робота над цим кейсом розділена на два послідовні модулі. У межах Модуля А, присвяченого аналізу міфу про «бандерівців», учні отримують приклад пропагандистського допису та історичну довідку про діяльність ОУН і УПА, український визвольний рух XX століття, а також інформацію про радянську

пропаганду та діяльність НКВС чи КДБ. Під час аналізу учні повинні визначити емоційні маркери та маніпулятивні вислови, встановити, чи містить матеріал реальні докази та посилання на джерела, порівняти пропагандистські твердження з історичними фактами, а також детально пояснити, чому радянська пропаганда десятиліттями цілеспрямовано формувала негативний образ «бандерівця» [3. с. 92]. Окрему увагу школярі приділяють тому, як історичні події та постаті можуть використовуватися в сучасній інформаційній війні, обговорюючи, чим історичний факт відрізняється від пропагандистського ярлика та як емоційний вплив допомагає поширювати маніпуляції.

У межах Модуля Б учні аналізують міф про «біолабораторії НАТО», досліджуючи відео та скріншоти із соціальних мереж, використовуючи при цьому матеріали незалежних фактчекерів і офіційні заяви міжнародних організацій. Основними завданнями учнів є визначення першоджерела інформації, перевірка експертності автора відео, встановлення наявності офіційних доказів щодо таких лабораторій, а також аналіз візуальних та звукових елементів відео, які штучно створюють атмосферу страху й небезпеки. Учні досліджують, чому під час криз або війни люди легше вірять у теорії змови та як пропаганда використовує страх, невідомість і недовіру до міжнародних організацій, а підсумковим завданням модуля є створення схеми або ментальної карти, яка наочно демонструє механізми поширення цього фейку та його психологічний вплив на аудиторію.

Наприкінці роботи кожна група представляє результати свого аналізу у вигляді структурованого виступу чи презентації, де послідовно розкривається теза пропаганди, метод маніпуляції, історичний факт чи офіційне спростування, а також загальний висновок щодо впливу фейку на суспільство. Наприклад, концепт «держави, що не відбулася» спростовується фактом наявності стійких інституцій та визнанням міжнародним правом, а міф про «нацизм» нівелюється результатами демократичних виборів та реальними документами про боротьбу ОУН і УПА проти обох тоталітарних режимів. Спростування конспірології про «біолабораторії» спирається на офіційні звіти ООН та ВООЗ, демонструючи, що метою фейку було провокування паніки. Таким чином, розроблений кейс допомагає учням ефективно

поєднати класичний історичний аналіз із сучасними методами фактчекінгу та чітко зрозуміти, як саме історичні міфи використовуються як інструмент сучасної інформаційної війни (див. Додаток В).

Не менш цікавим є метод веб-квесту був розроблений у 1995 році професорами університету Сан-Дієго Берні Доджем і Томом Марчем. Його сутність полягає в тому, що студенти з різним рівнем підготовки виконують навчальні завдання, використовуючи спеціально підібрані інтернет-ресурси [48, с.890-891].

Організація веб-квесту передбачає кілька етапів. Спочатку викладач формулює завдання, для виконання якого студентам необхідно знайти й опрацювати інформацію в мережі Інтернет. Необхідні джерела та матеріали заздалегідь добирає викладач. Після пошуку інформації учасники обговорюють отримані результати, аналізують їх та презентують свої висновки перед групою [102]. Тривалість веб-квестів може бути різною: від кількох навчальних занять до кількох тижнів, якщо йдеться про виконання масштабного дослідницького проєкту [100]. Найважливішою складовою квесту є подорож учасників мережею Інтернет у пошуках відповідей на поставлені запитання. Використання веб-квестів у роботі педагогів як інструмента творчої діяльності сприяє: підвищенню мотивації до самоосвіти; формуванню нових компетентностей; реалізації творчого потенціалу учасників; підвищенню самооцінки; розвитку особистісних якостей [75, с. 29–30].

Американський дослідник Берні Додж, який є одним із засновників технології вебквесту, визначив основні структурні компоненти цього методу навчання. Вебквест розглядається як інтерактивна форма організації освітньої діяльності, що поєднує дослідницьку роботу, використання цифрових ресурсів та проблемно-пошуковий підхід. Його структура забезпечує послідовне виконання завдань і формування в учнів навичок самостійного аналізу інформації. Першим елементом вебквесту є вступ, у якому учасники ознайомлюються зі сценарієм, ролями, тематикою дослідження та загальним планом роботи. Вступ створює мотиваційне підґрунтя та визначає проблемне поле майбутньої діяльності. Наступним компонентом є завдання — формулювання основної проблеми та визначення форми представлення кінцевого результату дослідження. Важливою складовою вебквесту є ресурси, тобто перелік

джерел інформації, необхідних для виконання роботи. Це можуть бути архівні документи, наукові статті, електронні бази даних, фактчекінгові платформи, мультимедійні матеріали та офіційні ресурси. План роботи визначає послідовність етапів діяльності та алгоритм дій учасників під час проходження вебквесту. Оцінювання передбачає визначення критеріїв аналізу виконаних завдань, рівня аргументованості висновків, якості роботи з джерелами та здатності учнів застосовувати критичне мислення. Завершальним етапом є висновок, який містить підбиття підсумків, узагальнення отриманого досвіду та рефлексію результатів дослідження. Також структура вебквесту включає список використаних матеріалів і методичні коментарі для викладача щодо організації та проведення роботи [41, с. 206-207].

Технологія вебквесту є одним із найбільш ефективних інструментів формування критичного мислення та медіаграмотності в сучасних закладах освіти. Як приклад практичної реалізації такого підходу на уроках історії України, доцільно розглянути комплексний вебквест «Хроніки інформаційного фронту: Від КДБ до епохи ШІ». Цей освітній проєкт можна побудувати у формі інтерактивного розслідування, де здобувачі освіти виконують роль аналітиків, які поетапно досліджують еволюцію пропагандистських технологій від середини ХХ століття до сьогодення.

Шлях учнів розпочинається з Порталу 1 «Залізна завіса (1950–1980-ті роки)», який стосується деконструкції радянського ідеологічного міфу, нібито український визвольний рух та дисиденти — це виключно проплачені агенти ЦРУ чи шпигуни, а радянська Україна була добровільною та щасливою частиною «колиски братніх народів», де не існувало репресій. Для розвінчання цього наративу учні-детективи занурюються у вивчення відкритих матеріалів Електронного архіву Українського визвольного руху або розсекречених документів КДБ. Опрацьовуючи радянську пресу, школярі аналізують специфіку висвітлення діяльності шістдесятників чи Української Гельсінської Групи (УГГ) [3, с. 95]. Кінцевим результатом і так званим «артефактом протидії» на цьому етапі стає порівняльна таблиця, де офіційні радянські ярлики (наприклад, «буржуазний націоналіст») зіставляються з реальними

біографіями та ціннісними орієнтирами таких діячів, як Василь Стус чи Левко Лук'яненко.

Логічним продовженням дослідження радянських методів маніпуляцій є перехід до Порталу 2 де усні розглядають теми які зафіксовані у розділі 4. Програми МОН «Відновлення державної незалежності України, її роль у розпаді Союзу Радянських Соціалістичних Республік» [3, с. 96- 97]. Тут учні стикаються з наративом про те, що радянське керівництво начебто одразу подбало про безпеку людей під час аварії на ЧАЕС у 1986 році, а масштабної загрози не було, оскільки все це — вигадки західних медіа з метою розвалу СРСР. У межах цього ж порталу розглядається твердження, що відмова від ядерної зброї у 1994 році за Будапештським меморандумом була ініціативою «слабкої України, яка не здатна нею керувати». У процесі виконання завдань учні порівнюють офіційні радянські газети за 28–30 квітня 1986 року із розсекреченими архівами КДБ про реальний рівень радіації. Окремий акцент робиться на аналізі того, як замовчування інформації вплинуло на здоров'я киян, яких вивели на першотравневу демонстрацію. Підсумковим артефактом етапу стає написання «Маніфесту правди» від імені свідка Чорнобильської катастрофи, створеного на основі лише верифікованих документів.

Розуміння радянського досвіду цензури дозволяє учням краще досягнути витоків сучасних інформаційних тенденцій, які детально розкриваються у Порталі 3 «Епоха Європейського вибору України» [3, с. 100]. На цьому етапі здобувачі освіти досліджують ключовий кремлівський міф про те, що Україна є «failed state» (державою, що не відбулася), де у 2014 році відбувся «державний переворот», на Донбасі триває «громадянська війна», а при владі перебувають «ультраправі радикали». Для виконання завдання школярі опрацьовують статтю на Радіо Свобода «П'ять міфів російської пропаганди про Україну», а також знаходять соціологічні дані міжнародних організацій, які показують реальний рівень толерантності та результати парламентських виборів в Україні, де жодна радикальна партія не пройшла бар'єр. Як артефакт протидії учні створюють інфографіку-спростування (Fact-check card), де кремлівські тези розбиваються реальними цифрами та посиланнями на міжнародне право.

Фінальним і найбільш технологічно складним етапом розслідування стає Портал 4 «Битва за Реальність (2022–2026 роки)», який фокусується на сучасному етапі повномасштабної війни. Зараз інформаційний простір атакує вірус, що генерує дипфейки керівництва України, ШІ-клони західних політиків із заявами про «втому від України» та маніпулює відеоматеріалами з фронту за допомогою нейромереж. Учні опановують інструменти перевірки контенту, серед яких зворотний пошук зображень Google Images, аналізатори ШІ-текстів та відео. Практична робота передбачає розбір конкретного кейсу відомого фейку останніх років, як-от дипфейк із закликом скласти зброю або підроблені обкладинки європейських журналів. Освітнім продуктом цього етапу є розробка «Гайду безпеки в епоху ШІ-2026», який містить 5 золотих правил для звичайного користувача соцмереж (TikTok, Telegram), як не стати жертвою генеративної дезінформації (див. Додаток Г).

Наступним прикладом застосування вебквесту на уроках історії України може бути тема Помаранчевої революції 2004 року. Такий формат роботи дозволяє поєднати вивчення історичних подій із розвитком навичок медіаграмотності, аналізу джерел та критичного мислення [3, с. 99]. Вебквест «Помаранчева революція 2004» спрямований на дослідження політичних маніпуляцій, інформаційної боротьби та пропагандистських технологій, які використовувалися під час президентських виборів 2004 року [97].

Робота у цьому квесті розпочинається на Локації 1 «Сорти України», завдання якої полягає у вивченні політтехнологій та штучного створення суспільного розколу. У межах цієї локації учні досліджують один із найвідоміших маніпулятивних міфів виборчої кампанії 2004 року — тезу про поділ українців на «три сорти». Пропагандистський наратив стверджував, що Західна Україна є «радикально-націоналістичною», тоді як Схід України нібито орієнтується виключно на Росію та «утримує державу економічно». Помаранчеву революцію в межах цієї концепції подавали як «конфлікт між Сходом і Заходом». Для аналізу учні досліджують агітаційні плакати та телевізійні матеріали 2004 року, зокрема відомі карти із поділом України на «1-й, 2-й та 3-й сорти». Основним завданням є визначення візуальних і психологічних засобів маніпуляції: кольорової символіки, емоційних маркерів, образів

страху та протиставлення регіонів. Підсумковим завданням стає створення короткого аналітичного висновку, у якому учні пояснюють: які емоції експлуатувала така пропаганда; кому був вигідний штучний регіональний конфлікт; які історичні, економічні та соціальні факти спростовують тезу про «три сорти українців» (див. Додаток Д).

Наступним кроком у розслідуванні є перехід до Локації 2 «Цензура та темники», присвяченої дослідженню інформаційного контролю та цензури в українському медіапросторі під час виборів 2004 року. Учні аналізують феномен так званих «темників» — закритих інструкцій для редакцій українських телеканалів, у яких визначалося, як саме потрібно висвітлювати політичні події та діяльність кандидатів. Особливу увагу приділено діяльності українських журналістів, які наприкінці листопада 2004 року відкрито виступили проти цензури. Одним із символів медійного спротиву став вчинок сурдоперекладачки Наталі Дмитрук, яка під час прямого ефіру повідомила глядачам про фальсифікації виборів. Учні досліджують матеріали платформи «Детектор медіа», архівні новини та спогади журналістів телеканалів «1+1» та «Інтер». Основним завданням є аналіз того, як функціонувала цензура та яким чином медіа впливали на формування громадської думки. Підсумковим продуктом роботи стає створення «Щоденника чесного журналіста 2004 року», у якому учні від першої особи описують атмосферу інформаційного тиску, механізми цензури та протест журналістської спільноти проти маніпуляцій.

Завершальним етапом вивчення цієї теми є Локація 3 «Зала суду», яка присвячена аналізу фальсифікацій другого туру президентських виборів 2004 року та рішення Верховного Суду України про проведення повторного голосування. Уні досліджують поширений пропагандистський міф про те, що Віктор Янукович нібито «чесно переміг», а рішення про так званий «третій тур» було незаконним і прийнятим під тиском протестів та західних держав (див. Додаток Е). У процесі роботи школярі аналізують: рішення Верховного Суду України від 3 грудня 2004 року; факти масових фальсифікацій («каруселі», використання відкріпних талонів, вкидання бюлетенів); інформацію про діяльність «транзитного сервера» ЦВК; журналістські розслідування та свідчення міжнародних спостерігачів. Підсумковим завданням є створення

порівняльної таблиці «Офіційні заяви ЦВК — Доведені факти фальсифікацій», у якій учні повинні порівняти офіційні результати виборів із доказами, встановленими під час судового розгляду.

Таким чином, вебквест на тему Помаранчевої революції дозволяє учням комплексно дослідити не лише історичні події 2004 року, а й механізми політичної пропаганди, інформаційного впливу та медіаманіпуляцій. Використання інтерактивних технологій сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку аналітичного мислення та формуванню практичних навичок роботи з історичними джерелами й медіаконтентом. Сучасні ігрові та цифрові технології підвищують ефективність засвоєння навчального матеріалу, оскільки поєднують освітню діяльність із практичним застосуванням знань у реальних інформаційних умовах.

Далі переходимо до розгляду ігрових технологій на уроках історії. Ігрові технології є однією з найбільш ефективних та інтерактивних форм організації навчального процесу. Їх використання сприяє підвищенню пізнавальної активності учнів, розвитку творчого мислення та формуванню практичних навичок застосування знань у реальних життєвих ситуаціях. Особливої актуальності ігрові методи набувають у сучасному освітньому середовищі, де важливим є не лише засвоєння інформації, а й розвиток критичного мислення, комунікативних умінь та здатності до самостійного аналізу. Сучасні цифрові та віртуальні технології демонструють високий рівень ефективності у процесі засвоєння навчального матеріалу, оскільки поєднують емоційне залучення учнів із активною пізнавальною діяльністю. Використання елементів гри активізує увагу, пам'ять, уяву, логічне мислення та інші психологічні процеси, що позитивно впливає на результативність навчання [53, с.296-297].

Значення ігрової діяльності у вихованні та розвитку особистості підкреслював український педагог Антон Макаренко, який зазначав: «Гра має важливе значення в житті дитини, яка дитина в грі, такою багато в чому вона буде в роботі, коли виросте. Тому виховання майбутнього діяча відбувається, передусім, у грі» [99].

Гра виступає ефективним засобом мотивації до навчання, оскільки завдяки елементам зацікавленості, емоційного залучення та змагальності стимулює учнів до активної участі в освітньому процесі. Вона сприяє розвитку творчих здібностей,

формуванню самостійності, ініціативності та підвищенню інтересу до навчального предмета. Цінність ігрових технологій полягає також у тому, що в процесі гри одночасно реалізуються освітня, виховна та розвивальна функції навчання [20, с. 111]. Використання ігрових методів є доцільним на різних етапах уроку — під час актуалізації знань, вивчення нового матеріалу, закріплення та узагальнення інформації. Ігрові технології створюють атмосферу активної навчально-пізнавальної діяльності, у якій учні не лише засвоюють матеріал, а й набувають умінь аналізувати інформацію, працювати в команді, аргументовано висловлювати власну позицію та приймати рішення.

На уроках історії застосування гри дозволяє поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. У процесі виконання рольових, інтерактивних або дослідницьких завдань учні аналізують історичні події з різних позицій, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки та формують цілісне розуміння історичних процесів. Крім того, ігрові технології сприяють розвитку медіаграмотності, навичок фактчекінгу та критичного ставлення до інформації, що є особливо важливим в умовах сучасного інформаційного суспільства [56, с. 4–5].

Для учнів 11 класу на уроках історії України доцільно використовувати різноманітні ігрові технології, спрямовані на розвиток критичного мислення, медіаграмотності та навичок аналізу історичної інформації. Використання інтерактивних методів навчання дозволяє поєднувати засвоєння історичних знань із практичною діяльністю, що сприяє кращому розумінню причин виникнення пропаганди, історичних міфів та інформаційних маніпуляцій.

Поряд із технологією вебквестів, важливе місце в системі розвитку критичного мислення посідають різноманітні ігрові методики. Одним із таких прикладів є таймлайн-гра «Еволюція фейків», у межах якої учні отримують набори карток із зафіксованими історичними подіями, прикладами пропагандистських наративів та технологіями поширення інформації. Головним завданням здобувачів освіти є правильне розташування цих карток на хронологічній лінії від 1950-х років до сучасності, що супроводжується детальним поясненням трансформації методів дезінформації — від радянської друкованої пропаганди до новітніх цифрових

маніпуляцій і діпфейків. Така діяльність безпосередньо сприяє формуванню у школярів цілісного, системного уявлення про розвиток інформаційної війни в історичній перспективі.

Не менш ефективним методом інтенсифікації навчання є гра «Антифейк». Під час цієї діяльності учні практично реалізують власну антифейкову кампанію, самостійно розробляючи пам'ятки з медіаграмотності, інформаційні плакати, тематичні відеоролики або меми, спрямовані на протидію дезінформаційним загрозам. Зазначений формат роботи не лише стимулює розвиток творчих здібностей та навичок групової комунікації, а й забезпечує надійне практичне закріплення знань із фактчекінгу.

Логічним продовженням опанування цифрового інструментарію в сучасних реаліях є інтерактивна онлайн-симуляція «Соцмережа 2026». Ця вправа дозволяє учням тимчасово виступити в ролі модераторів великої соціальної мережі, аналізуючи потокові інформаційні повідомлення. Перед школярами постає завдання визначити, які саме пости містять приховану маніпуляцію або відверту дезінформацію і підлягають блокуванню, а які матеріали можна вважати законним проявом свободи слова. Окрема прискіплива увага під час симуляції приділяється проблемі розпізнавання діпфейків та технологіям використання штучного інтелекту для створення фальшивого контенту.

Потужний казуальний та дискусійний потенціал має також рольова гра «Мафія: Інформаційна війна», яка є адаптацією популярної психологічної гри під потреби уроку історії. Учасники розподіляють між собою цільові ролі «ботів», «пропагандистів», «фактчекерів» та «медіаграмотного суспільства». У процесі ігрового моделювання «пропагандисти» приховано поширюють певний міф або маніпулятивний наратив, тоді як інші учасники мають шляхом аргументованої дискусії та аналізу риторики визначити першоджерело дезінформації. Ця вправа ефективно розвиває навички ведення полеміки та розпізнавання маніпулятивних технологій супротивника.

Для оперативного зрізу знань та експрес-перевірки джерел доцільно використовувати карткову гру «True or False: Історія проти міфів», спрямовану на

експрес-розпізнавання фейків. Учні працюють із картками, що містять неоднозначні твердження про історичні події другої половини ХХ — початку ХХІ століття, та оперативно визначають статус інформації як факту, міфу або часткової маніпуляції. Після фіксації рішення кожен учень має коротко аргументувати власну позицію, залучаючи здобуті історичні знання та верифіковані джерела (див. Додаток Ж).

Для цілеспрямованого розвитку навичок аналізу саме візуальної інформації ефективно застосовуються спеціалізовані вікторини з медіаграмотності. Під час їх проведення учні безпосередньо працюють із ретушованими радянськими фотографіями (як прикладами класичної цензури) або сучасними діпфейками. Головне завдання полягає у самостійному виявленні технічних чи смислових ознак монтажу, штучної зміни первинного контексту або інших способів графічної маніпуляції зображенням.

Окреме місце серед інтерактивних методів деконструкції міфів посідає технологія «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно. Вона дозволяє учням комплексно проаналізувати конкретний історичний міф із різних методологічних позицій: фактологічної, емоційної, критичної чи творчої. Наприклад, під час деконструкції поширеного міфу про «Економічний добробут СРСР» [3, с. 93]. Учні розподіляються на групи та «надягають» відповідні капелюхи. Група у «білому капелюсі» оперує виключно сухими цифрами й статистикою; у «чорному» — здійснює критичний аналіз, шукаючи приховані пастки й дефіцити радянської системи; у «жовтому» — з'ясовує причини популярності цього міфу серед тогочасного суспільства. Водночас «червоний капелюх» відповідає за дослідження емоційного сприйняття пропаганди, а «зелений» — генерує ідеї щодо того, як можна було ефективно протидіяти цьому міфу в минулому і якими методами варто діяти зараз [106] (див. Додаток І).

Нарешті, для наочної візуалізації причинно-наслідкових зв'язків інформаційних маніпуляцій у дидактичній практиці використовується метод «Fishbone» («Риб'ячий скелет»). У процесі роботи учні отримують для аналізу великий історичний міф, наприклад, сучасні російські наративи про «штучність

української державності», що корінням тягнуться з радянських часів [3, с. 102]. Цей міф розміщується в «голові» умовного риб'ячого скелета. Далі команди заповнюють структуру: верхні кістки відображають передумови та причини появи цього міфу, а нижні — конкретні історичні факти-аргументи, які його повністю руйнують. Сформований у «хвості» висновок завершує логічний ланцюжок. Перемагає та команда, яка побудує найбільш аргументований та міцний «скелет», що не лише структурує навчальний матеріал, а й формує сталі навички логічного аналізу [105] (див. Додаток К).

Окрему увагу варто приділити методу ПРЕС, який сприяє розвитку аргументованого мовлення та критичного мислення. Учням пропонується історичний міф, наприклад: «Україна отримала незалежність лише через розпад СРСР, а не внаслідок тривалого процесу боротьби за державність».

Відповідь будується за схемою:

1. Я вважаю, що...
2. Тому що...
3. Наприклад...
4. Отже... [104].

Метод «Куб Блума» є ефективним дидактичним інструментом, що базується на таксономії Б. Блума та спрямований на поетапний розвиток пізнавальної діяльності учнів — від простого відтворення знань до їх аналізу, оцінювання та створення власного продукту. Його застосування на уроках історії України дає змогу організувати системну роботу з історичними міфами та формувати критичне мислення.

У межах навчального кейсу учням пропонується твердження: УПА розглядається виключно як колабораціоністська організація, що співпрацювала з нацистською Німеччиною в контексті чинної програми МОН в розділі 1. «Україна в повоєнний період» Це твердження використовується як приклад історичного міфу для його критичного аналізу [109].

На етапі «Опис» учні визначають зміст твердження та його ключові поняття. На етапі «Пояснення» — аналізують історичний контекст діяльності УПА. «Застосування» передбачає добір і перевірку джерел інформації. На етапі «Аналіз»

учні виявляють спрощення та маніпулятивні елементи. «Оцінювання» спрямоване на формування аргументованої історичної позиції. Завершальний етап «Створення» передбачає розробку фактчек-матеріалів або інфографіки для спростування міфу. Таким чином, метод «Куб Блума» забезпечує розвиток критичного мислення, медіаграмотності та вміння працювати з історичними наративами на основі наукового підходу (див. Додаток Л).

У процесі вивчення історії України в старшій школі доцільним є використання SWOT-аналізу як інструменту розвитку критичного мислення та медіаграмотності. Даний метод дозволяє структурувати аналіз історичних подій через 4 блоки: S (Strengths) — сильні сторони, W (Weaknesses) — слабкі сторони, O (Opportunities) — можливості, T (Threats) — загрози. Як навчальний матеріал можна взяти сучасний історико-політичний міф: «Україна є “штучною державою”, яка не має історичних коренів державності, а її виникнення у 1991 році є випадковим наслідком розпаду СРСР та зовнішнього політичного впливу» [108] (див. Додаток М).

4.3. Стратегії підвищення рівня медіаграмотності здобувачів освіти у навчанні історії України в 11 класі

Одним із ключових завдань сучасної історичної освіти є розвиток медіаграмотності як складової інформаційної компетентності здобувачів освіти. Медіаграмотність у цьому контексті розглядається як здатність критично аналізувати інформаційні повідомлення, розпізнавати маніпулятивні наративи та відрізняти фактичні дані від інтерпретацій і пропагандистських конструктів. Ефективне впровадження інноваційних освітніх методик потребує належного рівня професійної підготовки педагогів, методичного супроводу та системної підтримки з боку освітніх інституцій. Важливим є також забезпечення балансу між традиційними дидактичними підходами та сучасними інтерактивними технологіями, що дозволяє уникнути фрагментарності навчального процесу та забезпечує його цілісність [54, с. 10].

У цьому контексті особливого значення набуває безперервний професійний розвиток педагогічних працівників у сфері медіаосвіти. Підвищення кваліфікації

може здійснюватися через систему спеціалізованих курсів, тренінгів, семінарів і вебінарів, а також через участь у дистанційних освітніх програмах. Важливу роль відіграє інтеграція питань медіаграмотності у програми педагогічної підготовки та створення умов для професійного обміну досвідом між учителями [9, с. 292-293]. Рівень професійної компетентності викладача безпосередньо впливає на якість формування навчальних і медіаграмотних навичок учнів, оскільки саме педагог є ключовим транслятором методів критичного аналізу інформації. Відповідно, за умови належної підготовки та постійного професійного розвитку вчителів ці компетентності ефективно передаватимуться здобувачам освіти в процесі навчання.

Інноваційні підходи до навчання медіаграмотності передбачають використання сучасних технологій, активне залучення учнів та створення інтерактивного освітнього середовища. До таких підходів належать інтерактивні ігри та симуляції, які сприяють розвитку критичного мислення й навичок аналізу інформації. Важливе значення мають проєкти з медіавиробництва, під час яких учні створюють власний медіаконтент — відео, блоги, подкасти чи аудіоматеріали, що допомагає краще зрозуміти способи подачі та впливу інформації [9, с. 295].

Ефективними засобами розвитку медіаграмотності для учнів є онлайн-курси, вебінари та платформи електронного навчання, які надають доступ до сучасних знань, практичних завдань та інтерактивних матеріалів. Важливу роль також відіграють ігрові навчальні платформи, де учні можуть застосовувати отримані знання у змодельованих медіаситуаціях і приймати рішення в умовах інформаційного середовища. Крім того, мультимедійні ресурси, зокрема відеоуроки, аудіоподкасти та інтерактивні презентації, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу. Важливе значення має також співпраця з медіапартнерами та інтеграція медіаграмотності в різні навчальні предмети, що дозволяє формувати відповідні навички в різних освітніх контекстах і навчальних ситуаціях [9, с. 295- 296].

В умовах стрімкого розвитку цифрового суспільства та надлишку інформаційних потоків особливої актуальності набуває формування в учнів навичок медіаграмотності. Сучасні школярі щоденно взаємодіють із великою кількістю медіаконтенту в соціальних мережах, новинних ресурсах та онлайн-платформах, що

зумовлює необхідність розвитку в них умінь критично аналізувати інформацію, перевіряти її достовірність і розпізнавати маніпулятивні повідомлення.

У контексті опрацьованих нами матеріалів ми можемо виокремити 10 ідей для розвитку медіаграмотності учнів:

Вебквест як форма навчального дослідження. Одним із ефективних інструментів формування медіаграмотності є створення вебквестів, що містять завдання з аналізу інформаційних джерел, перевірки фактів та інтерпретації медіаповідомлень. Така діяльність формує в учнів уміння самостійно добувати інформацію, критично її оцінювати та розрізняти факти, судження і маніпуляції. Крім того, вебквест сприяє розвитку навичок командної роботи та дослідницької компетентності.

Навчальні симуляції медіапроцесів. Ігрові симуляції, у межах яких учні створюють власні медіапродукти, дозволяють відтворити реальні механізми функціонування медіасередовища. Виконуючи ролі журналістів, редакторів або блогерів, учні усвідомлюють етапи створення інформації, принципи її відбору та відповідальність за поширення контенту. Це сприяє формуванню розуміння впливу медіа на суспільну думку.

Дискусійні методи навчання. Організація групових дискусій щодо етичних, соціальних та політичних аспектів функціонування медіа сприяє розвитку критичного мислення та комунікативних умінь. Учні вчаться аргументовано висловлювати власну позицію, аналізувати альтернативні точки зору та оцінювати інформацію з різних перспектив.

Залучення експертів у сфері медіа. Запрошення журналістів, медіааналітиків або фактчекерів до освітнього процесу дає змогу учням отримати практичні знання про сучасні інформаційні процеси. Такі зустрічі підвищують рівень розуміння медіасередовища та допомагають усвідомити механізми поширення дезінформації і способи її виявлення. Систематичний аналіз новинних матеріалів. Регулярна робота з новинами сприяє формуванню навичок критичного читання медіатекстів. Учні навчаються відрізняти факти від інтерпретацій, виявляти емоційно забарвлені

заголовки та оцінювати достовірність джерел. Така практика формує інформаційну обізнаність і відповідальне ставлення до споживання новин.

Формування навичок роботи з джерелами інформації. Важливим компонентом медіаграмотності є вміння перевіряти інформацію за допомогою цифрових інструментів. Учні мають опановувати базові методи перевірки: аналіз авторства, дати публікації, першоджерел та контексту. Це сприяє розвитку відповідального інформаційного споживання.

Освітні вебінари для учасників освітнього процесу. Проведення вебінарів для учнів, педагогів і батьків дозволяє формувати єдиний підхід до розуміння медіаграмотності. Така взаємодія сприяє підвищенню загального рівня інформаційної культури та створенню безпечного інформаційного середовища як у школі, так і поза її межами.

Створення власного медіаконтенту учнями. Розробка відеороликів, подкастів, блогів або презентацій дозволяє учням на практиці зрозуміти процес створення інформаційного продукту. Це розвиває творчі здібності, цифрову грамотність і формує усвідомлення впливу медіа на аудиторію та суспільство.

Онлайн-публікації та медіарецензування. Заохочення учнів до створення власних рецензій або аналітичних дописів у цифровому середовищі сприяє розвитку відповідального онлайн-спілкування. Учні вчаться аргументовано висловлювати думки, аналізувати медіаповідомлення та дотримуватися етичних норм цифрової комунікації.

Використання різноманітних медіаресурсів у навчанні. Інтеграція новинних порталів, навчальних платформ, інтерактивних ігор та мультимедійних матеріалів робить освітній процес більш сучасним та ефективним. Робота з різними форматами інформації сприяє кращому розумінню медіапростору та розвитку навичок орієнтації в інформаційних потоках.

Це допомагає формувати культуру відповідального спілкування в інтернеті, вміння аргументовано висловлювати свої думки та аналізувати медіапродукти. Використовувати медіаматеріали, які допомагають розвивати медіаграмотність, такі як новинні портали, ігри та онлайн-ресурси.

Робота з різними форматами медіаконтенту робить навчання більш сучасним та інтерактивним, а також допомагає учням краще орієнтуватися в інформаційному просторі [107] (див. Додаток Н).

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства такі освітні ресурси є важливим інструментом формування медіаграмотності та розвитку критичного мислення в учнів і широкої аудиторії. Практичні рекомендації щодо створення новин, а також поради про те, як їх правильно аналізувати й сприймати, містяться в онлайн-курсі «Новинна грамотність» [91]. Цей курс створила громадська організація Детектор медіа. Він складається з 11 модулів, у яких у доступній формі пояснюється, які бувають джерела новин і за якими критеріями подія стає новиною для засобів масової інформації. Автори курсу розглядають процес створення новин, знайомлять із професійними стандартами журналістики та показують, як медіа можуть впливати на громадську думку, а соціальні мережі — змінювати сприйняття інформації аудиторією. Матеріали курсу будуть корисними не лише для молоді, а й для дорослих, зокрема для батьків, які прагнуть навчитися критично оцінювати новини.

Ця ж організація також створила онлайн-посібник із медіаграмотності для підлітків «МедіаДрайвер». Його головна мета — допомогти підліткам краще орієнтуватися в сучасному медіапросторі та критично сприймати інформацію, отриману з різних джерел. Посібник містить 16 мультимедійних тематичних розділів з інтерактивними та ігровими елементами. Після кожного розділу передбачено тестування для перевірки засвоєних знань. Крім того, багато корисної інформації, прикладів аналізу медіаконтенту та цікавих фактів можна знайти на сайті ГО Детектор медіа та її попереднього проєкту MediaSapiens [73, с. 19].

Академія української преси спільно з Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України у 2014 році розробили першу в Україні навчальну гру з медіаосвіти — «Медіазнайко». Під час гри учасник проходить дев'ять рівнів, виконує різноманітні завдання, відповідає на запитання, пробує себе в ролі журналіста, створює телепрограму, сайт і газету. У процесі гри учні дізнаються, як функціонують медіа та яким чином вони впливають на споживачів інформації. Окремі елементи цієї гри, адаптовані вчителем, можуть ефективно використовуватися під час навчального

процесу. Сьогодні існує велика кількість платформ і ресурсів, де педагоги можуть знаходити ідеї та матеріали для розвитку медіаграмотності. Це і сайти шкіл — учасників обласних та всеукраїнських експериментів із медіаосвіти, і збірники матеріалів конференцій, і різноманітні онлайн-платформи з авторськими методичними розробками вчителів. Для творчого педагога головними умовами успішної роботи залишаються бажання, ініціативність і час на пошук необхідної інформації [73, с. 19–20].

Важливою складовою освітнього процесу є домашні завдання, які також можуть мати творчий характер. Використовуючи інформаційні компетентності, учні здатні створювати власні медіапродукти: відеокліпи, мотиватори, сценарії, схеми новин або медіапроектів. Такі завдання сприяють розвитку креативності, критичного мислення та навичок роботи з інформацією. Для ефективної організації подібної діяльності вчителю доцільно використовувати блог, сайт або платформу для дистанційного навчання, де можна розміщувати матеріали, завдання та результати роботи учнів [73, с. 23].

Узагальнюючи викладене у розділі , можна стверджувати, що використання педагогічних технологій формування медіаграмотності є важливим і необхідним компонентом сучасного навчання історії України в 11 класі. В умовах інформаційної війни, активного поширення історичних міфів, пропаганди та дезінформації особливого значення набуває здатність учнів критично сприймати інформацію, аналізувати джерела та відрізняти факти від маніпуляцій. Саме тому інтеграція методів фактчекінгу, кейс-стаді, вебквестів та ігрових технологій у навчальний процес сприяє не лише засвоєнню історичних знань, а й формуванню громадянської свідомості, інформаційної стійкості та відповідального ставлення до медіапростору.

У ході дослідження було встановлено, що методи фактчекінгу є ефективним інструментом деконструкції історичних міфів та пропагандистських наративів. Використання таких засобів, як Google Maps, Google Images, вебархіви, аналіз фото- й відеоматеріалів, перевірка джерел та дат публікацій, дозволяє учням розвивати навички критичного мислення й інформаційної перевірки. Особливо цінним є формування в учнів алгоритму дій під час роботи з сумнівною інформацією: аналіз

заголовків, перевірка першоджерел, зіставлення фактів, визначення маніпулятивних прийомів. Такі вміння є необхідними для сучасної молоді, яка щоденно взаємодіє з великими потоками інформації в цифровому середовищі.

Важливу роль у формуванні медіаграмотності відіграють інтерактивні форми навчання. Кейс-стаді дозволяє учням працювати з реальними або наближеними до реальності ситуаціями, аналізувати історичні події, аргументувати власну позицію та працювати в команді. Використання кейсів, присвячених російській пропаганді, інформаційним маніпуляціям під час Революції Гідності, війни Росії проти України та іншим актуальним темам, сприяє розвитку аналітичного мислення, комунікативних навичок та здатності ухвалювати обґрунтовані рішення. Робота в групах, дискусії, захист власних позицій та рефлексія забезпечують високий рівень залученості учнів до навчального процесу.

Не менш ефективним методом є вебквест, який поєднує навчальну, дослідницьку та ігрову діяльність. Використання цифрових ресурсів, архівів, онлайн-платформ та інтерактивних завдань допомагає учням самостійно шукати, аналізувати та систематизувати інформацію. Крім того, така форма роботи підвищує мотивацію до навчання, активізує творчий потенціал учнів та сприяє розвитку цифрової компетентності.

Ігрові технології та проєктна діяльність також демонструють значний потенціал у формуванні медіаграмотності. Через моделювання ситуацій, створення власних медіапродуктів, аналіз фейкових повідомлень та виконання ролей учні краще розуміють механізми створення й поширення маніпулятивної інформації. Це сприяє формуванню стійкості до пропаганди, розвитку самостійності та відповідальності за власне інформаційне споживання.

Водночас ефективність формування медіаграмотності значною мірою залежить від професійної підготовки вчителя та систематичності використання відповідних педагогічних технологій. Учитель виступає не лише джерелом знань, а й модератором освітнього процесу, який спрямовує учнів на самостійний пошук інформації, її критичний аналіз та усвідомлене оцінювання. Створення безпечного освітнього середовища для обговорення суперечливих історичних питань, використання

сучасних цифрових інструментів і залучення учнів до активної дослідницької діяльності забезпечують формування стійких навичок медіаграмотності, що є необхідною умовою успішної соціалізації молоді в сучасному інформаційному суспільстві.

Отже, впровадження педагогічних технологій формування медіаграмотності у процес навчання історії України є ефективним засобом протидії історичним міфам та дезінформації. Комплексне використання методів фактчекінгу, кейс-стаді, вебквестів та інтерактивних ігрових технологій забезпечує розвиток критичного мислення, медіакомпетентності та активної громадянської позиції учнів. Такі підходи сприяють підготовці молоді до свідомої участі в інформаційному суспільстві та формуванню покоління, здатного критично оцінювати інформацію й захищати історичну правду.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного курсового дослідження відповідно до поставленої мети та визначених завдань сформульовано такі науково-методичні висновки.

Аналіз теоретико-методологічних засад формування медіаграмотності в шкільній історичній освіті засвідчив, що вона постає однією з ключових системних компетентностей сучасної особистості та невід'ємним складником когнітивного розвитку старшокласників. Обґрунтовано, що медіаграмотність у контексті історичної пропедевтики та дидактики є інтегративним утворенням, яке охоплює здатність здобувачів освіти критично сприймати, деконструювати, оцінювати та репродукувати медіаповідомлення, системно перевіряти достовірність інформаційних потоків і розпізнавати приховані маніпулятивні технології.

Доведено безпосередній взаємозв'язок медіакомпетентності з інформаційною, цифровою та візуальною грамотністю, що виступає ефективним інструментом розвитку критичного мислення, формування міцної громадянської свідомості, а також оптимізує вміння учнів відокремлювати об'єктивні історичні факти від суб'єктивних оцінних суджень чи ідеологічних інтерпретацій.

Досліджено еволюцію державної освітньої політики України в цьому напрямі та встановлено, що Концепція впровадження медіаосвіти в Україні, положення Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та чинні навчальні програми створюють солідну нормативно-правову й концептуальну платформу для наскрізної інтеграції медіаосвітніх елементів у гуманітарні дисципліни.

Узагальнення сутності історичних міфів, ідеологізованої пропаганди та дезінформації дозволило кваліфікувати їх як деструктивні інструменти маніпулятивного впливу, що актуалізують серйозні світоглядні виклики перед шкільним курсом історії України для 11 класу. Встановлено, що в умовах повномасштабної та тривалої гібридної агресії проти України історичні міфи цілеспрямовано використовуються ворогом для деформації національної пам'яті, деструкції громадянської ідентичності та штучного моделювання викривленого бачення ретроспективи. Конкретизовано, що сучасний цифровий простір і

соціальні мережі суттєво масштабують швидкість і радіус поширення фейкових повідомлень (зокрема, про «державу, що не відбулася», «штучність української нації» чи «секретні лабораторії»), що загрожує дезорієнтацією учнівської молоді та ускладнює процес формування об'єктивного історичного мислення, вимагаючи від закладу освіти створення надійної системи інформаційної відсічі й психологічної стійкості.

Оцінка наявного педагогічного інструментарію медіаграмотності підтвердила його високу дидактичну ефективність у контексті розвитку критичного мислення старшокласників. Вивчення потенціалу уроків історії України в 11 класі довело, що залучення медіатекстів, карикатур, плакатів, матеріалів кінохроніки та преси у поєднанні з методами критичного аналізу дозволяє перетворити пасивне засвоєння хронології на активний дослідницький процес. Систематизовано інтерактивні методи навчання (критичний аналіз першоджерел, перехресна верифікація інформаційних ресурсів, порівняльно-історичний метод), які допомагають учням освоїти базовий алгоритм деконструкції фейків, розвивають навички аргументації під час дискусій та дебатів, а також сприяють вихованню медіаграмотності як невід'ємної складової загальної культури безпеки громадянина демократичної держави.

Обґрунтовано та експериментально-методично досліджено технологію використання практико-орієнтованих педагогічних моделей (зокрема, методу кейс-стаді, створення ментальних карт поширення дезінформації та проектування індивідуальних «Карток медіагігієни») як безпосереднього засобу протидії історичним міфам. Доведено, що самостійне або групове виконання учнями завдань із деконструкції конкретних пропагандистських наративів забезпечує органічне злиття теоретичного історичного бекграунду із прийомами прикладного сучасного фактчекінгу. Разом із тим, у роботі діагностовано та класифіковано комплекс об'єктивних проблем, які стримують системне впровадження окреслених технологій у закладах загальної середньої освіти: гострий дефіцит адаптованого методичного забезпечення, лімітованість часових ресурсів уроку, нерівномірність первинної підготовки учнів та виражену потребу в інтенсифікації професійного

розвитку самих учителів історії. Резюмовано, що подолання цих бар'єрів лежить у площині розробки новітніх цифрових освітніх ресурсів, спеціалізованих посібників та системного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Підсумовуючи, медіаграмотність визначено фундаментальним вектором модернізації сучасної історичної освіти, спроможним забезпечити підготовку компетентного, відповідального та національно свідомого покоління до життєдіяльності в умовах глобального інформаційного суспільства. Поєднання академічних стандартів історичної науки із новітніми технологіями медіаосвіти дозволяє виховати критично мислячого громадянина, здатного ефективно захищати власний когнітивний простір від маніпулятивних зазіхань, аргументовано відстоювати державні інтереси та брати конструктивну участь у суспільно-політичному житті України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Нормативні документи

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). 20 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні : схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України від 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150. Детектор медіа. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini/ (дата звернення: 12.03.2026).
3. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Історія України. Всесвітня історія. 6–11 класи. Міністерство освіти і науки України. 2022. 106 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/Navchalna.programa.2022.WH.HU.6-11.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
4. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-12. Законодавство України / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.03.2026).

II. Монографії, статті, матеріали наукових конференцій

5. Антонченко М. Розвиток критичного мислення як головне завдання медіаосвіти. Методика інтеграції в проєкті «Вивчай та розрізняй: інфо-медійна грамотність». Київ : Академія української преси, IREX, Центр вільної преси, 2022. С. 10–21. URL: <https://znayshov.com/FR/11923/555.pdf> (дата звернення: 07.02.2026).

6. Артюх В. О. Типологічні риси історичного міфу. Сумська старовина. 2023. № LXIII. С. 68–75. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/6782c176-669f-4bda-9adf-8083f1c9b01e> (дата звернення: 03.02.2026).
7. Байдак Л. І. Використання кейс-методу (case study) у навчанні іноземній мові студентів нефілологічних спеціальностей. Репозитарій СНАУ. С. 1-2. URL: <https://repo.snaeu.edu.ua/bitstream/123456789/7323/1/Байдак%20Л.І.%20Використання%20кейс-методу%20у%20навчанні%20іноземній%20мові%20студентів%20нефілологічних%20спеціальностей.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
8. Боднарчук В. С. Психологічні детермінанти формування тривожності молоді в умовах соціальної невизначеності. Габітус. 2025. Вип. 61. С. 692–696. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/download/2612/2654> (дата звернення: 23.04.2026).
9. Бойко С. Т. Медіаграмотність в освіті: ключові виклики та перспективи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2024. Вип. 92. С. 289–299. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742690/1/Бойко%20С.Т._Медіаграмотність%28ЕБ%29.pdf (дата звернення: 03.02.2026).
10. Бондаренко Т. Г., Коваль С. В. Етико-дидактичні засади проведення медіаівентів для формування інфомедійної грамотності школярів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35, № 3, ч. 2. С. 163–168. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/6613/1/22.pdf> (дата звернення: 03.02.2026).
11. Брайчевський С. М. Дезінформація як нелінійний ефект взаємодії інформаційних тематичних потоків. Інформація і право. 2011. № 2. С. 91–97. URL: <https://il.ippi.org.ua/article/view/271554> (дата звернення: 03.02.2026).
12. Бублик О. І. Медіаграмотність як складова частина шкільного курсу «Громадянської освіти» в умовах російсько-українського конфлікту. Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. Видавничий дім «Гельветика», № 3,. 2025. С. 225-231. URL:

- <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/12802/28.%20Bublik.pdf?sequence=1> (дата звернення: 11.12.2025).
13. Варга Т. М. Дезінформація та пропаганда як інструменти ведення гібридної війни Росії проти України. Політичне життя. 2024. № 2. С. 526–531. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/12/87.pdf> (дата звернення: 11.12.2025).
 14. Висоцька О. Особливості трансформації пропаганди як інструменту впливу у суспільстві метамодерну. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. «Філософія. Педагогіка». № 1 (6). 2024. С. 23-31. URL: <https://visnuk.dano.dp.ua/index.php/pp/article/download/149/139/>
 15. Вознюк О. В. Стратегії формування критичного мислення в контексті медіаосвіти. Нові технології навчання. 2023. Вип. 97. С. 6-15. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/38567/> (дата звернення: 11.12.2025).
 16. Ганаба С. «Навчати мисленню»: епістемологічний проект Метью Ліпмана. Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія 2013. Вип.29. С.5–11. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=vXzkqf0AAAAJ&citation_for_view=vXzkqf0AAAAJ:qxL8FJ1GzNcC (дата звернення: 11.12.2025).
 17. Гарматій, Ольга. Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту». Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 11–16 . URL: https://www.academia.edu/download/65593618/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf#page=47 (дата звернення: 11.12.2025).
 18. Гергуль С. М., Ольховик М. В., Гергуль І. В. Формування інфомедійної грамотності учнів старшої школи у процесі організації роботи гуртка «Майстерня медіарозслідувань». Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. 2025. Вип. 64. С. 3–8. URL:

<https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/11096> (дата звернення: 11.12.2025).

19. Гирич І., Шаповал Ю. Чому необхідно переосмислювати минуле? Київ: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2010. 1- 47 с. URL: <https://www.kas.de/uk/web/ukraine/einzeltitel/-/content/warum-aufarbeitung-der-vergangenheit-> (дата звернення: 12.03.2026).
20. Гладун В. Використання ігрових технологій на уроках історії як засіб підвищення ефективності освітнього процесу. Нова педагогічна думка. 2018. № 2. С. 109–114.
21. Горохова, І. В. Значущість критичного мислення для сучасних суспільства та освіти. Вісник ХНПУ імені ГС Сковороди. Філософія. 2019. Вип. 42 С. 1-13 URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKhnpu_filos_2014_42_24 (дата звернення: 11.12.2025).
22. Градюк І. М., Тарасенко В. П. «ШІ» для виявлення фейків і дезінформації в системах державної інформаційної безпеки. Електронний репозитарій НАВС. С. 34–36. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/fldff968-cd05-4e3b-85a6-cef2c27ba72d/download> (дата звернення: 11.12.2025).
23. Гривнак Б., Лопушинський І., Сапіжак І. Дезінформація як загроза національній безпеці України в умовах неоголошеної російсько-української війни. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування». 2024. Вип. 1. С.53–63. URL: <http://journals.academ.vinnica.ua/index.php/eco-pa/article/view/122> (дата звернення: 23.04.2026).
24. Давидюк Р., Старжець В. Дидактичні аспекти формування навичок самостійної роботи школярів на уроках історії. Освіта. Інноватика. Практика. 2025. Т. 13, № 9. С. 44–52. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/615> (дата звернення: 23.04.2026).

- 25.Іваненко Л, Баришовець Н. Медіаграмотність як пріоритетний напрям розвитку інформаційної компетентності у суспільстві. Критичне мислення в епоху токсичного контенту. Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 47–52 . URL: https://www.academia.edu/download/65593618/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf#page=47 (дата звернення: 23.04.2026).
- 26.Іванов В., Іванова Т. Медіаосвіта і медіаграмотність як актуальні тенденції виховання сучасної молоді. Медіаосвіта в Україні: наукова рефлексія викликів, практик, перспектив : збірник статей методологічного семінару. Київ, 2013. С. 46–55.
- 27.Кириленко С. Суть поняття медіаграмотність в педагогічній думці Польщі. Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Харків, 2024. С. 44–47 . URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14787> (дата звернення: 23.04.2026).
- 28.Койчева О. С., Яновська Л. Г. Використання методу case-study як аналізу проблемних ситуацій в історичній освіті. Теорія та методика навчання (з галузей знань). Інноваційна педагогіка. 2023. Випуск 58, Том 1. С 77-80. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=innped_2023_58\(1\)_17](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=innped_2023_58(1)_17) (дата звернення: 23.04.2026).
- 29.Король Л. М., Максимець С. М. Психологічні чинники впливу ЗМІ на формування особистості сучасної молоді. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні та психологічні науки. 2014. № 3. С. 157–162. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/6052> (дата звернення: 23.04.2026).
- 30.Костенко Ю. І., Малюга В. М. Історичні міфи як засіб інформаційної війни Росії проти України. Інформаційне протиборство в умовах російсько-української

- війни : матеріали наукового семінару з міжнародною участю Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. Харків, 2021. С. 67–71. URL: https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27947/1/Матеріали_наукового_семінару_ХНУПС_1.pdf (дата звернення: 23.05.2026).
31. Котихова Л. Д. Дослідження використання ІТ для протидії поширенню російської дезінформації в медіапросторі в умовах війни. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Технічні науки. 2022. Вип. 44. С. 5–9. URL: https://journals.uran.ua/vestnikpgtu_tech/article/view/267284 (дата звернення: 23.04.2026).
32. Купчишина В., Грубі Т. Медіаосвіта як складова освітнього процесу. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки 34.3. 2023. С. 183–201. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1499> (дата звернення: 23.01.2026).
33. Курило В. С. Караман О., Степаненко В. Механізми впливу інформаційної агресії на свідомість громадян: соціально-психологічний аспект. Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2024. № 2. С. 53–61. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10740> (дата звернення: 23.01.2026).
34. Кутуза Н. В., Тельпіс Д. М. Дезінформація як складник ІПСО в мегадискурсі: маніпулятивний аспект (на прикладі російсько-української війни періоду повномасштабного вторгнення). Психолінгвістика в сучасному світі : матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції. Переяслав, 2023. С. 282–292. URL: <http://zum.onu.edu.ua/article/view/283887> (дата звернення: 23.01.2026).
35. Кучеренко А. Формування інфомедійної грамотності на уроках історії в загальноосвітніх навчальних закладах. Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки. 2021. Вип. 45. С. 312–317. URL: http://www.apfn-journal.in.ua/archive/42_2021/part_1/46.pdf (дата звернення: 11.12.2025).

36. Лабенко О. В., Шакур Н. В., Заїка Т. П. Критичне мислення та медіаграмотність у цифрову епоху: виклики та можливості для української освіти. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2023. № 12 (30). С. 331–347. URL: <https://ir.stu.cn.ua/items/593a80af-401e-4416-aa59-a5b8457dad2> (дата звернення: 11.12.2025).
37. Ласкова-Ярмоленко А., Слинькова Т. Медіаграмотність в системі освіти: вимоги сучасності у сфері соціальної комунікації. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Т. 35 (74), № 1. С. 100–105. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743430/> (дата звернення: 23.01.2026).
38. Литвиненко О. С. Психологічні наслідки впливу дезінформації в соціальних мережах на молодіжну аудиторію. Психологія і особистість. 2024. № 1 (25). С. 201–210.
39. Лютко Н. В. Поняття «медіаграмотність» в умовах розвитку сучасного суспільства. Сучасні проблеми людства та шляхи їх вирішення : матеріали XIV Міжнародної науково-практичної конференції. Мюнхен : European Conference, 2024. С. 342–346. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2024/10/CURRENT-PROBLEMS-OF-MANKIND-AND-WAYS-TO-SOLVE-THEM.pdf#page=343> (дата звернення: 11.12.2025).
40. Маркова В. Фактчекінгові медіаресурси у формуванні критичного мислення населення. Критичне мислення в епоху токсичного контенту : збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції. Київ : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2020. С. 465-468. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnyk_8_konf_2020.pdf (дата звернення: 23.04.2026).
41. Моренцова А. В. Застосування технології веб-квест для навчання іноземній мові в технічних вузах. Modern Scientific Research. 2019. Вип.4. С. 204 – 209. URL: <https://sciencecentrum.eu/wp-content/uploads/2019/04/G.B.%20SCIENTIFIC%20CHALLENGES%20AND%20TRENDS%20%E2%84%96%20%28web%29.pdf#page=205> (дата звернення: 11.12.2025).

- 42.Моцак С. Інтеграція медіаосвіти в шкільний підручник з історії як фактор формування медіаграмотності учнів (на прикладі підручника «Всесвітня історія. Історія України (інтегрований курс)» для 6-го класу закладів загальної середньої освіти). Проблеми сучасного підручника. 2020. Вип. 24. С. 163–174. URL: <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/84> (дата звернення: 23.04.2026).
- 43.Моцак С. Медіаграмотність як методологічна основа навчання історії в сучасному інформаційному просторі. Теорія та методика навчання суспільних дисциплін : науково-педагогічний журнал. Суми. СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2025. Вип. 12. С. 43–47. URL: https://history.sspu.edu.ua/images/2025/docs/nauka/konf/12_2025_np_zhurnal_tmns_dc94f.pdf#page=43 (дата звернення: 11.12.2025).
- 44.Мудра І. Поняття «фейк» та його види у ЗМІ. Теле- та радіожурналістика. 2016. Вип. 15. С. 184–188. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/teleradio/article/viewFile/694/699> (дата звернення: 11.12.2025).
- 45.Муровицький А. А. Дезінформація та методи боротьби з нею. Молодий вчений. 2024. Вип. 3 (127). С. 58–60. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/download/118/1680/3500-1?inline=1> (дата звернення: 23.01.2026).
- 46.Найдьонова Л. А. Розвиток медіаосвіти в територіальній громаді: шляхи подолання психологічних наслідків війни. Кропивницький. 2023. С. 6- 29. URL: <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/naydonovaRek2023.pdf> (дата звернення: 23.04.2026).
- 47.Невмижицька О. Медіаосвіта як засіб формування критичного мислення особистості. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. Вип. 27, том 6. С. 114–117. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fbf3e5a1-05f1-4f44-bf27-afe1a90d7325/content#page=114> (дата звернення: 23.01.2026).
- 48.Олійниченко О. О. Особливості використання веб-квест технології у викладанні англійської мови для спеціальних цілей. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Кіровоград. Вип. 175. С. 889–893. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/opac/search.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nzs%5F2019%5F175%5F173%2Epdf (дата звернення: 23.04.2026).

49. Онопко О. Виникнення та напрямки розвитку політичних міфів. Наукові праці: науково-методичний журнал. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. Випуск 14. С. 36–38.
50. Опірський І., Олексюк А. Дослідження методів та наслідків маніпуляції свідомості через соціальні мережі на громадян студентського віку. Телекомунікаційні та інформаційні технології. 2025. № 3 (88). С. 222–236. URL: <https://tit.dut.edu.ua/index.php/telecommunication/article/view/2651> (дата звернення: 09.01.2026).
51. Островська Г. Інфомедійний урок чи урок з елементами медіа: про впровадження медіаосвіти у шкільну практику. Нова педагогічна думка. 2023. № 3. С. 48–54. URL: https://znayshov.com/FR/30450/obr_2_2_2023-48-54.pdf (дата звернення: 09.01.2026).
52. Падалко Я. В., Слаба Н. В. Значення медіаосвіти та медіаграмотності у сучасному суспільстві. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Вип. 61, том 2. С. 295–299. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/handle/787878787/5305> (дата звернення: 09.01.2026).
53. Підберезних І., Амбарцумян А. Проблематика використання ігрових технологій на уроках. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2025. Вип. 218. С. 296–303. URL: <https://pednauk.cusu.edu.ua/index.php/pednauk/article/view/2193> (дата звернення: 09.01.2026).
54. Плазова Т. І. Інтеграція елементів медіаграмотності в процес викладання історії як засіб протидії маніпуляціям у сучасному інформаційному середовищі. Вісник гуманітарних наук. 2025. Вип. 11. С. 1–17. URL: <https://h-visnyk.com.ua/index.php/home/article/view/210/204> (дата звернення: 09.01.2026).

- 55.Пометун О. Критичне мислення як педагогічний феномен. Український педагогічний журнал. 2018. № 2. С. 89–98. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/493> (дата звернення: 09.03.2026).
- 56.Роговська О. О., Кара Є. А. Соціально-психологічний вплив ЗМІ на соціалізацію молоді в умовах інформаційної війни. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія. 2025. Т. 36 (75), № 1. С. 1-12. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/view/333754/322667 (дата звернення: 09.03.2026).
- 57.Руденко Ю., Овчаренко В. Аналіз закордонного досвіду формування медіаграмотності молоді. Освіта. Інноватика. Практика. 2022. Т. 10, № 6. С. 45-51. URL: <https://oip-journal.org/index.php/oip/article/view/89> (дата звернення: 09.01.2026).
- 58.Савчук В. А. Історичний міф: психологічні аспекти в рамках міждисциплінарного підходу. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2019. Т. 11, Вип. 19. С. 170–176. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8121/1/Савчук%20В.%20Історичний%20міф%20психологічні%20аспекти%20в%20рамках%20міждисциплінарного%20підходу%20%281%29.pdf> (дата звернення: 19.01.2026).
- 59.Семенишина І. В., Соломін Є. О., Ювсечко Я. В. Медіаосвіта як засіб розвитку критичного мислення у здобувачів освіти: цифрові методи навчання. Педагогічна Академія: наукові записки. 2026. Вип. 26. С. 1–25. URL: <http://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/1635> (дата звернення: 21.01.2026).
- 60.Слюсаренко Н. В. Медіаосвіта в Україні: реалії та перспективи. Педагогічний альманах. 2024. Випуск 55. С. 26–33. URL: https://library.dmed.org.ua/uploads/files/2024-12/1735562234_12-17-pb.pdf#page=26 (дата звернення: 09.04.2026).

- 61.Твердохліб Г. В. Педагогічні засади критичної медіаграмотності. Інноваційна педагогіка. 2024. Випуск 70, Том 2. С. 182–186. URL: https://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2024/70/part_2/40.pdf (дата звернення: 29.03.2026).
- 62.Толмачова Ю. М., Царьова І. В. Концептуалізація поняття «дезінформація». Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2025. Т. 36 (75), № 2. С. 74–78. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/741112ab-a029-4181-88a3-692b247b5b9f/content> (дата звернення: 29.03.2026).
- 63.Тягло О. Чи потрібне критичне мислення українській школі? Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи : зб. ст. П'ятої міжнар. наук.-метод. конф. з медіаосвіти та медіаграмотності. Центр Вільної Преси, Академія української преси, м. Київ,. 2017. С. 60–64. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Zbirnik_konf_AUP_2017.pdf - page=61 (дата звернення: 29.03.2026).
- 64.Чертов В. І. Медіаграмотність як інструмент розпізнавання інформаційних ризиків. Габітус. 2024. Вип. 58. С. 1–6. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743230/> (дата звернення: 29.03.2026).
- 65.Швець С., Семенов Є. Соціальні медіа в інформаційних війнах: механізми поширення дезінформації та стратегії формування протидії. Сучасні виклики соціально-політичного розвитку: політико-правові та social-економічні виміри : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Одеса, 2025. С. 70–75. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/22514> (дата звернення: 29.03.2026).
- 66.Шевченко В. Фактчекінг і верифікація у журналістській роботі. Образ. 2018. Вип. 1 (27). С. 140–153. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/obraz_2018_1_16.pdf (дата звернення: 29.03.2026).

- 67.Шинкар Т. Методи формування медіаграмотності здобувачів освіти в курсі української мови. Український педагогічний журнал. 2025. № 1. С. 140–148. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/834> (дата звернення: 29.03.2026).

III. Підручники, посібники

- 68.Баришполець О., Найдьонова Л. Медіакультура особистості: соціально-психологічний підхід : навч. Посіб. Київ : Міленіум, 2010. 440 с. URL: <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/11/Posibnik.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
- 69.Волошенюк О. В., Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник за ред. В. Різуна. Київ : Центр Вільної Преси, 2012. 352 с. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf> (дата звернення: 03.02.2026).
- 70.Вчимося бути медіаграмотними / за заг. Ред. М. Масютіної. Бердянськ. Колібри. Запоріжжя. Дике поле, 2016. 200 с.
- 71.Іванов В, О. Волошенюк Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник. за ред. В. Різуна. Київ. Центр вільної преси, 2012. 352 с. URL: <https://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
- 72.О. Гороховський, О. Мельникова-Курганова, П. Мірошніченко, Н. Островська. Фактчекінг і медіаграмотність: словник термінів. Київ : ГО «Центр аналітики і розслідувань», 2020. 79 с. URL: <https://without-lie.ams3.digitaloceanspaces.com/home/dr343163/without-lie.info/www/2020/10/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%BE%D1%82%D1%80.pdf> (дата звернення: 17.01.2026).
- 73.Понежа Н. О. Практична медіаосвіта: творчі завдання для роботи з візуальними та аудіовізуальними медіапродуктами на уроках історії. Київ : АУП, 2019. 73 с. URL: http://www.aup.com.ua/ml/Praktichna_mediaosvita_Poneja_N.pdf (дата звернення: 12.03.2026).
- 74.Терно С. О. Методика розвитку критичного мислення школярів у процесі навчання історії. Запоріжжя. Запорізький національний університет, 2012. 70 с.

- 75.Туранська Т. М., Стахміч Є., Дерен В. Застосування веб-квестів як інтерактивної форми мотивації та самоосвіти педагогів : навч.-метод. посібник Вінниця. КЗ «ДНЗ № 57», 2021. 35 с. URL: <https://dnz57.edu.vn.ua/uploads/tiger-1694677883.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
- 76.Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителів / перекл. З англ. С. Дьома ; за загал. Ред. В. Ф. Іванова, О. В. Волошенюк. Київ. Центр Вільної Преси, Академія Української Преси, 2017. 319 с. URL: <https://www.aup.com.ua/upd/mo.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
- 77.Янкович О. Медіаосвіта в загальноосвітній школі. навч.-метод. Посіб. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/8968/1/Mediaosv_Jankovich.pdf (дата звернення: 17.01.2026).

IV. Статті публіцистичного характеру

- 78.(Не)очевидні лайфхаки для якісного фактчекінгу. Internews Ukraine. 2022. URL: https://internews.ua/opportunity/Factchecking_aug_2022 (дата звернення: 12.03.2026).
79. 15 ресурсів для перевірки інформації. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5235-15-resursiv-dlia-perevirky-informatsii> (дата звернення: 29.03.2026).
- 80.Бикова Є. Fact-checking лише для журналістів? Student Style. 2025. URL: <https://student.style/notebook/656-faktcheking-lyshe-dlia-zhurnalistiv.html> (дата звернення: 12.03.2026).
- 81.Бойченко В. Метод кейсів: початкова школа і не тільки. Claris Verbis. 2024. URL: <https://www.clarisverbis.com.ua/blogpost/metod-kejsiv-pochatkova-shkola-i-ne-tilky/> (дата звернення: 12.03.2026).
- 82.Васильченко М. Що таке критичне мислення і як його розвинути. GoIT Global. 2025. URL: <https://goit.global/ua/articles/shcho-take-krytychne-myslennia-i-iak-yoho-rozvynuty/> (дата звернення: 17.01.2026).

- 83.Вишнякова К. 9 фільмів про Чорнобильську АЕС, які треба подивитися кожному українцю. Обозреватель. 2024. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/kino-oboz/9-filmiv-pro-chornobilsku-aes-yaki-treba-podivitisya-kozhnomu-ukraintsyu.htm> (дата звернення: 12.03.2026).
- 84.Гирич І. Історична правда і міфи. Персональний сайт Ігоря Гирича. URL: <https://www.i-hyrych.name/Misc/Rethinking/Myths.html> (дата звернення: 12.03.2026).
- 85.Заноз Н. П'ять міфів російської пропаганди про Україну. Радіо Свобода. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29137371.html> (дата звернення: 12.03.2026).
- 86.Колдомасов А. Зеленський заявив, що якщо Україна програє війну, то через євреїв [Фейк]. По той бік новин / Детектор медіа. 2023. 1 листопада. URL: <https://disinfo.detector.media/post/zelenskyi-zaiavyv-shcho-iakshcho-ukraina-prohraie-viinu-to-cherez-ievreiv> (дата звернення: 17.01.2026).
- 87.Куліш П. Що таке дезінформація і як вона на нас впливає? Gwara Media. 2023. URL: <https://gwaramedia.com/shho-take-dezinformacziya-i-yak-vona-na-nas-vplyvaie/> (дата звернення: 12.03.2026).
- 88.Маркова Д. Пропаганда та дезінформація: що найбільше впливає на український інфопростір. Національна спілка журналістів України. 2024. URL: <https://nsju.org/novini/propaganda-ta-dezinformacziya-shho-najbilshe-vplyvaye-na-ukrayinskyj-infoprostir/> (дата звернення: 12.03.2026).
- 89.Міський В., Соколенко Н. Чому підлітки більше довіряють блогерам, ніж журналістам. Олександра Аксененко у подкасті «Медіуми». Детектор медіа. 2025. URL: <https://detector.media/mediumy/article/238910/2025-03-09-chomu-pidlitky-bilshe-doviryayut-blogeram-nizh-zhurnalistam-oleksandra-aksenenko-u-podkasti-mediumy/> дата звернення: 01.06.2025).
- 90.Онлайн-курс «Новинна грамотність». Детектор медіа. 2025. URL: <https://video.detector.media/special-projects/novynna-gramotnist-i22> (дата звернення: 17.01.2026).
- 91.Плахта Д. Чому важливо бути медіаграмотним або як виробляти в собі інформаційну «імунну систему». День. 2026. URL:

- <https://day.kyiv.ua/blog/suspilstvo/chomu-vazhlyvo-buty-mediahramotnym> (дата звернення: 12.03.2026).
92. Російська пропаганда вчергове активізувала поширення фейку про біолабораторії в Україні. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/4032391-rospropaganda-znovu-posirue-fejk-pro-biolaboratorii-v-ukraini-cpd.html> (дата звернення: 12.03.2026).
93. Слобожаніна Н. Що про Чорнобиль (не)приховувала радянська влада. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/shcho-pro-chornobyl-nepryhovuvala-radyanska-vlada> (дата звернення: 12.03.2026).
94. Фейк: Президент України «поспіхом» втік із Києва. StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/fejk-prezident-ukrayini-pospihom-vtik-iz-kiyeva/> (дата звернення: 12.03.2026).
95. Цалик С. Блог історика: 1954 рік. Чому Крим перейшов до України. BBC News Україна. 2018. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-43109792> (дата звернення: 12.03.2026).
96. Чому Революція Гідності не є державним переворотом. Національний музей Революції Гідності. URL: <https://www.maidanmuseum.org/uk/node/1217> (дата звернення: 12.03.2026).
97. Шурхало Д. Помаранчева революція – «високий рівень самоорганізації і культури людей». Радіо Свобода. 2024. 22 листопада. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/років-помаранчева-революція/33209844.html> (дата звернення: 17.01.2026).
98. Юркова О. «Не вір! А перевір!..» (6 правил фактчекінгу від Ольги Юркової). Campus Radio КНУ. 2019. 12 квітня. URL: <https://campusradio.knu.ua/faktchekinh-efektyvni-instrumenty-vyyavlennya-fejkiv-ta-propahandy> (дата звернення: 12.03.2026).

V. Освітні платформи

99. Гра як метод навчання. Її пізнавальне та виховне значення. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendaci-gra-yak-metod-navchannya-401611.html> (дата звернення: 12.03.2026).
100. Застосування квест-технології на уроках історії. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/zastosuvannya-kvest-tekhnologii-na-urokakh-istorii-726214.html> (дата звернення: 12.03.2026).
101. Медіаграмотність: корисні матеріали. Наукова бібліотека Мукачівського державного університету. URL: <https://msu.edu.ua/library/mediahramotnist-korysni-materialy/> (дата звернення: 25.05.2026).
102. Метод кейсів на уроках історії на прикладі теми «Міжнародні відносини у 1930-х роках». Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/metod-kejsiv-na-urokakh-istorii-na-prikladi-temi-miznarodni-vidnosini-u-1930-h-rokah-2780.html> (дата звернення: 12.03.2026).
103. Презентація "Стратегія Метод-прес". На Урок . URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-strategiya-metod-pres-241099.html> (дата звернення: 12.03.2026).
104. Прийом фішбоун: як ефективно використати. TeachHub. URL: <https://teach-hub.com/pryjom-fishboun-yak-efektyvno-vykorystaty/> (дата звернення: 12.03.2026).
105. Шість капелюхів: прийом-гра для розвитку критичного мислення. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/post/shist-kapelyuhiv-priyom-gra-dlya-rozvitku-kritichnogo-mislennya> (дата звернення: 12.03.2026).
106. Як розвивати медіаграмотність учнів? Уміти. URL: <https://umity.in.ua/tip/?id=8> (дата звернення: 12.03.2026).
107. Для чого вчителям SWOT-аналіз і як його робити. НУІШ. Смарт освіта. URL: <https://nus.org.ua/2021/10/29/dlya-chogo-vchytelyam-swot-analiz-i-yak-jogo-robyty/> (дата звернення: 17.01.2026).
108. Кубик Блума – ігровий метод для розвитку критичного мислення. На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/post/kubik-bluma-igroviy-metod-dlya-rozvitku-kritichnogo-mislennya> (дата звернення: 17.01.2026).

VI. Відеоматеріали

109. Діпфейкове відео з капітуляцією Володимира Зеленського з'явилося в соцмережах. YouTube. URL: <https://youtu.be/X17yrEV5sl4?si=nndfXPhyUSA8UITA> (дата звернення: 17.01.2026).

Додатки

Додаток А

«Інфографіка проблем викладання історії в умовах інформаційних маніпуляцій»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Б

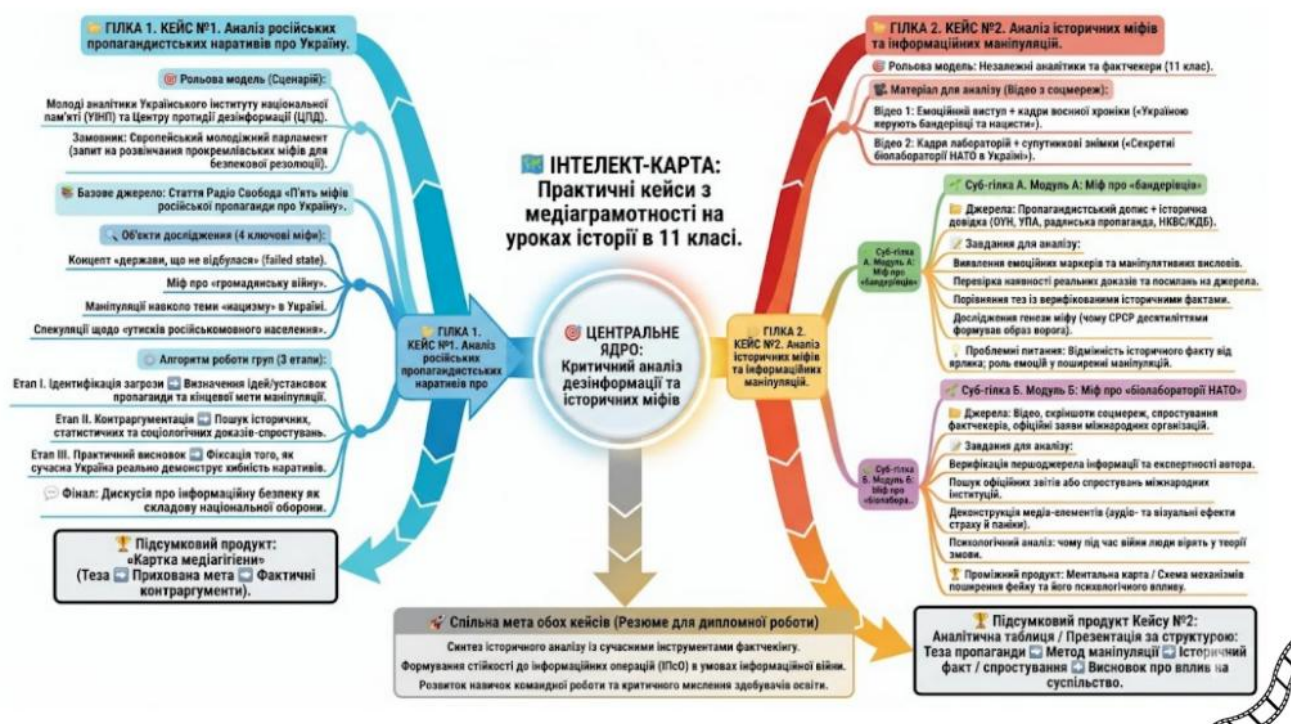
«Інфографіка розвитку медіаграмотності учнів»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток В

«Інтелект карта до завдання кейс- стаді»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Г

«Інфографіка вебквесту. Хроніки інформаційної війни»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Д

«Візуалізація вебквесту «Помаранчева революція 2004: Битва за вибір та інформаційні пастки»»

ЛОКАЦІЯ 1. ЛАБОРАТОРІЯ «СОРТИ УКРАЇНИ»
Політтехнології та штучне створення суспільного розколу

Учні досліджують один із найвідоміших маніпулятивних міфів виборчої кампанії 2004 року — тезу про поділ українців на «три сорти».

Пропагандистський наратив стверджував, що Західна Україна є «радикально-націоналістичною», тоді як Схід України нібито орієнтується виключно на Росію та «утримує державу економічно».

Помаранчеву революцію в межах цієї концепції подавали як «конфлікт між Сходом і Заходом».

1-Й СОРТ «ГАЛИЧИНА РАДИКАЛЬНІ НАЦІОНАЛІСТИ»
2-Й СОРТ «ЦЕНТР КОЛИВАЄТЬСЯ, НЕВИЗНАЧЕНІ»
3-Й СОРТ «ДОНБАС ПРОРОСІЙСЬКИЙ, УТРИМУЄ ДЕРЖАВУ»

що досліджуємо?

Агітаційні плакати та телевізійні матеріали 2004 року, зокрема відомі карти із поділом України на «1-й, 2-й та 3-й сорти».

ТРИ СОРТИ УКРАЇНИ

УКРАЇНА ДЛЯ ЛЮДЕЙ А НЕ ДЛЯ БАНДЕРІВЦІВ!
ДОНБАС — ГОДУЄ КРАЇНУ!
НЕ ДАЙ ЗАХІДНИМ ЕКСТРЕМІСТАМ РОЗДІЛИТИ УКРАЇНУ!

ЗАСОБИ МАНІПУЛЯЦІЇ

КОЛЬОРОВА СИМВОЛІКА
Використання контрастних кольорів для створення уявного протиставлення.

ЕМОЦІЙНІ МАРКЕРИ
Навішування ярликів, емоційно забарвлених слів, образів «ворога».

ОБРАЗИ СТРАХУ
Створення відчуття загрози: «вони заберуть», «руйнують», «небезпечні інші».

ПРОТИСТАВЛЕННЯ РЕГІОНІВ
Формування конфлікту між Сходом і Заходом, «ми проти них».

ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ?

СТВОРЕННЯ СПРОЩЕНИХ ОБРАЗІВ
↓
ФОРМУВАННЯ СТРАХУ ТА НЕДОВІРИ
↓
РОЗКОЛ СУСПІЛЬСТВА
↓
ЛЕГШЕ КЕРУВАТИ ТАКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНІВ

- Визначте візуальні та психологічні засоби маніпуляції у матеріалах.
- Які емоції експлуатувала така пропаганда?
- Кому був вигідний штучний регіональний конфлікт?
- Які історичні, економічні та соціальні факти спростовують тезу про «три сорти українців»?

СПРОСТОВУЄМО МІФ

- ✓ Українці різних регіонів мають спільну мову, культуру, історію та цінності.
- ✓ Економічний розвиток країни залежить від взаємодії всіх регіонів, а не від протиставлення.
- ✓ Більшість громадян України в 2004 році підтримали демократію, а не поділ.
- ✓ Україна — єдина держава, а різноманіття регіонів є нашим багатством, а не причиною конфлікту.

ПІДСУМКОВИЙ ПРОДУКТ
Короткий аналітичний висновок (письмово або у форматі презентації)

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?
Маніпуляції, подібні до «треох сортів», використовуються й сьогодні. Уміння їх розпізнавати — це ключ до інформаційної стійкості та єдності суспільства.

КРИТИЧНО МИСЛИМО — ПЕРЕВІРЯЄМО ФАКТИ — НЕ ПІДДАЄМОСЯ МАНІПУЛЯЦІЯМ — БУДУЄМО ЄДИНУ УКРАЇНУ!

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Е

«Візуалізація квесту «Помаранчева революція 2004: Битва за вибір та інформаційні пастки»»

ЛОКАЦІЯ 2.
«ШТАБ "ЦЕНзуРА ТА ТЕМНИКИ"»
Контроль медіапростору та проблема свободи слова

Друга локація присвячена дослідженню інформаційного контролю та цензури в українському медіапросторі під час виборів 2004 року.

Учні аналізують феномен так званих «темників» — закритих інструкцій для редакцій українських телеканалів, у яких визначалося, як саме потрібно висвітлювати політичні події та діяльність кандидатів.

Особливу увагу приділено діяльності українських журналістів, які наприкінці листопада 2004 року відкрито виступили проти цензури.

Одним із символів медійного спротиву став вчинок сурдоперекладачки Наталя Дмитрук, яка під час прямого ефіру повідомляла глядачам про фальсифікації виборів.

ОБ'ЄКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

ТЕМНИКИ
ДЕТЕКТОР МЕДІА
АРХІВНІ НОВИНИ
СПОГАДИ ЖУРНАЛІСТІВ («1+1», «Інтер»)

МЕХАНІЗМИ ЦЕНзуРИ

МЕХАНІЗМИ «ТЕМНИКІВ» (інструкції для телеканалів)
АТМОСФЕРА ІНФОРМАЦІЙНОГО ТИСКУ
МАНІПУЛЯЦІЙНЕ ВИСВІТЛЕННЯ
ГЕЙТКІПІНГ (фільтрація новин)

ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ?

СТВОРЕННЯ ЦЕНзуРНИХ ШАБЛОНІВ
ФОРМУВАННЯ КЕРОВАНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ
СТВОРЕННЯ «МЕДІЙНОЇ СТІНИ»
ЛЕГШЕ МАНІПУЛЮВАТИ ТАКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНІВ

1. ЯК ФУНКЦІОНУВАЛА ЦЕНзуРА ТА ТЕМНИКИ В 2004 РОЦІ?
2. ЯКИМ ЧИНОМ МЕДІА ВПЛИВАЛИ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ?
3. ПРОАНАЛІЗУЙТЕ ПРОТЕСТ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ ПРОТИ МАНІПУЛЯЦІЙ.
4. ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЛИ АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ?

ДЖЕРЕЛА ТА МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЩОДЕННИКА

МАТЕРІАЛИ ДЕТЕКТОР МЕДІА
АРХІВНІ НОВИНИ (2004)
СПОГАДИ ЖУРНАЛІСТІВ (від першої особи)
ДОКУМЕНТИ ЩОДО ЦЕНзуРИ

ПІДСУМКОВИЙ ПРОДУКТ

СТВОРЕННЯ «ЩОДЕННИКА ЧЕСНОГО ЖУРНАЛІСТА 2004 РОКУ»

СТВОРЕННЯ
«ЩОДЕННИКА ЧЕСНОГО ЖУРНАЛІСТА 2004 РОКУ»

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО?

Маніпуляції та цензура шкодять демократії. Вміння розпізнавати ці явища — ключ до інформаційної стійкості та здатності формувати власну обґрунтовану думку.

БУДЬМО ЧЕСНИМИ ТА СВІДОМИМИ – ПЕРЕВІРЯЄМО ФАКТИ – НЕ ПІДДАЄМОСЯ МАНІПУЛЯЦІЯМ – БУДУЄМО ЄДИНУ УКРАЇНУ!

ЛОКАЦІЯ 3.
«ЗАЛА СУДУ»
Маніпуляції з результатами виборів та проблема легітимності.

Локація присвячена аналізу фальсифікацій другого туру президентських виборів 2004 року та рішення Верховного Суду України про проведення повторного голосування.

Учні досліджують поширений пропагандистський міф про те, що Віктор Янукович нібито «чесно переміг», а рішення про «третій тур» було незаконним (див. Додаток В).

ОБ'ЄКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фальсифікації: Матеріали
ДЕТЕКТОР МЕДІА
АРХІВНІ НОВИНИ
СПОГАДИ ЖУРНАЛІСТІВ («1+1», «Інтер»)

ЗАЛ СУДУ

МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ
Архівні Новини (Детектор Медіа)
Висновки ВСУ
Свідчення

ЯК ЦЕ ПРАЦЮЄ?

СТВОРЕННЯ ЦЕНзуРНИХ ШАБЛОНІВ
ФОРМУВАННЯ КЕРОВАНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ
СТВОРЕННЯ «МЕДІЙНОЇ СТІНИ»
ЛЕГШЕ МАНІПУЛЮВАТИ ТАКИМ СУСПІЛЬСТВОМ

Свідчення та Стенограми

«ГАЛИЧИНА РАДІКАЛЬНІ НАЦІОНАЛІСТИ»
«ЦЕНТР КОЛИВАЄТЬСЯ, НЕВИЗНАЧЕНІ»
«ДОНБАС ПРОРОСІЙСЬКИЙ, УТРИМУЄ ДЕРЖАВУ»

ЗАВДАННЯ ДЛЯ УЧНІВ

1. Які факти фальсифікації були виявлені у 2004 році?
2. Проаналізуйте юридичне обґрунтування рішення Верховного Суду.
3. Як пропаганда створювала міф про «незаконний» третій тур?
4. Яке значення мало рішення ВСУ для легітимності влади?

ДЖЕРЕЛА ТА МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

МАТЕРІАЛИ ПРО ФАЛЬСИФІКАЦІЇ (2004)
ТЕКСТ РІШЕННЯ ВЕРХОВНОГО СУДУ
ДОКУМЕНТИ ВСУ (від першої особи)
АНАЛІТИЧНІ СТАТТІ ЩОДО «ТРЕТЬОГО ТУРУ»

ПІДСУМКОВИЙ ПРОДУКТ

СТВОРЕННЯ «ЮРИДИЧНОГО АНАЛІЗУ РІШЕННЯ ВСУ»

✓ Аналіз доказів фальсифікацій
✓ Юридичне обґрунтування «третього туру»
✓ Висновки щодо легітимності виборів
✓ Спростування пропагандистських міфів

ЧОМУ ЦЕ ВАЖЛИВО? ТА ПЕРЕВІРКА МІФУ

ЛЕГІТИМНІСТЬ vs ФАЛЬСИФІКАЦІЇ

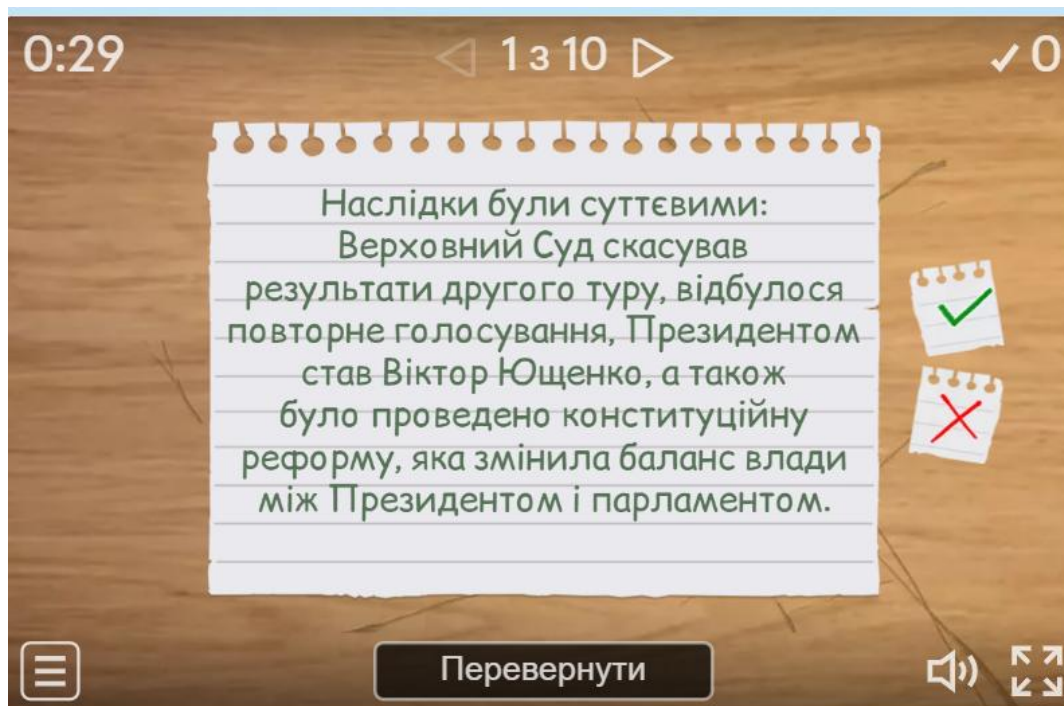
Маніпуляції з виборчими результатами та пропаганда підривають віру в демократію. Рішення суду, засноване на доказах, є ключем до легітимності. Перевірка міфів про «незаконність» є важливою для медіаграмотності та критичного мислення.

БУДЬМО ЧЕСНИМИ ТА СВІДОМИМИ – ПЕРЕВІРЯЄМО ФАКТИ – НЕ ПІДДАЄМОСЯ МАНІПУЛЯЦІЯМ – БУДУЄМО ЄДИНУ УКРАЇНУ!

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Ж

Флеш картки «True or False»

Власна розробка автора:

<https://wordwall.net/uk/resource/114825594>

Додаток И

«Вправа 6 капелюхів»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток К

«Вправа Фішбоун»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Л

«Метод Куб Блума»

Додаток М

«Метод SWOT аналізу міфів та фейків»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6ysll05c9sn>

Додаток Н

«Інфографіка 10 ідей розвитку медіаграмотності»

Власна розробка автора. URL: <https://canva.link/cpft6vsl105c9sn>

Додаток П

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок 31

Дата 19.05.2026

11 клас

Тема: Політичні процеси в Україні в 1999—2005 рр. «Помаранчева революція»

навчальна:

- проаналізувати політична криза (зима-весна 2001 р.). / *логічна, інформаційна, хронологічна*
- розкрити зміст перегрупування партійно-політичних сил. / *інформаційна, логічна, аксіологічна*
- дослідити вибори до Верховної Ради України 2002 р. Та їхні наслідки. / *інформаційна, хронологічна, аксіологічна*
- охарактеризувати вибори президента України 2004 р. Помаранчева революція / *логічна, інформаційна*

Розвивальна:

- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу (Вправа «Займи позицію, Мозковий штурм, флеш картки, фактчекінгове бюро, кейс стаді»); / *логічна, аксіологічна, інформаційна*
- розвиток навичок роботи з електронними джерелами (https://24tv.ua/politichna_reklama_v_ukrayini_prezidentski_vibori_2004_tri_sorti_ukrayintsiv_rozkol_ta_na_shizm_n1029351 .»); / *інформаційна*

- продовжити розвивати вміння працювати з історичною картою (карта «Помаранчева революція»); / *просторова*

- розвивати критичне мислення («Вправа Мозковий штурм, займи позицію, мікрофон, фактчекінгове бюро, створення власного фейку, кейс...»); / *логічна, особиста, навчальна*
- розвивати навички аналізу історичних фактів, вміння виділяти головне (характерні риси епохи, інтелект карти); / *логічна, інформаційна*
- розвивати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Мозковий штурм, Займи позицію, робота в парі, в команді»); / *мовленнєва*
- *розвивати культурну та громадянську компетентність (на основі міфу про 3 сорти українців) / логічна, інформаційна, культурна*

виховна:

- формувати інтерес до історії на основі історичних подій (помаранчева революція, історичні міфи, роль фейків у повсякденному житті); / *громадянська, особистісна*
- виховувати шанобливе ставлення до думки інших (вправа «Мозковий штурм, Займи позицію, що б ви розробили, групова робота, кейс стаді, фактчекінгове бюро»); / *соціальна, особиста*
- виховувати вміння формувати й відстоювати власну позицію, вміння робити вибір (вправа «Мозковий штурм, Займи позицію, питання на те щоб ви зробили будучи в тому часі та місці, робота в команді, дискусія). / *комунікативна, соціальна, особиста*
- виховувати вміння працювати в колективі (колективне обговорення, робота в групах) \ *соціальна, аксіологічна, мовленнєва*
- сформувати власну думку про роль фейків та міфів в історії та житті пересічних громадян (Мозковий штурм, мікрофон, займи позицію, фішбоун) *аксіологічна, логічна*
- сприяти формуванню національної свідомості учнів (міф про 3 сорти, вбивство Гонгадзе); / *інформаційна, громадянська*
- виховання поваги до минулого, усвідомлення важливості виборювання змін для майбутніх поколінь (помаранчева революція); / *громадянська*

- сформуувати власну думку про роль вбивства Гонгадзе в українській історії (фішбоун) .\ аксіологічна, логічна

Тип уроку: комбінований.

Обладнання: підручник «Історія України профільний рієнь, 11 клас» О.В Гісем, О.О Мартинюк, 2018. структурно-логічні схеми, презентація, інтерактивні ігри, таблиці

Основні дати:

- ❖ 1999 р. — президентські вибори в Україні.
- ❖ 16 квітня 2000 р. — Всеукраїнський референдум за народною ініціативою.
- ❖ 2000 р. — початок економічного зростання після тривалої кризи.
- ❖ Зима–весна 2001 р. — політична криза в Україні.
- ❖ 2000–2001 рр. — акція протесту «Україна без Кучми!».
- ❖ Квітень 2001 р. — відставка уряду Віктора Ющенка.
- ❖ 2002 р. — вибори до Верховної Ради України.
- ❖ Грудень 2002 р. — Віктор Янукович став Прем'єр-міністром України.
- ❖ Кінець 2002 – початок 2003 рр. — акція «Повстань, Україно!».
- ❖ 31 жовтня 2004 р. — перший тур президентських виборів.
- ❖ 21 листопада 2004 р. — другий тур президентських виборів.
- ❖ 21–22 листопада 2004 р. — початок Помаранчевої революції.
- ❖ 27 листопада 2004 р. — Верховна Рада визнала факти фальсифікації виборів.
- ❖ 3 грудня 2004 р. — рішення Верховного Суду про недійсність результатів другого туру.
- ❖ 8 грудня 2004 р. — ухвалення політичної реформи.
- ❖ 26 грудня 2004 р. — повторне голосування другого туру.
- ❖ 23 січня 2005 р. — інавгурація Віктора Ющенка.

Основні терміни: Варшавська угода, Ризький мирний договір, Другий зимовий похід, «білий рух», «лінія Керзона».

Основні історичні постаті: Леонід Кучма, Петро Симоненко, Віктор Ющенко, Віктор Янукович, Юлія Тимошенко, Георгій Гонгадзе, Анатолій Кінах, Іван Плющ, Володимир Литвин, Микола Мельниченко.

План уроку

- 1 президентські вибори 1999 р. Формування більшості у верховній раді україни. Всеукраїнський референдум (квітень 2000 р.).
- 2 політична криза (зима-весна 2001 р.).
- 2 3 вибори до верховної ради україни 2002 р. Та їх наслідки
- 4 вибори президента україни 2004 р. «помаранчева революція».

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	- Привітання з учнями, перевірка присутніх. - Емоційне налаштування, бажаю всім гарного настрою, легкого засвоєння теми.		
3 хв	III. Мотиваційний етап	«Чи стикалися ви з тим, що алгоритми соцмереж (ТікТок чи Інстаграм) навмисно приховують певні теми (тіньовий бан) або, навпаки, просувають лише одну точку зору? Як це впливає на ваше сприйняття реальності?» У 2001–2004 роках в Україні існував аналог такого "алгоритму", але в реальному житті. Він називався «темники» — таємні інструкції для телеканалів, що показувати, а про що мовчати. Ми дізнаємося, як через це замовчувалася трагедія журналіста Г. Гонгадзе та акція «Україна без Кучми!».	❖ Як можна перевірити достовірність повідомлення, на що ви звертаєте увагу в першу чергу? (Біднік) ❖ Що може статися, якщо людина отримує інформацію лише з одного джерела або бачить лише одну точку зору? (Гайко) ❖ Чому для демократичного суспільства важливо мати доступ до різних точок зору? (Романишин)	
3 хв	IV. Актуалізаційний етап		❖ Яку епоху, ми зараз вивчаємо? (Яковинин) ❖ Які характерні риси цієї епохи? (Гасюк)	<i>хронологічна</i> <i>логічна</i>
21 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	1. Президентські вибори 1999 р. Формування більшості у верховній Раді України. Всеукраїнський референдум (квітень 2000 р.). 31 жовтня 1999 р. в Україні відбулися президентські вибори. • На посаду Президента претендували 13 кандидатів. • Перший тур не визначив переможця. • До другого туру вийшли Леонід Кучма та Петро Симоненко. • У другому турі Л. Кучма отримав 56 % голосів виборців і вдруге став Президентом України.	1. Хто здобув перемогу на президентських виборах у 1999 р.? (Павлів)	<i>Логічна</i>

		• Прем'єр-міністром України було призначено Віктор Ющенко, який до цього очолював НБУ. • Уряд В. Ющенка працював до квітня 2001 р. • З 2000 р. після тривалого економічного спаду в Україні почалося економічне зростання. • У Верховній Раді сформувалася пропрезидентська більшість із 237 депутатів. • Головою Верховної Ради став Іван Плющ. • Було ухвалено нові Кримінальний і Земельний кодекси. • Земельний кодекс закріпив право приватної власності на землю та змінив порядок приватизації. • Для посилення президентської влади Л. Кучма ініціював Всеукраїнський референдум. • 16 квітня 2000 р. понад 80 % учасників референдуму підтримали: ○ створення двопалатного парламенту; ○ скорочення кількості депутатів з 450 до 300; ○ скасування депутатської недоторканності; ○ надання Президенту права достроково розпускати Верховну Раду. • Для реалізації результатів референдуму були потрібні зміни до Конституції та виборчого законодавства. • Через різні причини ці зміни не були впроваджені. • Референдум засвідчив прагнення до посилення президентської влади. • На думку багатьох істориків, реалізація його рішень могла сприяти встановленню більш авторитарної моделі управління державою. Значення подій: • Початок економічного зростання після тривалої кризи. • Проведення важливих реформ у законодавстві.	2. Коли вперше була сформована пропрезидентська більшість у Верховній раді України? Які політичні сили її утворили? (Зобків) 3. Якою була мета проведення референдуму? (Матіїв) Командна гра. Створіть власний фейк ніби ви опонент Кучми на виборах 1999, який би мав вигляд цей фейк, щоб дискредитувати його в очах людей. Чому політики часто оголошують соціальні плати напередодні виборів? Як виборець повинен оцінювати такі обіцянки?	<i>Логічна, хронологічна</i> <i>Логічна, аксіологічна</i> <i>Логічна, аксіологічна, хронологічна</i> <i>Економічна, логічна</i>
--	--	--	--	---

- Посилення політичної боротьби між прихильниками президентської та парламентської моделей влади.
- Спроба реформування системи державного управління через референдум 2000 р.

ПРЕЗИДЕНТСТВО Л. КРАВЧУКА І Л. КУЧМИ	
Л. Кравчук (1991–1994 рр.)	Л. Кучма (1994–2004 рр.)
Здобутки - Утвердження незалежності України. Мирний вихід зі складу СРСР. - Налагодження відносин із країнами світу. - Згуртування суспільства. Започаткування економічних перетворень. - Створення нових державних структур влади.	- Здійснення приватизації. - Формування приватного сектору економіки. - Запровадження і зміцнення фінансово-грошової системи. - Подолання економічної кризи 1990-х рр. - Прийняття Конституції 1996 р. - Урегулювання проблеми кордонів України. - Початок реформування системи освіти.
Прорахунки - Неспроможність подолати економічну кризу. - Стрімке падіння життєвого рівня населення. - Фінансові махінації. - Політична криза 1994 р.	- Значне поширення корупції. - Формування й зміцнення «тіньової» економіки. - Накопичення зовнішнього боргу. - Зловживання під час приватизації. - Політична криза 2001 р. («касетний скандал»). - Несформованість державних інтересів. - Невизначеність у відносинах між Заходом і Сходом. Нерівноправні відносини з Росією. - Низький рівень життя населення. - Невирішеність соціальних проблем.
Період президентства Л. Кравчука (1991–1994 рр.) — це становлення незалежної держави в надзвичайно складних умовах.	Період президентства Л. Кучми (1994–2004 рр.) — це спроба стабілізації та реформ, а також внутрішні суперечності та політична криза.

2 Політична криза (зима-весна 2001 р.). У зимку-навесні 2001 р. Україна опинилася в стані політичної кризи, яка була пов'язана з убивством опозиційного журналіста Георгія Гонгадзе. Під час розслідування справи проявилися негативні явища у владі. Були оприлюднені записи, начебто зроблені співробітником СБУ в президентському кабінеті, що свідчили про причетність вищих посадових осіб до цього та інших резонансних злочинів. Поточні події дістали назву «касетний скандал». Опозиція (націоналістичні й ліві партії) організувала масові демонстрації та акції протесту під гаслом «Україна без Кучми!», але вони не досягли мети. У квітні 2001 р. Верховна Рада України висловила недовіру уряду В. Ющенка, і його було звільнено з посади. Прем'єр-міністром став Анатолій Кінах. До кінця весни активність опозиції пішла на спад.

Чия політика з президентів вам здається кращою та вигіднішою і чому? (Харченко, Вівчаренко)

Логічна

Фішбоун «Касетний скандал: де факти, а де маніпуляції?»

Голова (проблемне питання):

Чи вся інформація про «касетний скандал» була достовірною?

Верхні кісточки — «Що потрібно перевірити?» (Раїн)

1. Хто зробив записи?
2. Чи були записи справжніми?
3. Хто першим поширив інформацію?
4. Які звинувачення містили записи?
5. Чи використовувались емоційні клікбейти.

Нижні кісточки — «Пошук дезінформації» (Семенюк)

1. Які твердження були підтверджені доказами?
2. Які твердження базувалися лише на припущеннях?
3. Кому було вигідно поширювати певну версію подій?
4. Які емоційні або маніпулятивні повідомлення з'являлися в медіа?

Хвіст (висновок) Маланюк

Логічна,
мовленнєва,
аксіологічна

3. Вибори до Верховної Ради України 2002 р. Та їхні наслідки.
У 2000—2001 рр. відбулося перегрупування політичних сил, формулися нові передвиборчі блоки. Вибори 2002 р. засвідчили перемогу опозиційних сил. Проте завдяки політичним махінаціям і залученню мажоритарних депутатів було утворено пропрезидентську більшість.

Опозиційний рух проти Леоніда Кучми (2000–2004) Історичний порівняльний аналіз			
Критерій порівняння	Акція «Україна без Кучми»	Створення блоку «Наша Україна»	Рух «Повстань, Україно!»
Часові межі	Листопад 2000 – березень 2001 рр. (Епоха кастового скандалу)	2002 р. («Парламентський старт»)	2002–2003 рр. («Повстань, Україно!»)
Головний привід	Касетний скандал: звинувачення та обвинувачення журналіста Георгія Гонгадзе, що виступав на протестній акції.	Парламентські вибори: необхідність об'єднання демократичних сил для протистояння провладній партії на виборах.	Наступ на опозицію: пропрезидентський маневр на виборах 2002 р., тиск на ЗМІ.
Ключові фігури / Артефакти	Ю. Луценко, В. Чечерес (координатори), на Артефакт: «Полікс Мельниченко», намет на Хрещатику.	Віктор Янукович (лідер блоку), на Артефакт: Передвиборча програма, поштарчева стрічка (банер).	Юлія Тимошенко, (лідер трійки), на Артефакт: Сили цілком різні: с. 1. Масштабні вуличні бійки. 2. Блокування трас. 3. Координація дв. партій.
Основні заходи	1. Нахвалено містечко на Хрещатику. 2. Масові мітинги, походи до Адміністрації Президента. 3. Маршові акції (2001): залучені сотні тисяч з міліцією біля АТ.	1. Широка передвиборча агітація. 2. Формування єдиного списку опозиції. 3. Боротьба за чесний підрахунок голосів.	1. Об'єднання опозиційних сил. 2. «Інтернаціонал» на виборах. 3. «Інтернаціонал» на виборах. 4. Вироблення спільної стратегії протистояння.
Основний результат	Падіння авторитету Кучми та України у світі. Початок консолідації громадянського суспільства. Перемога вуличного протесту (арешти), але закладення фундаменту.	Історична перемога демократичного блоку вперше в історії виборів за партійними списками. Створення потужної опозиційної фракції в парламенті.	Об'єднання опозиційних сил. «Інтернаціонал» на виборах. Вироблення спільної стратегії протистояння.

Головою Верховної Ради України обрали Володимира Литвина (очолював пропрезидентський блок «За єдину Україну!»). Також пропрезидентська більшість утворила перший в Україні коаліційний уряд, який очолив Віктор Янукович (грудень 2002 р.). У 2002—2004 рр. Л. Кучма намагався реалізувати політичну реформу, що передбачала перерозподіл владних повноважень між Президентом, Прем'єр-міністром, Верховною Радою України. Пропрезидентські сили та опозиція вели гостру політичну боротьбу. Виступ опозиції виріс у масштабну акцію протесту «Повстань, Україно!» (кінець 2002 — початок 2003 р.). Її організаторами були Соціалістична партія України, Комуністична партія і Блок Юлії Тимошенко (БЮТ). Пізніше до них приєднався блок В. Ющенка «Наша Україна». Акція сприяла

Які правила фактчекінгу допомогли б журналістам не поширювати неперевірену інформацію?

Уяви, що в соцмережі з'явився допис:

«Усі українці підтримували акцію "Україна без Кучми!", а уряд Ющенка звільнили виключно через участь у протестах», або «Касетний скандал остаточно довів провину Президента у всіх злочинах, а вся Україна вимагала його негайної відставки!»

Завдання:

- Знайди в дописі твердження, які не підтверджуються текстом. (Федорчук)
- Поясни, чому слова «усі», «виключно», «без винятку» можуть бути ознаками маніпуляції. (Дем'янчук)

Чому вбивство опозиційного журналіста призвело до гострої політичної кризи? Висловіть припущення, хто отримав політичний зиск із цього. (Зобків)

Як заголовки новин можуть спростувати складні політичні процеси та створювати хибне враження про події? (Трак)

Мозковий штурм

Логічна, цифрова, логічна, аксіологічна

логічна

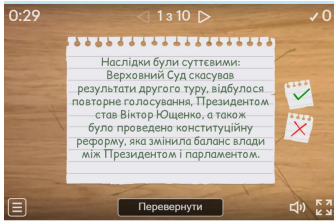
Логічна, аксіологічна, громадянська

Логічна

Логічна

	згуртуванню опозиції в очікуванні президентських виборів. 4.Вибори президента України 2004 р. «помаранчева революція». - У 2004 р. на виборах Президента України балотувався чинний Прем'єр-міністр України Віктор Янукович. - Для підвищення популярності він збільшив середні зарплати та пенсії. - Опозиційні сили об'єдналися навколо Віктора Ющенка. - Перший тур виборів відбувся 31 жовтня 2004 р. - Просторова. Результати першого туру: В. Ющенко — 39,26 %; В. Янукович — 39,11 %; - інші кандидати набрали значно менше голосів. - Через відсутність абсолютної більшості було призначено другий тур. - Другий тур відбувся 21 листопада 2004 р. - ЦВК оголосила переможцем В. Януковича. - Дані екзит-полів свідчили про перемогу В. Ющенка. - Під час голосування були зафіксовані численні фальсифікації. 21–22 листопада 2004 р. на Майдан Незалежності розпочалися масові мирні протести.	«Якими способами політики можуть впливати на громадську думку під час виборів?» «Чому акція "Україна без Кучми!" стала інформаційною війною між владою та опозицією?» (Лисюк) Будучи на місці тогочасного громадянина чи підприєми б ви цю акцію і чому? (Миронюк) Фактчекінгове бюро Міф 1: «Помаранчева революція — це переворот, організований і повністю профінансований Заходом (ЦРУ/США)» - Звідки взявся? - Реальність (Фактчекінг)? - Доказ? (Лисюк). Кейс стаді Завдання 1. Анатомія історичного фейку: Походження плаката «Три сорти» https://24tv.ua/politichna_reklama_v_ukrayini_prezidentski_vibori_2004_tri_sorti_ukrayintsiv_rozkol_ta_nashizm_n1029351 (групова робота) - Завдання для учнів 1 (Фактчекінг): Дослідження першоджерела. Хто насправді створив і запустив у медіапростір плакат про «три сорти»? Чи належав він команді Віктора Ющенка? Пошук замовчувань. Які реальні гасла та програмні засади проголошував блок «Наша Україна» В. Ющенка щодо	Цифрова, економічна, логічна, аксіологічна , просторова, культурна Логічна, цифрова, аксіологічна , громадянська, інформаційна Логічна, аксіологічна , інформаційна
--	---	---	---

		- Через використання помаранчевої символіки протест отримав назву Помаранчева революція. - Опозиція створила Комітет національного порятунку та оголосила політичний страйк. - На Майдані та Хрещатику було організовано наметове містечко. 27 листопада Верховна Рада визнала факти фальсифікації виборів і висловила недовіру ЦВК. 3 грудня 2004 р. Верховний Суд України визнав результати другого туру недійсними. - Було призначено повторне голосування на 26 грудня 2004 р. - Для запобігання новим фальсифікаціям внесено зміни до виборчого законодавства. 8 грудня 2004 р. Верховна Рада ухвалила політичну реформу, що передбачала перерозподіл повноважень між Президентом, парламентом і урядом. - Також було оновлено склад ЦВК. - Після цього масові акції протесту припинилися. - Під час повторного голосування 26 грудня 2004 р. перемогу здобув В. Ющенко (51,99 % голосів). - Інавгурація В. Ющенка відбулася 23 січня 2005 р. - Прем'єр-міністром України стала Юлія Тимошенко. Значення Помаранчевої революції: - Захист демократичного вибору громадян. - Скасування сфальсифікованих результатів виборів. - Проведення чесного переголосування. - Посилення ролі громадянського суспільства та демократичних інститутів в Україні.	єдності країни? Порівняйте їх із текстом фейкового плаката. Висновок фактчекера. Сформулюйте, чому твердження «Ющенко ділив українців на три сорти» є класичним фейком і маніпуляцією. Завдання 2. Деконструкція пропагандистських ярликів: «Нашизм» Маніпулятивна теза 2004 року: Офіційні провладні телеканали та преса активно впроваджували в ужиток термін «нашизм» (похідне від назви блоку «Наша Україна»), штучно прирівнюючи політичну силу Віктора Ющенка до фашизму чи нацизму. Завдання для учнів (Критичний аналіз): - Який психологічний ефект мали викликати у виборців (особливо старшого віку на Сході та Півдні України) слова-маркери «фашизм», «нацизм», «нашизм» у контексті пам'яті про Другу світову війну? - Спростуйте цей міф, проаналізувавши склад коаліції, яка підтримувала Ющенка (туди входили демократичні, ліберальні та правоцентристські партії, що не мали нічого спільного з тоталітарними ідеологіями). - Питання для дискусії. У яких сучасних подіях (наприклад, після 2014 та 2022 років) Росія знову використала цей самий запозичений з 2004 року фейковий наратив про	
--	--	--	--	--

			«нацизм в Україні»? Чому ця технологія виявилася такою живучою? (Романишин) Дискусія «Помаранчева революція — народний протест чи політична технологія?»	<i>Мовленнєва, логічна, аксіологічна</i>
4 хв	VI. Систем атизаці я знань		Флеш картки Займи позицію «Чи можуть медіа впливати на результати виборів більше, ніж самі кандидати?»	<i>Цифрова, логічна, аксіологічна</i>
3 хв	VII. Виснов ки	У 1999–2005 рр. в Україні відбулося посилення президентської влади за Леоніда Кучми, формування пропрезидентської більшості у Верховній Раді та спроба змінити систему державного управління через референдум 2000 р. Політична криза 2001 р., спричинена «касетним скандалом» і вбивством Георгія Гонгадзе, загострила протистояння між владою та опозицією. Парламентські вибори 2002 р. та акції «Україна без Кучми!» і «Повстань, Україно!» сприяли консолідації опозиційних сил. Під час президентських виборів 2004 р. масові фальсифікації результатів другого туру викликали Помаранчеву революцію, наслідком якої стало переголосування та перемога Віктора Ющенка. Події цього		

		періоду продемонстрували значний вплив засобів масової інформації на політичні процеси, поширення політичних маніпуляцій і необхідність критичного ставлення до інформації для протидії фейкам, дезінформації та історичним міфам.		
1 хв	VIII. Домаш нє завданн я		1. Створіть інтелект- карту на тему сьогоднішнього уроку 2. Уявіть, що ви — популярний блогер-фактчекер. У мережі з'явилося відео, де повторюють старий міф: <i>«У 2004 році Ющенко незаконно захопив владу без усяких судів, просто змусивши Кучму піти через Майдан»</i>. Або виберіть свій міф. Створіть візуальний макет для серії з 3-4 сторіз (або відео на 60 секунд), де ви розбиваєте цей міф, використовуючи виключно офіційні цифри та факти.	